

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İLAHİYAT ANABİLİM DALI
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ BİLİM DALI

**GIOVANNİ PİCO DELLA MİRANDOLA’NIN LATİNCE HAYY
BİN YAKZAN ÇEVİRİSİ**

Yüksek Lisans Tezi

SERDAR CİHAN GÜLEÇ

İstanbul 2009

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İLAHİYAT ANABİLİM DALI
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ BİLİM DALI

**GIOVANNİ PİCO DELLA MİRANDOLA’NIN LATİNCE HAYY
BİN YAKZAN ÇEVİRİSİ**

Yüksek Lisans Tezi

SERDAR CİHAN GÜLEÇ

Danışman
Prof. Dr. İlhan Kutluer

İstanbul 2009

Marmara Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Tez Onay Belgesi

İLAHİYAT Anabilim Dalı FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ Bilim Dalı Yüksek
Lisans öğrencisi SERDAR CİHAN GÜLEÇ'ın GIOVANNI PICO DELLA
MIRANDOLA'NIN LATİNCE HAYY BIN YAKZAN ÇEVİRİSİ adlı tez çalışması
,Enstitümüz Yönetim Kurulunun 28.05.2009 tarih ve 2009/09-33 sayılı kararıyla
oluşturulan jüri tarafından oybirliği/oyçokluğu ile Yüksek Lisans Tezi olarak kabul
edilmiştir.

Öğretim Üyesi Adı Soyadı

İmzası

Tez Savunma Tarihi : 07.07.2009

1) Tez Danışmanı : PROF. DR. İLHAN KUTLUER

2) Jüri Üyesi : DOÇ. DR. KÜRŞAD DEMİRCİ

3) Jüri Üyesi : PROF. DR. AHMET YÜCEL

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	IV
KISALTMALAR	V
ÖNSÖZ	I
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM	3
PICO DELLA MIRANDOLA VE	3
LATİNCE HAYY B. YAKZAN ÇEVİRİSİ	3
A. PICO DELLA MIRANDOLA	4
B. LATİNCE HAYY B. YAKZAN ÇEVİRİSİ	22
SONUÇ	117
BİBLİYOGRAFYA	119
EK-1 (MS.A.IX.29-79V.80R;115V.116R)	125

KISALTMALAR

a.g.e.	: Adı geçen eser
a.g.y.	: Adı geçen yer
akt.	: Aktaran
b.	: Bölüm
bkz.	: Bakınız
C.	: Cilt
çev.	: Çeviren
ed.	: Editör
Hız.	: Hazreti
İng.	: İngilizce
mad.	: Madde
nr.	: Numara
Ph.D.	: Doktora
s.	: Sayfa
St.	: Saint
Univ.	: University
vb.	: Ve bunun gibi
vd.	: Ve devamı
y.y.	: Yayın Yeri Yok
yay.	: Yayın Yeri
r.	: Recto
v.	: Verso
Ms.	: Manuskript

ÖNSÖZ

İslam eserlerinin filolojik çalışmalarıyla karşımıza çıkan Batı'ya intikal evresinde İslam felsefesinin ayrıcalıklı bir yeri vardır. İslam felsefesinin bu yönü onu tarihsel arka planı ve etkileriyle elbette ele almayı gerektirmektedir. Ancak böyle bir değerlendirme onu nesnelleştirmeden doğasına uygun bir şekilde incelemek, köklü filolojik tecrübesinde araştırmacının özne olması koşuluyla mümkün olabilir. Nitekim bu tarihsel arka planı anlayabilmek farklı dil ve aktarımlarla karşımıza çıkan insanoğlunun evrensel düşünce kimliğiyle tezahür edeceğinden öncelikle filolojik bir zaruret olmaktadır. Diğer türlü tarihsel gerçeği araştırmanın nihai aşaması dönüp dolaşıp kritik metinlerin açığa çıkarılması ve filolojik araştırmaların sonuçlandırılması sorunuyla tekrar karşı karşıya kalacaktır.

İslam düşüncesinin Batı'ya intikali çerçevesinde yapılan çalışmalar özellikle tarihsel, sosyolojik ve bilimsel yönüyle ön plana çıkmaktadır. Ancak bu çalışmalardan hiç biri aslında filolojik bir geleneğin Batı tarafından tevarüsünü zikretmemiştir. Bunun yanı sıra günümüzde karşılaştırmalı filolojik çalışmalar bazı istisnalar hariç tutulursa, Müslümanlar arasında yaygın bir çalışma tarzı olmamaktadır.

Bu durum, bir filoloji geleneği inşa etme gündemimizin olmaması şöyle dursun, Batılı araştırmacıların İslam felsefesi metnlerinin etki ve çevirileri gibi konulardaki çalışmalarına teslimiyetimiz ve güvenmek zorunda oluşumuzla sonuçlanmaktadır. Dolayısıyla tez çalışmamız bu konuda bir adım olmak üzere müslümanların filolojik geleneğini sahiplenilen Ficino okulu üyelerinden Giovanni Pico Della Mirandola'nın yaşamı, eserleri ve kişiliği çerçevesinde kendisiyle özdeşleştiği Hayy bin Yakzan metninin Latince çevirisini konu almaktadır. Böylece İslam düşüncesinin belirli bir unsurunun Batı'ya intikali tarihsel arka planıyla filolojik bir perspektifte incelenmeye çalışılmış ve söz konusu eser hakkında bir literatür değerlendirmesiyle yukarıda zikredilen kaygıların gerçeklikleri ortaya konmaya çalışılmıştır.

Bu çalışmamda bana katkı sağlayan birçok isim var. Bunların en başında her türlü sabır ve töleransı gösteren ailem ve hasta halinde ilgisizliğimi mazur gören kardeşime minnet borçluyum. Beni İslam ilimleri ve Arapça dersleriyle yetiştiren, kazandırdığı vizyon ve çizdiği ufukla, hiçbir fedakarlığı esirgemeyen aziz hocam, Dr. Behlül Düzenli'ye; İslam Araştırmaları Merkezi'nin (İSAM)'ın yetkililerine; ağabeyliğini, akademik öngörülerıyla birleştiren Dr. Eyyüp Said Kaya ve Doç. Dr. Adnan Arslan'a; yardımseverliği ve nezaketiden dolayı Genova Üniversitesi kütüphane görevlisi Morettini Giancarlo'ya; İtalyanca metinleri birlikte istişare etme imkanını bulduğum ve ihtiyaç duyduğum her an yanımda olan İtalyan dostlarım Francesco Saverio Quatrano ve Doro Ottavio Prudente'ye; Arapça seviyemi ilerletmemde büyük katkısı olan, manevi desteğini ve tezin tashihi konusunda yardımlarını esirgemeyen dostum Ali Benli'ye, tez sürecinde kurduğum yakın diyalog ve ilim adamı kişiliğini kendisiyle özdeşleştirdiğim ve beni evine misafir etme şerefine nail olduğum Bologna Üniversitesi, Felsefe Bölümü öğretim görevlisi Doç. Dr. Franco Bachelli'ye ve Orta Çağ Latin paleografisi'ne ilişkin katkılarından dolayı Universite François Rabelais, Centre d'Etudes Superieures'den Prof. Stephane Touissant'e; açık görüşlülüğüyle tez sürecinde isabetli telkin ve tavsiyeleriyle beni yönlendiren, kendisinden çok şey öğrendiğim danışman hocam Prof. Dr. İlhan Kutluer hocama şükran borçluyum.

Serdar Cihan Güleç

İstanbul 2009

GİRİŞ

İslam felsefesi klasiklerinin Batı'ya intikâli felsefe tarihinde önemli dönüşümlere vesile olmuştur. Bu intikâl süreci, bize bir dönemin toplumsal ve siyasal dinamiklerini anlamada filolojik çalışmaların önemini açıkça gösteren değerli veriler sunmaktadır. Lawrence I. Conrad'a göre "Binbir Gece Masalları" ¹dışında Batı dünyasına intikal eden klasik İslam eserlerinden hiçbiri Hayy b. Yakzan kadar çok çevrilmemiştir. Hayy b. Yakzan metninin Batı dünyasında büyük bir ilgiyle karşılanması ve pek çok kez farklı dillere çevrilmesi, yukarıda sözü edilen intikal sürecine bu eser ve onun çevirileri açısından bakılmasını mümkün kılmaktadır. Bu çevirilerden birisi de çalışmamızın konusu olan Giovanni Pico Della Mirandola'ya isnat edilen metindir.

Söz konusu sürecin "okunması" iki şekilde mümkün görülmektedir. Söz konusu "okuma", tarihselci bir yaklaşımla salt tartışmalı bir Hayy b. Yakzan çevirisinin metnini gün yüzüne çıkarabileceği gibi "konteksçi" bir yaklaşımla Rönesans tarihi, Hümanizm ve Avrupa Geç Orta Çağı ve dönemin Müslüman-Hristiyan ilişkilerini aydınlatmaya katkı sağlayabilir. Biz söz konusu çalışmamızda esasen her iki perspektifi gözetmeye çalıştık. Giovanni Pico Della Mirandola'nın hayatı, eserleri ve entelektüel kişiliğini tanıtmak suretiyle genel bir çerçeve çizmeye çalışarak konu dağılımında denge unsurunu göz önünde bulundurduk. Çalışmamız, gerek Latince elyazması bir eserin neşri olması gerekse bir İslam felsefesi klasiğinin tanınmış bir Batılı filozofa nispet edilen Latince çevirisi olması bakımından ülkemizde bu tarz çalışmalarda bir adım olmayı amaçlamaktadır. Bunun için Hayy b. Yakzan çevirisi üzerinden bir literatür değerlendirmesi yapılacak ve bu değerlendirme sonucunda literatür bilgilerinin doğruluğu araştırılacaktır.

¹ Conrad Lawrence I, *The World of Ibn Tufayl: Interdisciplinary Perspectives on Hayy ibn Yaqzan*, Brill, Leiden 1996, s. 267.

Tez konumuz olan Latince Hayy b. Yakzan çevirisiyle ilgili akademik çalışmalar eserin künye bilgilerini aktarmakla yetinmişlerdir. Bunların arasında Lawrence Conrad, Eugenio Garin, Charles Burnett gibi felsefe tarihi araştırmacıları, eserin etkileri, mütercimi, kaynak dili ve kaynak metni, nüsha bilgileri ve tarihçesi hususunda farklı sonuçlara ulaşmışlardır. Ayrıca bütün bu İngilizce kaynaklı ve kısıtlı literatürde konuyla ilgili en geniş kapsamlı çalışmalardan biri olan Franco Bachelli'nin makalesinin göz önünde bulundurulmayışıdır. Bunun yanı sıra anılan isimlerden hiçbiri metnin tam bir transkripsiyonu ve analizini yapmamıştır.

Böylece çalışmamız iki boşluğu doldurmayı hedeflemektedir: Bunlardan ilki eserin tarihsel boyutunu ortaya çıkarmak ve bu konudaki literatürü değerlendirmektir. Eserle ilgili problemler kategorik olarak ortaya konularak çözümleri aranmaya çalışılmıştır. İkinci ise metnin neşriyle içeriğinin gün yüzüne çıkarılması şeklindedir.

BİRİNCİ BÖLÜM

PICO DELLA MIRANDOLA VE

LATİNCE HAYY B. YAKZAN ÇEVİRİSİ

A. PİCO DELLA MİRANDOLA

1. Hayatı

Giovanni Pico Della Mirandola'nın ilk biyografisi yeğeni Gianfrancesco Pico Della Mirandola tarafından kaleme alınmış ve 1496 yılında basılmıştır.² Gianfrancesco bu eserini hazırlarken 120 mektuptan yararlanmış ve çağının matbu eserlerine başvurmuştur. Thomas More, söz konusu biyografi çalışmasını İngilizce'ye çevirmiş ve 1510 yılında bastırmıştır.³ Söz konusu çevirinin adı "*Life of John Picus, Earl of Mirandola*" 'dır. More'un çevirisi lâfzî bir niteliğe sahip olup bazı eklemeler ve çıkarmalar içermektedir.⁴ Aşağıda yer alan çalışma Pico'nun hayatı hakkında genel bir çerçeve çizmeyi amaçlamaktadır.

Mirandola Kontu Giovanni Pico [Giovanni Pico Della Mirandola] 24 Şubat 1463'te Toscana'nın kuzeyinde Emilia-Romagna bölgesinde yer alan Modena yakınlarında Concordia ve Mirandola kontlarından olan soylu bir İtalyan ailenin çocuğu olarak dünyaya geldi.⁵

14 yaşında Bologna Üniversitesi'nde kilise hukuku öğrenimi görmek üzere memleketinden ayrıldı. Böylece Pico'nun, kültür oluşumuna büyük katkı sağlayan İtalyan kökenli veya yabancı öğrenim merkezlerine yaptığı seyahatler başlamış oldu.⁶ Garin, Pico'nun Floransa'ya yaptığı seyahat sırasında hümanist şair Angelo

² Modern edisyonu için bkz: *Ioannis Pici Mirandulae Viri Omni Disciplinarum Genere Consumatissimi Vita per Ioannem Franciscum Illustris Principis Galeotti Pici filium Conscripta*, ed. B. Andreolli(Modena: Aedes Muratoriana,1994) akt. Black Crafton, *Pico's Heptaplus And Biblical Hermeneutics*, Brill, y.y. 2006, s. 5.

³ Black Crafton, *a.g.y.*

⁴ Detaylı bilgi için bkz. Lehmberg Stanford, "Sir Thomas More's Life of Pico Della Mirandola", *Studies in the Renaissance*, The University of Chicago Press on behalf of the Renaissance Society of America, y.y. 1956, C. 3, s. 61.

⁵ Garin Eugenio, *History of Italian Philosophy*, (çev. Pinton Giorgio), Rodopi, Amsterdam, Newyork 2008, s. 295.

⁶ Eugenio, *a.g.y.* :“Non tantum Italiae sed et Galliarum literaria gymnasia perlustrans, celebres doctores tempstatis illius scrupolossime perquirebat” [Sadece İtalya'nın değil aynı zamanda Fransa'nın edebî merkezlerine de seyahat ederek zamanının meşhur bilginlerini özenle araştırıyordu.]

Politian⁷[1468–1480] ile tanıştığını belirtir. Ünlü Rönesans filozofu Ficino [1433–1499]⁸ ile de aynı tarihte tanışmış olması muhtemeldir. Ancak Garin, bir konuda ihtiyatlı olunması gerektiğini belirtir: “Floransalılarla kurduğu bu ilk irtibat, Platonik bir temayülün Pico için ağır bastığının ilk emâreleri olduğu anlamına gelmemektedir.”⁹

Pico, hümanist Pandolfo Collenuccio [1444–1504]¹⁰ ile birlikte olduğu bu süre zarfında astrolojik konulara ilgi duymaya başlar.¹¹ Yine bu dönemde doğa bilimleriyle ilgili çalışmalara girişmiştir. Bu durum Pico’nun ilgi alanlarının çeşitli olduğunu ortaya koymaktadır.¹²

Pico, Bologna’da iki sene kalmasının ardından annesinin 1478’deki ölümünden sonra Ferrara’ya yerleşti. Ferrara’da kaldığı süre zarfında Ferrara’da bulunan Sanat Fakültesi’ne girer. On beş ay boyunca Ferrara’da kalır.¹³ Padova’yı terk ettiği 1482 yılında, Marsilio Ficino’nun ihya ettiği Platonculuğun cazibesine kendini kaptırmış olan Pico, 1484 yılında [Rönesans şairi] Angelo Poliziano¹⁴[1454–1494] ve [İtalyan devlet adamı, fiili hükümdarı] olan Lorenzo de’Medici¹⁵[1449–1492] ile şiir üzerine

⁷ Hayatı için bkz. Maier Ida, *Ange Politien La Formation D'un Poete Humaniste (1468–1480)*, Librairie Droz, Genova 1966.

⁸ Hayatı için bkz. Voss Angela, *Marsilio Ficino*, North Atlantic Books, 2007, California s. 13; Craig Edward, “Ficino, Marsilio”, *Routledge Encyclopedia of Philosophy*, Taylor & Francis, New York 1998, s. 654; Teolojik, Felsefi ve Hukukî düşünceleri için bkz. Allen Michael J. B ve Diğerleri, *Marsilio Ficino: His Theology, His Philosophy, His Legacy*, Brill, Leiden 2002; Ficino ve İbn Tufeyl ilişkisi için aşağıdaki makaleye bkz. Toussaint Stephane, *Ficino’s Orphic Magic Or Jewish Astrolog And Oriental Philosophy?* Academia-II, Revue De La Societe Marsile Ficin, Diffusion exclusive sux Belles Lettres, Paris 2000.

⁹ Garin, a.g.y.

¹⁰ Hayatı hakkında bilgi için bkz. Lee Greene Edward ve Diğerleri, *Landmarks of Botanical History*, Stanford University Press, Stanford 1983, s. 544; Godman P., *From Poliziano to Machiavelli: Florentine Humanism in the High Renaissance*, Princeton University Press, 1998; French Roger Kenneth, *Medicine Before Science: the Rational and Learned Doctor From the Middle Ages to the Enlightenment*, Cambridge University Press, 2003, s. 139-140

¹¹ Garin, a.g.y.

¹² Garin, a.g.y. bkz. “*Secretarum naturae rerum cupidus explorator*”, [Doğa bilimlerinin sırlarını meraklı bir şekilde araştırıyordu.].

¹³ Crofton Black, a.g.e., s. 5.

¹⁴ Hayatı için bkz. Goodman, a.g.e., s. 3, 4, 37, 39 vb.; Condivi Ascanio, Wohl Hellmut Wohl, *The Life of Michel-Angelo*, Penn State Press, Pennsylvania 1999, s. 126.

¹⁵ Hayatı için bkz. de’ Medici Lorenzo, (ed. Jon Thiem), *Lorenzo de Medici: Selected Poems and Prose*, Penn State Press, Pennsylvania 1991, s. 1; Hancock Lee, *Lorenzo De’ Medici: Florence’s Great Leader and Patron of the Arts*, New York 2007; s. 83-101 vd.; Kent F.W. *Lorenzo De’ Medici and the Art of Magnificence*, JHU Press, Baltimore 2007.

yazışmaya başladı.”¹⁶İtalyan hümanist ve şair Politian[1454–1494], Pico’yu 1483 yılında kendisine 5 kitaptan oluşan *De Amoribus*[Sevgiler Üzerine] adlı eserini sunduğunu belirterek onu bir şair olarak tanıtır. Pico, bu eserini daha sonradan ateşe atmıştır.¹⁷

Pico, Ferrara’da İtalyan din adamı ve Floransa kentinin 1494–1498 yılları arasındaki hükümdarlığını yapan Girolamo Savonarola¹⁸ [1452–1498] ile tanışıp onun yakın dostu olmuş, İtalyan şair ve diplomat Battista Guarini¹⁹[1538–1612] ile sıkı temaslarda bulunmuştur. Garin, bu konuda da ihtiyatlı davranmayı yeğler ve Ferrara’da Savonarola’nın Pico üzerinde büyük bir etki bırakmış olmasını ihtimalini kabul etmemektedir.²⁰

Pico, 1480 ve 1482 yıllarında Padova’ya geri dönmüştür. Burada Padova Üniversitesi’nden doğa filozofu Nicoletta Vernia’nın²¹[1420–1499] ününü duymuştur. Pico, Venedikli Hümanist Girolamo Donato²²[1456–29],İtalyan şair Girolamo Ramusio²³[1440–1486], Venedik’li Kardinal Domenico Grimani²⁴ [1461–1523], Aquinas uzmanı Antonio Pizzamanno, Peripatetik filozof Faenza’lı Antonio²⁵ İtalyan

¹⁶ Copenhaver, *a.g.y.*

¹⁷ Garin, *a.g.y.*

¹⁸ Hayatı için bkz. Olin John. C, *The Catholic Reformation: Savonarola to Ignatius Loyola*, Fordham Univ. Press, New York 1992; Pasquale Villari, Villari Linda, *Life and Times of Girolamo Savonarola*, Kessinger Publishing, y.y. 2005.

¹⁹ Hayatı için bkz. Rinuccini Ottavio, *Pastor Fido Di G. B. Guarini EURIDICE*, Presso Sebastian Valle, Venedik, 1797; Rossi Vittorio, *Battista Guarini ed Il Pastor Fido*, [yay.] Ermanno Loescher Torino, Torino, 1886.

²⁰ Garin, *a.g.y.*

²¹ Hayatı için bkz. Grendler Paul F, *The Universities of the Italian Renaissance*, JHU Press, 2004, s. 287, 288.

²² Hayatı için bkz. Geanakoplos Deno John, *Constantinople and the West: Essays on the Late Byzantine (Palaeologan) and Italian Renaissances and the Byzantine and Roman churches*, Univ of Wisconsin Press, 1989 s. 24, 64,118; Valeriano Pierio, Gaisser Julia Haig, *Pierio Valeriano on the Ill Fortune of Learned Men: a Renaissance Humanist and His World*, University of Michigan Press, 1999, s.286.

²³ Hayatı için bkz. Loudon Irvine, “Western Medicine: An Illustrated History”,Miscallanea, Oxford University Press, Oxford, 2001, s. 45.

²⁴ Hayatı hakkında bkz. Serrai Alfredo, Cochetti Maria, *Storia della bibliografia: Bibliografia e Cabala. Le Enciclopedie Rinascimentali (I) / a Cura di Maria Cochetti*, Bulzoni 2001, s. 81.

²⁵ Hayatı hakkında bkz. Pico Della Mirandola Giovanni (Çev. Paul Richard Blum), *Über das Seiende und das Eine*, Meiner Verlag, Hamburg 2006, s. 58; Kusakawa Sachiko, Maclean Ian, *Transmitting Knowledge: Words, Images, and Instruments in Early Modern Europe*, Oxford University Press, Oxford 2006,s.146; Pardi Giuseppe, *Lo Studio di Ferrara nei Secoli XV e XVI: con Documenti Inediti*, G. Zuffi, Ferrara 1903.

Fizikçi ve HÜmanist Niccolo Leoniceo [1428–1524]²⁶ ve Yahudi kökenli ve İbn Rüşd şarihi olan Elias del Medigo²⁷ [1460–1497] ile burada tanışmıştır.²⁸ Pico, Floransa'daki entelektüel çevreyi gereği gibi değerlendirmiş, Arapça ve İbranice öğrenerek 900 theses (900 tez) eserinin filolojik altyapısının temellerini atmıştır.²⁹ Böylece Pico söz konusu dilleri talim eden Rönesans'ın ilk filozoflarından olduğu görülmektedir.³⁰

Sözkonusu entelektüel çevresinden Grimani ve Pizzamanno Thomas Aquinasçı; Ramusio, Oryantalist ve Arap dili uzmanı; Donato ise bir siyasetçi olup Alexander Aphrodisias'ın Latince çevirmenliğini yapmıştır. Pico, Padova'da Elias del Medigo'nun büyük tesiri altında kalmıştır.³¹

Elias, Pico için astrolojik birleşmelerin imkânını ve aklın birliğini konu alan *De possibilitate coniunctionis*³² adıyla bir dizi eser telif eder ve böylece İbn Rüşd'ün Aristoteles'e ait olan *Meteorlar* ve *Metafizika*'ya yazmış olduğu şerhleri kısmen çevirmek suretiyle İbn Rüşd'ün görüşlerini aktarmış olur.³³ Pico, katı Aristotelesçi bir gelenek ve bilimsel araştırma ile dini inancın farklılığı üzerinde ısrarcı olan Aquinasçı yaklaşım arasında gidip gelir.³⁴

Pico, Padova'yı savaş nedeniyle 1482 yılında terk eder. Bu süre zarfında İtalya'da bulunan Carpi, Pavia bölgelerine seyahat eder. Yunan dili uzmanı Manuele Adramitteno³⁵ ve İtalyan HÜmanist Aldo Manuzio[1451–1515]³⁶ ile Antik Yunanca çalışır.³⁷

²⁶ Garin, a.g.y., s. 296; Hayatı hakkında bkz. Kristeller Paul Oscar, Mahoney Edward P, *Philosophy and Humanism: Renaissance Essays in Honor of Paul Oscar Kristeller*, Brill Archive, Leiden 1976.

²⁷ Ausubel Nathan, *Pictorial History of the Jewish People, from Bible Times to Our Own Day Throughout the World*, Crown Publishers, New York 1953, s. 102.

²⁸ Copenhaver, a.g.y.

²⁹ Kristeller Paul Oscar, "Pico Della Mirandola, Count Giovanni", *The Encyclopedia of Philosophy*, C. 10, Macmillan & The Free Press, London 1972, s. 307.

³⁰ Schmitt C. B. , "Pico Della Mirandola", *New Catholic Encyclopedia*, C. 9, Catholic University of America Thomson Gale, Washington 2003, s. 323.

³¹ Garin, a.g.y., s. 297.

³² [Astrolojik] Birleşmelerin İmkânı Üzerine

³³ Booth Edward, *Aristotelian Aporetic Ontology in Islamic and Christian Thinkers*, Cambridge University Press, Cambridge 1983, s. 138; Kristeller Paul Oscar, Mahoney Edward P, a.g.e, s. 119.

³⁴ Garin, a.g.y, s. 298.

³⁵ Busi Giulio, *L'enigma dell'Ebraico nel Rinascimento*, Biblioteca Aragno, Torino 2007, s. 27.

Pico, Paris seyahatinden sonra 1486 yılında Floransa'ya gelmiş, ardından Roma'ya gitmek üzere Arezzo'ya geçmiştir. Ancak Arezzo'da evli bir kadını alıkoymakla suçlanarak tutuklanmıştır. İtalyan siyasetinin nüfuzlu ismi Lorenzo olaya müdahil olmaya çalışmış ve Pico'yu kurtarmaya çalışmıştır. Yaşanan bu hadiseler üzerine Pico söylentilerden kurtulmak için Perugia'ya gitmiştir. Perugia'daki bir salgın sonucunda ünlü düşünür Elias Del Medigo ile Fratta'ya seyahat etmiş ve orada onunla mantık, fizik ve metafizik hakkında mütalalarda bulunmuştur.

Pico, 1487 yılında klasik, orta çağ, pagan, Hristiyan ve Müslüman bilginlerin yer aldığı bir eser kaleme almıştır. *Conclusiones*(Tezler) adını taşıyan bu eser, 900 tez ihtiva ettiği için “900 tez” olarak da bilinmektedir. Pico, bu tezlerini savunmak üzere bir konferans düzenlemeye karar vermiştir.³⁸

20 Şubat 1487'de Papa 8. Innocent tarafından düzenlenen bir kurulla Pico'nun eseri hakkında verdiği konferansların durdurulmasına karar verilmiş ve Pico bazı tezlerini savunmak üzere yargılanmıştır. Söz konusu kurul, Pico'nun bütün açıklamalarını, savunmalarını reddederek, bir takım tezlerini geri çevirmiştir.³⁹

Pico'nun yazmış olduğu *Apologia* (savunma), bu yargılamaya karşı bir savunma niteliğindedir. Üslubundan hiç taviz vermediği için sonunda tezleri bütünüyle mahkum edilmiştir. Cassirer, bu savunmayı diyalektik bir tartışmanın tarafı olarak görmemektedir. Zira Pico devraldığı entelektüel miras, sadece içinde bulunduğu çağ yani Rönesans ile sınırlandırılmamalıdır. Papalığa cevaben kaleme aldığı apolojisinde, mahkum edilen 900 tezi için şöyle demektedir. “Haec est Prima et vera Cabala” (Bu ilk ve gerçek kabaladır).⁴⁰ Pico'nun adeta papalığı dini bir talimle ıslah etmeyi amaçladığı anlaşılmaktadır. Bunun üzerine Papa, Pico'yu tutuklama kararı almıştır. Pico Paris'e sığırsa da Papa'nın emri üzerine Fransız yetkililer tarafından tutuklanarak kısa bir süre

³⁶ Hayatı hakkında bkz. Martin Davies, *Aldus Manutius: Printer And Publisher Of Renaissance Venice*, Center For Medieval And Renaissance Studies, Tempe-Arizona,1999;Manni Domenico Maria, *Vita di Aldo Pio Manuzio, Insigne Restauratore delle Lettere Greche e Latine in Venezia*, Presso Giambatista Novelli, Venedik 1759.

³⁷ Garin, *a.g.y.*

³⁸ Garin, Copenhaver, *a.g.y.*

³⁹ Kristeller Paul Oscar, *a.g.y.*

⁴⁰ *Apologia, Opera* (Basel,1572), 180 akt. Cassirer, *a.g.e.*, s. 126.

hapsedilmiştir. Pico, Fransa sürgününden sonra 1488 yılında Fiesole'ye Lorenzo'nun himayesinde geri dönmüştür.⁴¹ Floransa'da kaldığı süre içerisinde kendini teolojik problemlere verdiği görülmektedir. 1489 yılında *Heptaplus*, (*Yaratılış'ın Altı Gününün Yedi kısımdan Oluşan Açıklaması*)'nı kaleme alır.⁴²

Pico, 1492'de Poliziano'ya ithafen *De ente et uno* (Varlık ve Birlik Üzerine) adlı eserini yazmıştır.⁴³

1493'de yeni Papa Alexander VI, Pico'yu serbest bırakır.⁴⁴ Lorenzo'nun ölümünün ardından Pico, Girolamo Savonarola'ya yakınlaşmaya başlamıştır.⁴⁵

Savonarola bu yakınlaşmayı olumlu bir şekilde karşılamış ve bundan sonra Pico ile birliktelikleri felsefe ve din arasında yeni bir iş birliği temsiline dönmüştür. Pico, *Disputationes contra Astrologiam divinatricem*'de kaleme aldığı bir sırada zehirlenerek 17 Kasım 1494'de yaşamına veda eder.⁴⁶

Angelo Ambrosini olarak da bilinen Poliziano ve Pico Della Mirandola'nın cesetleri 2007 yılında yapılan bir kazı çalışması sonucunda çıkarılarak incelenmiştir. Giorgi Gruppioni yönetiminde Bologna Üniversitesi Antropoloji bölümünden bir grup bilim adamının yaptığı DNA analizi ve bir dizi biomoleküler test sonucunda cesetlerin kemiklerinde toksik arsenik tespit edilmiştir. Kazıyı çalışmasını yürüten Ulusal Kültür Heyeti başkanı Silvano Vinceti, katilin Pico'nun yakın çevresinden biri olduğunu belirtmektedir.⁴⁷

⁴¹ Garin, *a.g.y.*

⁴² Labriola Albert C., "Milton And the Traditions of Merkabah Speculation in the Renaissance", *Milton Studies*, Univ of Pittsburgh Press, Pittsburgh 1988, s. 45.

⁴³ Kristeller Paul Oscar, *Eight Philosophers of the Italian Renaissance*, Stanford University Press, Stanford 1964, s. 173.

⁴⁴ Blum Richard, *Pico della Mirandola: New Essays* [ed. M. V. Dougherty], Cambridge University Press, 2008, s. 34.

⁴⁵ Garin, *a.g.e.*, s. 312.

⁴⁶ Garin, *a.g.y.*

⁴⁷ ANI, "Medici's philosopher's was poisoned, say forensic scientists", *Thaindian News*, 7 Şubat 2008, http://www.thaindian.com/newsportal/health/medicis-philosophers-was-poisoned-say-forensic-scientists_10016634.html (28 Haziran 2009).

2. Entelektüel Şahsiyeti

Rönesans'ın temel özelliği farklı unsurları bir potada eritebilmek şeklindedir. Pico'nun felsefesi gücünü bu özelliğinden alır: *coincidentia oppositorum* (zıtlıkların birlikteliği).⁴⁸ 15. yüzyılın bilim adamları kendilerini dünyayı anlamlandırmak için eskiyle yeni arasında bir köprü kurmaya adanmışlardır. Onlar dünya dinlerini birbirini doğrulayan aynı entelektüel tasarımın ürünleri olarak görmüşlerdir. Bu nedenle Homeros'un Hz. Musa ile uzlaştırılması gibi Hristiyanlıkla İslamın uzlaştırılması için çeşitli adımların atılmış olması doğaldır. Bu çoğulcu çizgi *in recessu divinus aliquid* (Geriye dönüşte kutsal bir şey vardır) anlayışı ile kendini açığa çıkarmıştır. Bu süreçte egemen usul sanatsal “alegori” çabasıdır. Alegori yollu anlatım dünya insanına hitap ettiği nispette, “işaret ettiğiyle” bir üst gerçek oluşturmuş ve bunu ona kabullendirmiştir.⁴⁹

Pico'nun Floransası bu türden etkileşimlerin yaşandığı Platon'un mistik düşünce dünyasını yansıtan bir merkezdi.1438'de kiliselerin birleşmesi maksadıyla toplanan konsülden ve İstanbul'un 1453 yılında düşmesinden sonra birçok Bizanslı bilim adamı Floransa'ya gelmiştir. Böylece mistik düşüncenin hâkim olduğu Floransa, entelektüel bir hareketlilik kazanmıştır. Bu sayede söz konusu ortam Platon'un ideali olan *καλὸς καγαθός*⁵⁰ (güzel ve iyi) zihnen gelişmiş ve bedenlen sağlıklı olan insanı üretme şartları sağlamıştır. Thomas More'a göre Pico tam da böyle eşsiz bir ahengin kişileşmiş bir örneğiydi.⁵¹

Pico, çoğu zaman bir humanist filozof olarak değerlendirilmiş ve Ficino'nun Platon Akademi'sinin gözde isimleri arasında yer almıştır. Pater, onun İtalyan hümanistleri arasında gerçek bir yere sahip olduğunu ifade eder. Copenhaver, onun Ficino'dan sonra en çok bilinen filozof olmasının önemini vurgularken, Cassirer ise en

⁴⁸ Cassirer, *a.g.e.*, s. 141.

⁴⁹ Pater, *a.g.e.*, s. 62-63.

⁵⁰ H. Kahn Charles, *Plato and the Socratic Dialogue: The Philosophical Use of a Literary Form*, Cambridge University Press, y.y. 1998, s.267.

⁵¹ *The English Works of St. Thomas More*, C. 1, s. 19 akt. House Seymour Baker, “Pico Della Mirandola and the Development of Thomas More's Christian Humanism”, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Concordia University, Faculty of Religion,1982) s. 41.

büyük şahsiyeti olduğunu ifade eder.⁵² Cassirer'e göre Pico dışında hiçbir düşünür bütün ön yargılarından arınarak tam bir özgürlük söylemiyle felsefe ve din dünyasının entelektüel ürünlerini değerlendirememiştir.⁵³ Bunun en çarpıcı ürünü olan *Oratio Hominis De Dignitate* (İnsan Saygınlığı Üzerine Söylev) adlı eseri 15. yüzyılın felsefe eserleri arasında seçkin bir yer tutar. Dougherty'e göre Pico'nun *Oratio*'su Rönesans'ın en geniş antolojisidir. Söz konusu eser tarih boyunca Rönesans humanizmi için temel başvuru kaynağı olmuştur.

Pico'nun *Oratio* eseri Rönesans Hümanizminin ilk ve en önemli kaynağı olarak görülmektedir çünkü *Oratio* insanı, tanrıdan bir iz olması açısından bir varlık olarak da ortaya koymaktadır. Bu öğretilerden hareketle bütün insanları aynı hakikat etrafında toplamaya çalışmıştır. Bu nedenle farklı türde sistematik felsefe çalışmalarının yanı sıra çok miktarda kadîm dil öğrenmiştir ve bunları eserlerinde değerlendirmiştir.⁵⁴ J.M.Rigg, *Oratio* eserini yorumlarken Pico'nun konu seçimi açısından değerlendirir. Rigg'in yaklaşımına göre Pico için insan yeryüzü canlıları arasında özgür iradeye sahip tek canlıdır. Dahası insan kendini geliştirerek melekî vasıflar elde edebilir ve hatta Tanrıyla bütünleşebilir ya da bir hayvan, bitki seviyesine gerileyebilir.⁵⁵

Pico, *Oratio* eserinde tutkularımızı ve duygularımızı dizginlememizin gerekliliğini açıklarken aklımızın bize rehber olmasından bahsetmekte ve görüş ayrılıklarını ortadan kaldıran doğal bir felsefeye yönelerek zihinsel bir sükûnete ereceğimizi belirtmektedir. Kraye'in değerlendirmesiyle Pico'nun humanist kişiliği kaynağını felsefe ve teolojiyi bir arada kullanmasından alır. Bu yaklaşım Pico'nun felsefe, teoloji ve dinin işlevsel özelliği hakkında yaptığı yorumla Hayy b. Yakzan'ın

⁵² Cassirer Ernst, "Giovanni Pico Della Mirandola: A Study in the History of Renaissance Ideas", *Journal of the History of Ideas*, III/2 University of Pennsylvania Press (Nisan 1942), s. 123.

⁵³ Cassirer, *a.g.e.*, s. 125; bkz. "Giovanni Pico Della Mirandola'nın şahsiyetinin büyüklüğü ve özgünlüğü karşısında Anglofon yazarların ona verdikleri önem arasında ilginç bir tezat vardır." Copenhaver, *a.g.y.*

⁵⁴ Cunningham Lawrence, Reich John, *Culture and Values: A Survey of Humanities*, Cengage Learning, New York 2005, s. 24.

⁵⁵ Rigg, *a.g.e.*, s. 13.

kurgusu açısından da bir paralellik göstermektedir: Hakikat felsefe ile soruşturulur, teoloji ile bulunur ve din ile sahiplenilir.⁵⁶

Pico'nun Oratio'su müstakil bir kitap olsa da sistematik olarak evrilen bir düşüncenin parçasıdır. Dougherty Oratio'nun 900 theses(900tez)'e bir önsöz mahiyetinde olduğunu belirtmektedir.⁵⁷

900 tezin 500'ü "uzlaşımçı" bir zihniyetle hazırlanarak çekirdek gövdeyi oluşturmuştur. Diğer 400'ünde de aynı uzlaşma hedefine vurgu yapılmıştır. Garin Pico'nun uzlaştırmak istediği filozofları şöyle sıralar: Albertus Magnus, Thomas Aquinas, Francis Meyronnes, Duns Scotus, Ghent'li Henry, Roma'lı Giles, İbn Rüşt, İbn Sina, Farabi, Narbonlu İsa, Babil'li Ebu Maron, Maimonides, Toledolu Muhammed, İbn Bacce, Theophrastus, Ammonius, Simplicius, Alexander Aphrodisias, [Aristoteles şarihlerinden] Themistius⁵⁸, Plotinus, Arap Adelando, Porphyrius, Iamblichus, Proclus, Pythagoras, Keldanî teologlar, Mercurius Trimegistus/Hermes⁵⁹ ve Kabalist uzmanlar.⁶⁰

Pater, Pico'nun 900 teziyle bir hayalin arkasından koştuğunu dile getirir. Bu hayali onun "dignitas"(saygınlık) kavramına yüklediği anlamdır. *Dignitas* kavramı gerek yeryüzünün gerekse insanın yanlış anlaşılmasıyla ilgilidir. Pico'ya göre yeryüzü evrenin merkezidir. Bütün bir kâinat adeta onu tavaf etmektedir. Hepsinin merkezinde ise insan vardır. İnsan *nodus et vinculum mundi* (dünyanın bağı ve rabıtası) 'dır. Pico'ya göre insanın saygınlığı doğasından gelir. Pico'nun dünyası bir dekor, sanat eseri olup *Logos*'un ellerinde tasarlanmıştır.⁶¹

⁵⁶ Kraye, *Pico on the Relationship of Rhetoric and Philosophy, Pico della Mirandola: New Essays*,(ed. Dougherty M. V.), Cambridge University Press, New York 2008, ss. 32.

⁵⁷ Dougherty, *a.g.e.*, s. 3.

⁵⁸ Hayatı hakkında bkz. Sorabji Richard, *Aristotle Transformed: the Ancient Commentators and Their Influence*, Cornell University Press, New York 1999.

⁵⁹ Diğer adıyla Hermes. Hayatı hakkında bkz. Ficino Marsilio (ed. James Hankins, William R. Bowen, Michael J. B. Allen), *Platonic Theology: Books I-IV*, Harvard University Press, Cambridge 2001, s. 324; Hanegraaff Wouter J., *New Age Religion and Western Culture: Esotericism in the Mirror of Secular Thought*, Brill, y.y. 1996, s. 324.

⁶⁰ Garin, *a.g.e.*, s. 306.

⁶¹ Pater, *a.g.e.*, s. 68.

Pico'nun humanizmi zamanla teolojik bir yöne doğru evrilmiştir. Bu süreç onun Floransa gelişiyile başlar. Pico'nun Floransa'ya geldikten sonra yaşadığı büyük değişimi Pater şöyle anlatır: “Floransa'ya geldiğinde Pico zaten yorulup bitkin düşmüştü. Leziz zevkin kıvrımlı tepelerini birer birer dolaşarak çok sevmiş, kadınlar tarafından da sevilmişti; fakat kadınların onun üzerindeki meşhur hâkimiyetleri artık sona ermişti. Savonarola'nın meşhur ‘beyhude arzuların şenlik ateşi’nden çok önce, halk diliyle yazılmış aşk şarkılarını, Latince yazılarının skolastik lafazanlıklarından sonra bizim için büyük bir rahatlama olacak aşk-şarkılarını yok etti.”⁶²

Pico'nun teolojik “uyanışı” ve platonist metinlere ilgisi birçok literatürü kucaklamasını sağlamıştır. Cassirer de o'nun bu özelliğini doğrulamakta ve bunu Pico'nun özgünlüğüne ilişkin bir göstergesi olarak bunu değerlendirmektedir. Cassirer'e göre Pico'nun felsefesi “philosophia perennis” (ezeli hikmet)'dir. Bu öğretiyeye göre hakikat temel özellikleri itibarıyla hep aynı kalmıştır. Zamana aşkın olması nedeniyle hiçbir çağda üretilmemiştir. Bu açıdan Cassirer, Pico'yu özgün yapan özelliğinin, felsefî hakikati yükseltmek değil açığa çıkarmak olduğunu bildirir.⁶³ Nauert'e göre bu durum Pico'nun, Ficino'nun kadim uygarlıklardan beri devam eden ezeli hikmet öğretisini daha geniş bir çerçevede ele almasıyla açıklanabilir. Nauert de, benzer bir şekilde, Pico'nun evrensellik arayışı için nirengi noktasını Platon felsefesi oluşturduğunu kabul eder; ancak Pico açısından Platon felsefesini bütün “ihtilafların” çözümü için bir başvuru kaynağı olarak değerlendirir. Nauert, Pico'nun aslında diğer tüm inançları “katışksız” bir Hristiyanlık olarak ele aldığını belirtir.⁶⁴

Lawrance Cunningham ve John Reich'in aktardığına göre Pico, Hristiyanlığın temel hakikatinin Talmud'ta tespitini mümkün görmekte ve Platon, Yunan ve Latin yazarlarında da aynı hakikatin keşfedilebileceğini öngörmektedir. Aslında Pico,

⁶² Pater, *a.g.y.*

⁶³ Cassirer, *a.g.e.*, s. 124.

⁶⁴ Nauert Charles Garfield, *Humanism and the Culture of Renaissance Europe*, Cambridge University Press, Cambridge 1995, s. 66.

hümanist geleneğin temsilcilerini yakından incelemek suretiyle evrensel bir gerçeklik kurmayı arzulamıştır.⁶⁵

Rigg'e göre Pico'nun humanist özelliklerinden bir diğeri ise klasik çağ uygarlığına olan meylidir.⁶⁶ Pico'nun bu yönü mektuplarındaki Cicero tarzı edebî uslubuyla ortaya çıkmaktadır. Pico, Politian'ın yaptığı Epictetus'un *Encheiridion* eserini övgüyle karşılamıştır. Pico'nun edebiyata olan düşkünlüğü ve filolojik eğilimleri kendisini felsefe ve şiir arasında tercih yapmaya zorlar. Black'e göre esasen bu yol ayrımı Pico'nun Aristoteles ve Platon felsefelerini birleştirmesinde bir dönüm noktası olmuştur.⁶⁷ Pico, içine düştüğü bu zor durum Politian'a yazdığı bir mektupta görülmektedir.⁶⁸ Copenhaver, Ficino'nun Pico üzerindeki etkisini mektuplarında şiire yansıyan olumlu bir özellik olarak aktarır: "Pico, 1484 yılında Angelo Poliziano ve Lorenzo de'Medici ile şiir üzerine yazışmaya başladı".⁶⁹ Pico'nun 1484 yılı sonunda şiire veda etmiş olması yüksek bir olasılıktır. Diğer taraftan Garin, bu tarihten sonra Pico'nun kaleme aldığı azımsanamayacak miktarda Latince nesiri ve İtalyanca şiiri olduğunu belirtir.⁷⁰ Pico aynı yıl Ficino'yu keşf etmiş ve hararetle neo-platonist eserlerini tetkik etmiştir.

Bu durum özellikle, Ficino'nun Plotinos çevirisinin önsözünde oldukça belirgindir. İlgili metinde Pico'nun kendisini söz konusu eseri çevirmesi için nasıl teşvik ettiğini kaleme alır. Zira Ficino'nun ifadelerinden anlaşıldığına göre Pico için Plotinos, Neo-Platonizm'in üstadıdır.⁷¹

Bununla birlikte Pico'nun Barbaro'ya yazdığı mektuplardan salt bir Platonist olduğu sonucu çıkarılmamalıdır. Zira Barbaro'ya yazdığı mektuplarda her zaman Aristoteles felsefesine doğruluk payı bıraktığı görülmektedir. Böylece Pico'daki filozofları uzlaştırma ve barıştırma fikrinin tedricî olarak doğduğu görülmektedir.⁷²

⁶⁵ Cunningham Lawrence, Reich John, *a.g.e.*, s. 82.

⁶⁶ Rigg, *a.g.e.*, s. 29.

⁶⁷ Black, *a.g.y.*

⁶⁸ Garin, *a.g.y.*

⁶⁹ Copenhaver, *a.g.y.*

⁷⁰ Garin, *a.g.y.*

⁷¹ Garin, *a.g.e.*, s. 298.

⁷² Garin, *a.g.e.*, daha fazla bilgi için bkz. s.209-302.

Bunun için Copenhaver'e göre Pico, Petrarca'dan kendi çağına değin gelen hümanist filozofların skolastik Latin terminolojisini eleştirilerine karşı durmuştur.⁷³ Copenhaver'e göre felsefi yeteneklerini geliştirip edebî hünelerlerini nitelikli hale getiren Pico, retorik bir saldırıya maruz kalan çağrısını korumada retorığın bir filozofu nasıl donanımlı hale getirdiğini göstermeyi amaçlamıştır. Bunun için de Platon'un *Phaedrus*'undakine benzer bir üslup kullanarak mektup yoluyla Ermolao Barbaro'ya hitaben Rönesans'ı özetleyen bir manifesto neşretmiştir.⁷⁴ Copenhaver'in bu ilişkiyi devrimci bir betimlemeyle ele aldığı anlaşılmaktadır. Diğer taraftan Jill Kraye, Pico'nun retorik ve felsefe arasında kurduğu ilişkiden bahsederken Pico'nun Ermolao Barbaro'ya yazdığı mektubuna farklı bir açıdan değinir. Kraye'ye göre Pico, Barbaro'ya katılmakla birlikte Latin skolastiklerini korumuştur. Kraye, Pico'nun bir tür denge siyaseti izlediği sonucuna varır.⁷⁵

Pico, Barbaro'ya karşı Paris yaklaşımını *stile parigino* (Paris tarzı) savunmuştur. Onun bu yaklaşımı *pia filosofia (dindar felsefe)* içinde bir *la concordia dei filosofi (felsefî uzlaşım)* teşkil etmek amacını taşımakta, bu da Ficino'dan aldığı dini içerikli Kabalistik ilhama dayanmaktadır.⁷⁶ Pico, bu sayede düşünceni problemleri alegorik tevil yoluyla aşmaya başlamıştır. Ancak bu, onun Aristotelesçi ve İbn Rüşdçi ekolleri terk ettiği anlamına da gelmemektedir. Copenhaver bu durumu şöyle betimlemektedir: "Pico Della Mirandola, Platonculuk ve Aristotelesçilik arasında bir felsefî ahenk ile insan mutluluğunu temin etmeyi hedefliyordu. Ancak onun asıl tutkusu, dolayısıyla mücadele ufku, bütün düşünce okullarını felsefî bir tek sesli koroda birleştirme azmi şeklinde evrenselleşti."⁷⁷

İşte tam bu noktada Hayy bin Yakzan, Pico'nun derbeder yaşamında bir dönüm noktası olmakta ve felsefî arayışında dinin normlarla formülleşen zahiri boyutlarını

⁷³ Copenhaver, *a.g.y.*

⁷⁴ Copenhaver, *a.g.y.*

⁷⁵ Kraye Jill, *a.g.e.*, s. 14-19.

⁷⁶ Garin, *a.g.e.*, s. 302.

⁷⁷ Copenhaver, *a.g.y.*

mistik, ruhanî ve edebî içeriğiyle bütünleştiren bir tefsir olarak onun için “iki önem” taşımaktadır.⁷⁸

Pico ve Hayy. b. Yakzan arasındaki ilişki düzeyi İslamiyet ve Hristiyanlığın karşılaşması olarak da ele alınabilir. İbn Tufeyl’in⁷⁹ kaleme aldığı Hayy bin Yakzan öyküsünün karmaşık mistik hristiyan öğretisi karşısında İslamiyet, Neo-platonist 15. yüzyıl İtalyan hümanizmine dini olgunun despotik bir dogma tasavvuru olmadığını göstermiş, bunun yerine alternatif bir doğal teoloji sunmuş ve böylece “gerçek bir ilgi” odağı olarak görülmüştür.⁸⁰ Pico’nun ölümünden çok geçmeden humanist şair Antonio Fileremo Fregoso (d.?, ö.1515)⁸¹ tarafından 1525’de basılan *De istinto natural* üçlü dizelerden oluşan bir şiir olup 7 bölüm dahilinde Hayy b. Yakzan’ı büyük ölçüde ihtiva etmektedir. Fregoso’nunki muhtasar bir eser olup Hayy bin Yakzan’ın bazı özelliklerini ön plana çıkarmaktadır.⁸²

Fregosa, uslub ve şairliğini Sforza ve daha sonra da Fransız’ların idaresi altına giren Milan’da bulunduğu gençlik yıllarında edinmiştir.” Bu uslub İtalya’da yıldan yıla önemini yitirmiş ve daha yöresel bir edebiyat tarzı önemsenmeye başlanmıştır. Bu yeni edebiyat tarzı daha zarif ancak Fileremo’nun tarzına nazaran çok tipli değildi. Zira Fileremo’nunki alegorik tasvirler, renkli dramatik ve öyküsel yapılar içermekteydi. Varoluşun bu edebi yönü, sahip olduğu olduğu güçlü ahlakî ve felsefî ilkelerin yanısıra gözlem ve tefekküre olan doğal yeteneği sayesinde Fregoso’ya fayda sağlamış ve sonraki dönem şairlerinin sahip olamadığı dünya sahnesinin ve insanlığın varoluş uzletini ortaya koymuştur. Bu edebi tarzı büyük kültürel açılımı ve Ficino’nun ve özellikle de Pico’nun neo-platonik etkisi dolayısıyla hem beslemiş hem de sürdürmüştür. Diğer taraftan bu edebî tarz, orta çağ Fransız edebiyatı ve çağının ahlaki

⁷⁸ Bachelli, *a.g.e.*, s. 4

⁷⁹ İbn Tufeyl hakkında daha geniş bilgi için bkz. Kutluer, İlhan, “İbn Tufeyl”, *DİA*, C. 20, s. 423-4; *a.g.m.*, *Akıl ve İtikad*, İz Yayıncılık, İstanbul 1996, s. 119-146.

⁸⁰ Fregoso hakkında bkz. Fregoso, s. 5-30. *De lo istinto naturale, Opera Nova del Cavalier Fregoso*, Fregoso, akt. Bachelli, *a.g.e.*, s. 4-5

⁸¹ Thomas J., *Universal Pronouncing Dictionary of Biography and Mythology Part Two*, Kessinger Publishing, y.y. 2005, s. 925.

⁸² Bachelli, *a.g.e.*, s. 6-7

meselerine yön vermiş ve Leonardo da Vinci'yi etkileyen bilimsel tartışmalara ilişkin bir zemin olmuştur.⁸³

Pico'nun karşıt resimlerin oluşturduğu bir mozaik olduğu ortadadır. Onun platonist metinlere ilgisi birçok literatürü kucaklamasını sağlamıştır. Kraye'in aktardığına göre Pico, Albertus Magnus ve İbn Rüşd gibi yabancı düşünürlerin en az Yunan ve Latin Klasikleri kadar önemli bir hümanist müfredatı oluşturduğunu dile getirir.⁸⁴

Skolastik karakterine rağmen Pico'nun kadim dinlerle Hristiyanlığı uzlaştırma çabası olduğu da iddia edilmektedir. Cassirer, Pico'nun "globus intellectualis" (aklın dünyasının) her mecrasını savunmak ve ele almak gibi bir amaca sahip olduğunu ifade eder.⁸⁵

Pico'nun bu yeni felsefesinin otodidaktik bir tanrı bilgisi özelliği de vardır. Örneğin Savonarola'nın Floransa vaazlarının ardından Angelo Politian'a yazdığı bir mektubunda şöyle demektedir: "Tanrı'yı bilmek zor değildir, yeter ki kişi kendisini O'nu tanımlamaya zorlamasın" Pico der ki: "Tanrı'yı sevin. İnsanlar sevgiyle sahip olmaktansa, ve sevgi olmadıkça elde edilse bile bir şey ifade etmeyeceği halde, arzuladıkları şeyleri bulmalarına asla yardımcı olmayacak bir bilgiyle armaya çok heveslidirler."⁸⁶ Pico için gerçek *Amor Dei* (Tanrı sevgisi), *Amor Dei intellectualis*. (entelektüelin Tanrı sevgisidir) Çünkü ancak entelektüel için evrenin hakikatleri açılmaktadır. Bu da Tanrının varlığının gerçek bir işareti ve zorunlu varlığına delalet eder. Bu nedenle Pico, Tanrıyı "intellectus agens" (faal akıl) olarak tanımlar. Pico için "visio intellectualis" (entelektüel müşahede) mistik "his" ile aynı anlama gelmemektedir. Bunun tamamen farklı bir içeriği ve anlamı vardır.⁸⁷

Pico, manevî dünyasındaki değişime rağmen eski pagan dinî inançlarındaki iddiaları da ciddi bir şekilde ele alır. Pico bu inançların en kesif ve karanlık

⁸³ Bachelli, *a.g.e.*, s. 6

⁸⁴ Kraye, *a.g.e.*, s. 20.

⁸⁵ Cassirer, *a.g.e.*, s. 125.

⁸⁶ Pater, *a.g.e.*, s. 69.

⁸⁷ Cassirer, *a.g.e.*, s. 138.

problemlerini çözmede son derece titiz davranmıştır. Cassirer’e göre Pico’nun tanrısal bilgi tasavvuru bağlamında otodidaktik bir felsefe çizgisi vardır. Cassirer, bu anlamda adeta Hayy b. Yakzan metniyle ilgili bir takım tazammunlar ortaya koyarcasına şöyle demektedir: “Tanrının insan ruhunun derinliklerinde bulunabileceği kanaatindedir. İnsanın ulaşabileceği bilgi türlerinden en yücesi “scientia abditata”(gizli bir bilgi)’dir. Pico için bilginin doğal bir yönü vardır. Bu da dış dünyayı gözlemleyerek onları suretler, algılar ve hayal şeklinde kavramaktır. Bu kavrayışlar muhtelif şekillerde olur ve belirli türlere indirgenir. Ama tanrıya ve ruha ilişkin bilginiz farklıdır. Burada duyu bilgisinden farklı bir bilgi vardır.”⁸⁸ Pater, onun bu çizgisini değerlendirirken şöyle der:”Onu bu istikamete yönlendirmiş birçok düşünce ve birçok tesirle birlikte bir keşif olmadı”.⁸⁹

Pater’e göre Pico, Hristiyanlığa dönmekle birlikte içindeki çoğulcu dinî söylemi yitirmemiştir. Bu durum onun entelektüel faaliyetlerine de yansımıştır ve yahudi bilgeliğini merakla incelemiştir. Yahudi mistisizmine ilgi duyan bir grupla bağlantı kurmuştur. Bu grup, kabala, kutsal kitap hermönotiğinde uzman olan bazı kişileri içerisinde barındırmaktaydı. Bunların arasında Yahudilerden Elias Del Medigo, Flavius Mithridates, Jochanan Alemanno yer almaktadır.⁹⁰

Kabala etkilerinin açık bir biçimde görüldüğü *Heptaplus* eserinde Pico, Hz. Musa’nın gizli hikmetinden bahseder. Pico’ya göre eski filozoflar aynı hikmeti açıktan söylemedikleri için mecazlarla dillendirmişlerdir. Pico, Platon ve Hz. Musa arasında teşbihler ve mecazlar yoluyla paralellikler kurar. Yunan mitoloji yazarları ve yahudi sembollerini bir arada kullanır. Pico’daki sembolizm Platon’unun uslubunu çağırıştırır. Pater, bu noktada Pico’nun Yunanca ve İbranice bilgisine telmihte bulunarak Platon’u Yunancasından ve Hz. Musa’yı [Kutsal Kitabı] İbranicesi’nden okuduğunu belirtir.⁹¹

⁸⁸ “Bu gizli şeyi anlamayı ben, suretsiz ve herhangi bir duyu ya da tasavvurun yardımı ya da benzer bir takım şeylerin vasıtasıyla değil, gizlice, doğrudan ve kalıcı bir şekilde anlıyorum.” akt. Cassirer, *a.g.e.*, s. 144.

⁸⁹ Pater, *a.g.e.*, s. 70.

⁹⁰ Novak B. C., “Giovanni Pico Della Mirandola And Jochanan Alemanno”, *Journal of the Warburg and Courtauld Institutes*, C. 35, The Warburg Institute, y.y. 1982, s. 125.

⁹¹ Pater, *a.g.e.*, s. 71.

Garin, *Heptaplus'un* mahiyetini ve etkilerini şöyle aktarır: “Bu, yaratılışa ilişkin kabalistik bir tefsir kitabıydı; başka yazılarda nâdiren yer alan fikirleri sistematik olarak bir araya getirmekteydi.”⁹² Ayrıca Pico’nun, *Heptaplus* eserinin önsözünde Hz. Musa’dan en büyük filozof olarak bahsettiği görülmektedir.⁹³ Hz.Musa’nın filozofluğunu entellektüel özellikleri açısından değerlendirir. Hz. Musa, Mısır bilimlerine vakıftı. Mısır da Yunanlıların düşünsel kaynağıydı.

Gogan’ın iddiasına göre Pico, Mûsevi yasanın gerek Yeni Ahit’te gerekse Yahudi Kabala literatüründe mevcut olduğunu düşünmektedir. Pico’nun bu davranışını sıra dışı bir durum olarak değerlendirir. Pico’ya göre kutsal kitap vahyin yazılı kaynağıdır. Kabala ise sözlü kültür içinde aktarılan bir vahiy türüdür.⁹⁴ Pico, Hristiyanlığın sözlü bir gelenek içinde ve vahyolunan kitaplardan bağımsız bir biçimde nesilden nesile aktarıldığını düşünmektedir.⁹⁵

Pico’nun bu literatür aracılığıyla Yahudi gnosisi(ırfan)’ını kullanarak hörmenotik bir teknik geliştirdiği görülmektedir. Wirzubski’ye göre bunun adı Hristiyan kabalizmidir.⁹⁶

3. Giovanni Pico Della Mirandola’nın Eserleri

Pico’nun eserleri hakkında başvurulabilecek temel kaynaklardan biri Quaquarelli, Leonardo ve Zita Zanardi’nin *Pichiana: Bibliografia delle edizioni e degli studi* (Florence: Olschki, 2005) adlı çalışmasıdır. Pico’nun edisyon ve çalışmalarının 1899 yılından sonra 700’den daha fazla olduğu bilinmektedir. Konuyla ilgili İngilizce yazılı en geniş bibliyografi çalışmalardan biri

M.V. Dougherty’nin kişisel internet sayfasında yer alan adresinde bulunabilir.⁹⁷ Pico’nun başlıca eserlerini şu şekilde sıralanabilir:

⁹² Garin, *a.g.e.*, s. 310.

⁹³ Rigg, *a.g.e.*, s. 13

⁹⁴ Gogan Brian, *The Common Corps of Christendom: Ecclesiological Themes in the Writings of Sir Thomas More*, Brill, Leiden 1982, s. 59.

⁹⁵ Gogan, *a.g.y.*

⁹⁶ Wirzubski Chaim, “Pico Della Mirandola, Giovanni”, *Encyclopedia Judaica, Second Edition*, Michigan University, y.y. 1972, C.16, s. 146.

1. *Opera omnia* (Tüm eserleri)-Basel’de yeni baskısıyla,1557, edisyon; Hildesheim: Olms, 1969.
2. *Oratio de hominis dignitate*(İnsan Saygınlığı Üzerine Söylev)- ed. Eugenio Garin, Floransa: Valleschi, 1942.
3. *Heptaplus [de septiformi sex dierum Geneseos Erratione]* (Yaratılış’ın Altı Gününün Yedi kısımdan Oluşan Açıklaması)- ed. Eugenio Garin, Floransa: Valleschi, 1942.
4. *De ente et uno e scritti vari*(Varlık ve Birlik Üzerine)- ed. Eugenio Garin Floransa: Valleschi, 1942
5. *Disputationes adversus astrologiam divinatricem*(Kehanetsel Astrolojiye Karşı Tezler), ed. Eugenio Garin Florence: Valleschi, 1946, 1952
6. *Epistolae*, (Barbaro’ya Mektup) Quirinus Breen, “Felsefi Çatışma ve Retorikte Giovanni Pico Della Mirandola,” *Journal of the History of Ideas*, 13 (1952), 384-426
7. *Commento Sopra una canzone d’amore di Girolamo Benivieni*(Benivieni’nin Aşk Hakkındaki Canzonelarından birine Şerh), çev. Sears Jayne (New York: Lang, 1984)
8. *Conclusiones Nongentae*(900 tez): *Le novecento tesi dell’anno 1486*, ed. Albano Biondi (Florence, Olschki, 1995)
9. *Expositiones in Psalmos*(Mezmurlar Şerhi), ed. Antonino Raspanti, trans. Giacomo Raspanti (Florence: Olschki, 1997)

Gerek Copenhaver’ın gerekse Dougherty’nin Pico hakkındaki bibliyografi çalışmasında söz konusu Latince yazmaya ilişkin herhangi bir bilgi yer almamaktadır.

⁹⁷ Dougherty, M. V. “Pico in English: A bibliography: A Bibliography of The Works of Giovanni Pico Della Mirandola”, <http://www.mvdougherty.com/pico.htm>, Nisan 2009.

B. LATİNCE HAYY B. YAKZAN ÇEVİRİSİ

1. Modern Literatürün Değerlendirilmesi

Eugenio Garin'ın *Storia Della Filosofia Italiana* (İtalyan Felsefesi Tarihi) çalışmasının ilk baskısının 1947'de yapıldığını göz önünde bulundurduğumuzda Latince Hayy. b. Yakzan metnini ilk defa onun fark etmiş olduğu söylenebilir⁹⁸. Eugenio Garin, *İtalyan Felsefesi Tarihi* adlı eserinde Hayy b. Yakzan metninin Pico tarafından çevrildiğini ifade eder.⁹⁹ Ancak Garin de diğer araştırmacılar gibi bu bilgisini doğrulayacak bir kaynak göstermemektedir. Garin'in çeviri kronolojisi açısından İbn Tufeyl metnini Pico'nun Mezmurlar şerhini yapmasını müteakip ele almış olması düşündürücüdür. Belki de o'nun, hermenötik çalışmalar zinciri içinde bu eseri çevirmiş olabileceğini düşünmektedir.

Important Translations of İbn Tufayl's Hay Bin Yaqzan (İbn Tufeyl'e ait Hayy. b. Yakzan'ın Önemli Çevirileri) başlığıyla bir çalışma kaleme alan Sami Hawi'nin kronolojik olarak sıraladığı anlaşılan listesinde mezkur Latince çevirinin XV. yüzyılda Pico tarafından telif edildiğinin yanı sıra Moses Narbonnes'e ait olan İbranice "çeviriye" dayanarak hazırlandığı ifade edilmektedir.¹⁰⁰ Ancak Hawi, söz konusu eserin yayın tarihi, aidiyeti, temel alındığı kaynak dil hususunda herhangi bir açıklama yapmamış, kaynak göstermemiştir. Üstelik Moses Narbonnes'in Hayy b. Yakzan eserine bir çeviri değil bir şerh yazdığı anlaşılmaktadır.¹⁰¹

Benzer bir biçimde Rafael Ramon Guerrero'nun da mütercim, eser künyesi, kaynak dil ve tarihi hakkında bilgiler vermekle birlikte kaynak göstermediği

⁹⁸ Garin, *a.g.e.*, s. 19.

⁹⁹ Garin, *a.g.e.*, s. 310.

¹⁰⁰ Hawi S. Sami, *Islamic Naturalism and Mysticism: A Philosophic Study of Ibn Tufayl's Hayy bin Yaqzan*, Brill Archive, Leiden 1974, s. 270.

¹⁰¹ Novak, *a.g.e.*, s. 128.

görülmektedir. Guerro, Moses Narbonnes'in 1349 yılında kaleme aldığı İbranice şerhin etkileri üzerinden sonraki kuşak yazarlardan olan Pico Della Mirandola'nın XV. yüzyılda tartışmalı Hayy b. Yakzan eserini kaleme aldığı sonucuna varmaktadır. Guerro, Alemanno'dan söz etmemektedir.¹⁰²

Hayy b. Yakzan'ın İslam, Yahudî ve Hristiyan literatürüyle ilgili kaynaklarını ele alan çalışmalardan bir diğeri de Hasanali Parveen'in doktora tezidir.¹⁰³ Parveen, çalışmasının "Hayy b. Yakzan'ın Hristiyan Batı Geleneğine İntikali" başlığıyla yazdığı bölümün girişinde Pico ile ilgili şu görüşü dile getirmektedir: "Hayy b. Yakzan'ın Avrupa'ya intikali, en yalın biçimiyle, sahiplenilişi ve çeviri tarihiyle ortaya çıkmaktadır. İbn Tufeyl'in Hayy b. Yakzan eseri, gerek batı dillerinde gerekse doğu dillerinde, basılı çeviriler arasında uzun uzadıya bir tarihe ve kendine özgü bir yere sahiptir. İlki 14. yüzyılın başlarında İbranice bir çeviri olup diğeri ise kimi zaman, İtalyan Rönesansı'nın "Filozof-Premsi" olan Pico Della Mirandola'ya (1463-1494) isnad edilmektedir. Bu çeviri, onun Yahudi felsefesinde hocası olarak bilinen, Iochanan Alemanno'nun İbranice çevirisi temel alınarak yapılmıştır. Alemanno, Moses Narbonnes'in eserlerinin büyük bir hayranıydı. Günümüze ulaşan erken döneme ait bir Latince yazma metin bulunmadığı için bu varsayımı doğrulamak güçtür."¹⁰⁴ Parveen, metnin Alemanno tarafından çevrildiğini ifade etmektedir. Novak, kimliği tespit edilen 6 eserin arasında yer alan Hayy b. Yakzan'ın bir çeviri değil Moses Narbonnes'in şerhine bir haşiye olduğunu ifade etmektedir.¹⁰⁵

Buradan da anlaşıldığı gibi Parveen de Conrad'ın öne sürdüğü üzere Hayy b. Yakzan'ın islam eserleri arasında özgün bir yer olduğuna ilişkin görüşüne katılmaktadır.

¹⁰² Guerrero Rafael Ramon, "La Idea de Razon Natural en el Filosofo Andalusi", Anales del Seminario de Historia de la Filosofia, Madrid, 1985, C.5, s. 53-58.

¹⁰³ Parveen Hasanali, *Texts, Translators, Transmission "Hay Ibn Yaqzan" And Its Reception in Muslim, Judaic and Christian Miliuex*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi, McGill University Institute of Islamic Studies, Nisan 1995).

¹⁰⁴ Parveen, *a.g.e.*, s.275; ayrıca bkz. Parveen, *a.g.e.*, 6. bölümün sonu, s. 340, 1. dipnot:"Mirandola Kontu Giovanni Pico [1463–1494] İtalyan Rönesansı'nın önde gelen şahsiyetlerindendir. İbn Tufeyl'in eserinin Latince bir çevirisinin Pico'ya isnadı dışında, Pico'nun telif eserleri ve ilgili roman arasında kavramsal benzerlikler bulunmaktadır. Pico derin bir biçimde Yahudi ve Arap felsefeleriyle ilgiliydi.

¹⁰⁵ Novak, *a.g.e.*, s. 128.

Bu iddiasını doğrularken de öykünün muhtelif batı dillerine çevrilmesi ve uzun soluklu oluşunu gerekçe olarak kullanmaktadır.

Öte yandan Parveen'in yaptığı açıklamadan söz konusu latince metnin günümüze ulaşmadığına ilişkin bir beyanda bulunduğu görülmektedir. Ancak, Parveen de Latince yazma hakkında şüpheleri gideren bir literatür çalışması yapmamıştır. Buna karşılık Parveen, metnin Pico'ya ait olması ihtimali üzerinde durmaktadır. Parveen, kaynak çeviri metni ve müterciminin kimliği hakkındaki “varsayımını” şöyle ifade etmektedir: “İbn Tufeyl'in öyküsünün onun (Pico'nun) ilgisini çekmesi muhtemeldir. Zira Pico, haricî güçten bağımsız bir insan saygınlığı¹⁰⁶ tasavvuru üzerinde durmaktaydı. Bu da Pico'nun felsefesinin merkezini oluşturuyordu”.¹⁰⁷ Parveen, varsayımlarını devamla şöyle sıralar: “Eğer gerçekten Pico tarafından İbn Tufeyl'in söz konusu romanının Latince çevirisi bizzat kaleme alınmış ya da yaptırılmışsa bunun, o dönemde kullanımda olan İbranice çevirisinden hareketle yapıldığı varsayılabilir. Hayy b. Yakzan metninin İbranice yazmalarındaki kenar notları Pico ve Alemanno'ya isnad edilmektedir. Bayerische [Bayern'de bulunduğu anlaşılan] külliyyatında bulunan bazı yazmalar Pico'ya aittir. Bu nedenle, Pico ve Alemanno bu yazmaları birlikte çalışmış olabilirler.”¹⁰⁸

Böylece Parveen, aslında Latince bir yazmanın varlığından açıkça bahsetmez. Aslında o geçmişte “muhtemel” bir Latince metnin isnad, telif ve kaynak metin hakkındaki “öngörülerini” Pico'nun İbranice bilgisi ve eğitimindeki Yahudi izleri, kimi İbranice Hayy b. Yakzan çevirilerindeki “olası” şerhleri ve hocası ile kurduğu münasebetle spekülâtif olarak değerlendirir. Üstelik hareket noktası olan İbranice metnin mahiyetini açıkça ifade etmemektedir.

Hayy b. Yakzan hakkında sistematik literatür çalışmalarından birini yapan Lawrence I. Conrad, Pico Della Mirandola'ya isnad edilen metnin Latince çevirilerin ilki olduğunu belirtmekte ve Genova Üniversitesi Kütüphanesi'nde *Oriana Cartaregia*,

¹⁰⁶ Burada telif eseri olarak “Saygınlık Üzerine Söylev” kast edilmektedir.

¹⁰⁷ Nallino C.A. , “Filosofia ‘orientale’ od ‘illuminativa’ d’ Avicenna(?)” RSO X(1923–25), 434; akt. Parveen, *a.g.e.*, s. 340.

¹⁰⁸ Parveen, *a.g.y.*

I manoscritti “G. Gaslini” della Biblioteca Universitaria di Genova adlı katalogta yer aldığını ifade etmektedir.¹⁰⁹ Conrad, bu bilgiyi naklederken şunu belirtmektedir: “Pico Della Mirandola, Rönesans’ın gözde hümanistlerinden olup İslam ve Yahudi felsefeleriyle yakînen ilgiliydi. Bununla birlikte söz konusu Latince çevirisinin 15. yüzyıldan sonra hiç bir etkisi yoktur. Bu çeviri İbn Tufeyl üzerine çalışan modern uzmanlar arasında hiçbir şekilde bilinmemektedir.”¹¹⁰

Gerçekten de Conrad’ın ulaştığı bu netice son derece çarpıcı bir durum ortaya koymaktadır. Esasen Hayy b. Yakzan literatürü dâhilinde bu denli sık çeviri çalışmalarının yoğunlaştığı hususu ve tarih yazımının önemsendiği batı entellektüel dünyası göz önüne alındığında bu eserin birçok araştırmacı ve felsefe tarihçisi tarafından bilinmediği ifade edilmektedir.¹¹¹

Conrad’ın, kaleme aldığı Hayy b. Yakzan’ın edisyon ve çeviri çalışmalarına ilişkin bildirisi bu durumu ortaya koymaktadır. Bununla birlikte Conrad, eserin neşrini yapmamış ve konuyla ilgili açıklamalarını verdiği katalog bilgisiyle sınırlandırmıştır. Conrad’ın söz konusu eserin büyük ölçüde modern araştırmacılar arasında bilinmediği iddiası açıktır. Bir diğer iddiası ise 15. yüzyıldan sonra eserin hiç bir etkisinin olmadığıdır.

Ancak Conrad’ın söz konusu eser bağlamında orta çağ Latin literatürüne ilişkin bir eseri ya da söz konusu eserle ilgili bir edisyon kritik veya transkripsiyon çalışması mevcut değildir. Bu tezini destekleyecek herhangi bir kaynak da göstermemektedir. Bir diğer husus ise “modern” araştırmacılar tarafından bilinmediği şeklinde bir genelleme yapmasıdır. Conrad’ın yanısıra “The World of Ibn Tufayl: Interdisciplinary

¹⁰⁹ Ayrıca bkz. Roma: Istituto Polygrafico e Zecca di Stato, 1991 akt. Conrad, *a.g.y.*; Conrad, *a.g.e.*, s. 282.

¹¹⁰ Conrad, *a.g.y.*

¹¹¹ Conrad’ın bu tespitini doğrulayan örnekler şöyle sıralanabilir: Macdonald D. B., *Development of Muslim Theology, Jurisprudence and Constitutional Theory*, Londra, 1903; O’Leary de Lacy, *Arabic Thought and Its Place in History*, London 1922; de Boer T.J., *The History of Philosophy in Islam*, (Çev. Jones E. R.), Luzac and Company, Londra, 1933; Hitti P. K., *History of the Arabs*, Londra, 1937; Brockelmann C., *Geschichte der Arabischen Litteratur*, C.1, Weimar, 1898, and Supplementbanden, I, Leiden 1937; Ghallab Dr. M., “İbn Tufail”, *Mecelletu’l-Ezher*, Kâhire 1361/1942; Thilly F., *A History of Philosophy*, New York 1951; Arberry A. J., *Fitzgerald’s Salaman and Absal*, Cambridge University Press, Cambridge, 1956; Karlığa Bekir, *İslam Düşüncesinin Batı Düşüncesi’ne Etkileri*, Litera Yayıncılık, İstanbul 2004.

Perspectives on Hay Ibn Yaqzan” sempozyumunda bulunan hiç bir katılımcının bu hususu soruşturmadığı görülmektedir. Oysa “modern” felsefe tarihi çalışmaları arasında Franco Bachelli’nin¹¹² *Pico Della Mirandola Traddutore di İbn Tufayl*(İbn Tufeyl Çevirmeni Pico Della Mirandola) başlıklı makalesi söz konusu Hayy b. Yakzan eserinin batı düşünce tarihi açısından önemini ve intikalini tespit etmektedir. Onun bu çalışması konuyla ilgili bir literatür çalışması sunarken kısmî metin çözümlemeleriyle, onomastik değerlendirmeleri ve terminolojik tahlilleriyle eserin filolojik ve tarihsel bir değerlendirmesini yapmaktadır. Yine bu çalışmada gün yüzüne çıkarılan nüsha bilgileri eserin mahiyetini ortaya koymaktadır. Bachelli, çevirinin değerini Floransa İtalyası’na olan etkileri açısından da değerlendirmiş ve humanist gelenekteki yerini göstermiştir. Bachelli’nin çalışması ilgili Latin biyografi kitaplarının sistematik, analitik bir değerlendirmesini içermektedir. Bachelli, eserin yazarı/müellifi/mütercimi konusunda değerlendirmelerini bu yazısında aktarmaktadır.

Hamid Naseem Rafiabadi ise İslam felsefesi eserlerinin batıya intikalini siyasal etkileşimiyle birlikte ele alır: “1215 yılında II. Frederick Roma kralı olduktan sonra 1224 yılında Napoli’de bir üniversite kurarak batı insanına İslam bilim ve felsefesini tanıtmıştır. Burada hem Hıristiyan hem de Yahudi mütercimler Arapça eserleri Latince ve İbranîce’ye çevirmekle meşguldü. Aristoteles ve İbn Rüşd’ün eserleri Latince’ye aktarılan çevirileriyle sadece üniversite müfredatında kullanılmıyor aynı zamanda Bologna ve Padova Üniversiteleri’ne de gönderiliyordu.”¹¹³

Ancak bu sistematik Latince çeviri faaliyetleri içinde İbn Tufeyl’in Hayy b. Yakzan eserini zikretmiş olmasıyla kastı anlaşılamamaktadır. Zira tartışmalı Latince çeviriye ilişkin hiç bir şekilde açıklama yapmamaktadır.¹¹⁴

Charles Burnett, “*Arabic into Latin: The Reception of Arabic Philosophy into Europe*” (Arapça’dan Latinceye: Arapça Felsefe Geleneğinin Batı Avrupa’da Kabulü)

¹¹² Bachelli Franco, “Pico Della Mirandola* Traddutore di İbn Tufayl”, *Giornale Critico della Filosofia Italiana [Texte imprimé]*, Casa editrice G. C. Sansoni, Floransa 1920.

¹¹³ Rafiabadi Hamid Naseem, *Emerging from Darkness: Ghazzali's Impact on the Western Philosophers*, Sarup & Sons, New Delhi 2002, s. 173.

¹¹⁴ Rafiabadi, devamla şunları kaydetmektedir “Bu, kısa bir felsefî romandı. Ancak etkisi batıda ilerleyen yüzyıllar içinde o kadar büyük oldu ki adeta ‘orta çağın en mühim kitaplarından biri’ olarak telakki edilmeye başlandı.” bkz. Rafiabadi, *a.g.e.*, s. 174.

başlıklı yazısında İbn Tufeyl'in Hayy b. Yakzan eserinin meçhul bir mütercim tarafından 1493'den önce çevrildiğini kaydetmektedir.¹¹⁵ Burnett, Arapça'dan Latince'ye yapılan felsefe çevirileriyle ilgili hazırladığı tablosunda obelisk işaretinin “†” yer aldığı bir eserin İbranice bir “metin” aracılığıyla çevrildiğini zikr etmektedir.¹¹⁶ Bu veriden hareketle Hayy b. Yakzan'ın Latince çevirisiyle ilgili olarak bir İbranice metnin kullanıldığını belirtmektedir. Ancak bu İbranice metnin künye ve nüsha bilgileri belirtilmemiştir. Diğer taraftan ilgili İbranice metnin yanı sıra başka bir metin ve kaynak dil aracılığı aranmamıştır. Burnett'ın söz konusu çalışmasında yazmanın 1493 yılından önce çevrildiği kaydı yer almakla birlikte bu tarihin neye istinaden verildiği açıklanmamaktadır. Conrad'ın, yazmanın “modern” araştırmacılar arasında bilinmediği iddiasıyla karşılaştırıldığında Burnett'ın “meçhul” sıfatını, nitelediği bir isim vermeden kullanmasının daha büyük bir genelleme olduğu anlaşılmaktadır. Burnett, aktardığı Hayy b. Yakzan metnine ait ilgili bilgilerinden yalnızca İbranice bir metin vasıtasıyla yapılan çeviriler bağlamında daha fazla bilgi için bir not düşmektedir.¹¹⁷ Bu notta Giuliano Tamani'nin *Traduzioni Ebraico-Latine di Opere Filosofiche e Scientifiche* (Felsefi ve Bilimsel Eserlerin Mütercimleri) adlı çalışması yer almaktadır. İlgili çalışmanın Burnett'ın kaynak gösterdiği 105–114 numaralı sayfaları arasına baktığımızda İbranice-Latine mütercimler listesi görmekteyiz.¹¹⁸ Bu liste içinde yer alan isimlere baktığımızda kaynak gösterilen sayfa numaraları arasında Latince yazma hakkında hiçbir kayıt bulunmamaktadır.¹¹⁹

2. Bachelli'nin Tezi: Çevirinin Kaynakları ve Pico'ya Aidiyeti Meselesi

Latince yazmayla ilgili ortaçağ batı felsefesi üzerinde bir literatür analizini yapan ve bu yolla historigrafik ilk modern çalışmayı ortaya koyan araştırmacının Franco

¹¹⁵ Burnett Charles, “Arapça'dan Latinceye: Arapça Felsefe Geleneğinin Batı Avrupa'da Kabülü”, *İslam Felsefesi'ne Giriş*, (çev. M. Cüneyt Kaya), Küre Yayınları, İstanbul 2007, s. 428.

¹¹⁶ Burnett, *a.g.y.*

¹¹⁷ Burnett Charles, *a.g.e.*, s. 434; Burnett, daha fazla bilgi için şu çalışmaları kaynak gösterir: Tamani G., *Traduzioni Ebraico-Latine di Opere Filosofiche et Scientifiche, l'Hebreu au Temps de la Renaissance*, ed. I, Zinguer(Leiden:1992), s. 105–14. Yine Burnett, konuyla ilgili, Arabic Sciences and Philosophy in the Renaissance çalışmasında Dag Nikolaus Hasse'nin Habilitationsschrift eserinde yer alan bilgiyi kendisiyle paylaştığını aktarmaktadır.

¹¹⁸ Tamani G., *Traduzioni Ebraico-Latine di Opere Filosofiche et Scientifiche, l'Hebreu au Temps de la Renaissance in Jewish Studies*, [ed. I, Zinguer], Brill, Leiden 1992, s. 105-114.

¹¹⁹ Tamani, *a.g.y.*

Bachelli olduğu görülmektedir. Bachelli'nin çalışması ilgili yazmanın kısmî bir transkripsiyonunu da içermektedir.¹²⁰ Bu nedenle tartışmalı Hayy b. Yakzan metni ve literatürü alanında belki de tek ve en geniş kapsamlı çalışma olması açısından araştırmamızı Franco Bachelli'nin makalesi üzerinden yürütmek gerekmektedir.

Bachelli, çalışmasının başında, Pico'nun Rönesans İtalya'sında onomastik bir problemi çözmüş olduğuna dikkat çekmektedir. Pico bu çözümü sayesinde, Hayy b. Yakzan öyküsünü İbn Tufeyl'e isnad etmektedir. Zira Pico, aynı meşhur isimle kastedilen iki kişinin ayrımını yapmış ve böylece kendi entelektüel çevresinde eserin yanlışlıkla İbn Bacce'ye nispet edilmesinin önüne geçmiştir. Bachelli, konuyu şöyle izah etmektedir: "Aşağı yukarı¹²¹ 1493 yılında yazdığı ilk kitabı *Disputationes contra Astrologiam divinatricem*'de, Giovanni Pico Della Mirandola, bir dizi Arap filozof ve gökbilimciden bahsederken, Latinler'in isim benzerliği nedeniyle karıştırdığı, "Abubater" adıyla bilinen iki kişinin Hasan b. el Hasib¹²² ve Abdulmelik b. Muhammed b. Tufeyl el Kaysî¹²³ olduğunu dile getirerek bu şahısların ayırımına varmış ve bir önceki yıl, 1492'de, İbn Tufeyl'in nihaî eseri Hayy b. Yakzanı 16. yüzyılda Moses Narbonnes'in şerhiyle deveren eden "anonim bir İbranîce" nüshadan çevirmiş olduğunu bize bildirir.¹²⁴

Bu bilgidен hareketle Burnett'ın aktardığı tarih aralığının Bachelli'nin verdiği kesin olmayan tarihle örtüştüğü mümkün görülebilir. Ancak Burnett'ın verdiği tarih

¹²⁰ Bachelli, *a.g.y.*

¹²¹ Garin s. 46-47 ve R.Ridolfi, *Vita di Girolamo Savonarola*, Rome, Belardetti 1952, C. 1, s.150. Ayrıca bkz. *a.g.y.*, C. 2, s. 133-134, nr. 13, 14, 15. akt. Bachelli, *a.g.e.*, s. 1.

¹²² İlgili şahıs ve eseri için bkz. (Albubather *Magni Alchasili Alcharsi Filius Liber de Nativitatibus, Venetiis per Me Aluvisium de Contrata Sancte Lucie*, Haziran, 1492; ayrıca bkz. *Gesamkatalog der Wiegendrucke*, Stuttgart, A.Hiersemann – New York, H.P. Kraus 1968, C. 1, s.411-412.) Garin'in Pico hakkındaki notu için bkz., *Disputationes*, C. 1 s.642. akt. Bachelli, *a.g.e.*, s. 1.

¹²³ İlgili şahıs için bkz. S.Munk, *Mélanges de Philosophie Juive et Arabe*, Paris, A.Franck 1859, s. 410-418 e L.Gauthier, *İbn Thofail, sa Vie, ses Oeuvres*, Paris, E.Leroux 1909, başka bir biyografi için bkz. H.Corbin, *Storia della Filosofia Islamica*, Milan, Adelphi, 1991 s. 410-418. Yeni ingilizce çevirisinde tartışmaya açık bir önsöz için bkz: Tufeyl's *Hay Ibn Yaqzan a Philosophical Tale*, translated with introduction and notes by Lenn Evan Goodman, New Yorkm Twayne Publishers 1972, akt. Bachelli, *a.g.e.*, s. 1

¹²⁴ Çeviri için S.Munk, *a.g.y.* s. 504 nr.1 ve Steinschneider M, *die Hebraischen Uebersetzungen des Mittelalters uns die Juden als Dolmetscher*, Berino, Kommissionsverlag des Bibliographischen Bureaus 1893, s. 363-368. Moses Narbonnes için bkz. Sirat C. , *La filosofia ebraica medievale secondo i testi editi e inediti*. İtalyanca Edisyon, Chiesa Bruno tarafından, Brescia, Paideia 1990, s. 423-434 ve s. 578-579, söz konusu eserde İbn Tufeyl'e ilişkin bibliyografik bilgiler de verilmektedir; akt. Bachelli *a.g.e.*, s. 1-2.

aralığının mutlak bir biçimde 1493 öncesine işaret etmesi karşısında Bachelli'nin temkinli davranmış olması düşündürücüdür. Diğer taraftan Burnett verdiği tarih hakkında da herhangi bir kaynak göstermemektedir.¹²⁵

Bachelli, İbranîce çevirinin kaybolduğunu öne sürmektedir. Bu hususta Pico'nun *Disputationes* adlı eserindeki açıklamasına yer verir¹²⁶ “Abubater, *De Natalibus Praedictionibus* adlı bir eser kaleme almış ve aynı isimle hususi bir başka eser kaleme almıştır: “Kişi Kendi Başına Hangi Yolla Filozof Olur”. Bunu, İbranicesi'nden Latince'sine geçtiğimiz sene çevirmiş bulunuyoruz; ancak o Altasibius'un oğlu gerçekte Tripdis'in oğludur.”¹²⁷

Söz konusu İbranîce eserin günümüze ulaşamamasının nedeni Giovan Francesco'nun biyografisinden elde edilen bir çıkarımla açıklanmaktadır: “Bu nüsha da Pico'nun ilk eserleri arasında kaybolmuştur, yeğeni Giovan Francesco, Moses Narbonnes'in şerhi hakkında bildiklerini aktardığı ‘De rerum praenotione’ adıyla kaleme aldığı eserinde dahi bu çeviriden bahsetmemektedir.”¹²⁸

Bachelli, Giovan Francesco'dan iktibasla, dönemin Yahudilerinin İbn Tufeyl'in öyküsünü Hayy b. Yakzan adında yeni doğan bir çocuğu sevgiyle büyüten bir hayvan *cerva* [ceylan] adıyla isimlendirdiklerini ifade eder: “Yahudi Moses Narbonnes, yahudi gençlerin “ceylan” olarak tabir ettikleri kitabında tarafımızdan anlaşıldığı üzere açık bir biçimde *mümkün aklın, mufarık akılla* birleşimini ve [her ikisinin] özelliklerini konu alan bir kitap yazmıştır.”¹²⁹ Böylece kaybolan İbranice metnin adının Latince ifadesiyle “cerva” olduğu anlaşılmaktadır.

¹²⁵ Burnett, *a.g.y.*

¹²⁶ Pico, *Disputationes*, C. 1, s. 80, Bachelli, *a.g.e.*, s. 2.

¹²⁷ “Scripsit etiam Abubater *De Natalibus praedictionibus* et eodem nomine alius philosophica praecipueque librum “*Quo quisque pacto per se philosophus evadat*”, quem anno superiore ex Hebreao vertimus in latinum; sed ille Altasibi hic vero Tripdis filius.”

¹²⁸ *Opera omnia* C. 2, s.421. akt. Bachelli, *a.g.e.*, s. 3.

¹²⁹ “Moses quoque Narbonnensis Hebreus in commentariis in librum Abubacher quem iuniores Iudaei *Cervam* appellant, scribit aperte proprietatem, coniunctionem esse intellectus possibilis cum separato, acquirique a nobis posse.”

İbranice metnin tarihselliği *Iohannis Henric Hottinger*'in *Bibliotheca Quadripartitus*'un eserinden yapılan bir iktibasla doğrulanmaktadır: “1527 yıllarında *De viris quibusdam illustribus apud Arabes libellu*’da, Leonis Africanus tarafından da gösterildiği gibi, muhtemelen İbn Tufeyl’in çağdaşı olan Araplar arasında deveren ederek bu ismi taşıyan eser, aynı hatadan dolayı İbn Bacce’ye isnad edilmiştir.”¹³⁰

Aynı makalede aktarıldığına göre Leonis Africanus, İbn Tufeyl’in eserleri ve hassaten Hayy b. Yakzan eseri hakkında bu durumu şöyle ifade etmektedir: “ O, risalelerden oluşan kitaplar ve başka bir çok şey yazmıştır. Aralarında *Cerva* (geyik) adıyla bilinen ve Arapça’da “Simon’un risalesi” olarak adlandırılan bir eser de vardır. Eserin ismi çamurdan doğan bir karakterin ismi olan “Simon” ‘dan geldiği için “Simon’un risalesi” adını taşımaktadır.)¹³¹

Bu bilgiden anlaşıldığı üzere Moses Narbonnes’in kaleme aldığı şerhle deveren eden “anonim” İbranice Hayy b. Yakzan çevirisinin Arapça adının “Risaletu Simon” İbranice’sinin de “geyik” anlamına gelen bir kelime olduğu görülmektedir. Ancak Arapça tabakat kitaplarında Hayy. b. Yakzan metnin *Risaletu Simûn* (Simon’un Risalesi) gibi bir başlığına rastlanılmamaktadır.¹³²

Bachelli, Pico’nun “verti” (çevirdim) 1. tekil şahıs geçmiş zaman fiili kullanması yerine 1. çoğul geçmiş zaman fiili olan “vertimus” ifadesini kullanmış olmasını irdeleyerek zamirin raci olduğu manayı soruşturur:“Pico ‘Vertimus’ (çevirdik) demiştir ancak bu kelimenin anlamı ne olabilir?” Burada iki ihtimal göz önünde bulundurulmaktadır. Bu ihtimallerden biri, Pico’nun 1486 yılında Ficino’ya, muhtemelen İbranice gösteriş yapma kastıyla, dikte ettiği mektubun öncesindeki 6 yıllık çalışmasının sonucu olarak Hay b. Yakzan metnini çevirmiş olabileceğidir.¹³³ Ya da söz

¹³⁰ Bachelli, *a.g.y.*

¹³¹ Composuit librum epistolarum et alios quam plures, inter quos composuit epistolam *Cerva*, quae Arabice dicitur *Epistola Simonis*, quoniam nomen habuit ab eo, qui natus est ex luto. Hottingeri Iohannis Henrici, *Bibliothecarius Quadripartitus*, Tiguri sumptibus Melchioris Stauffacheri 1664, s. 269, akt.Bachelli, *a.g.e.*, s. 3-4, dipnot 6.

¹³² Alper, Ömer Mahir, *İbn Tufeyl’in Hayatı ve Felsefesi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi SBE, 1993), s. 26.

¹³³ *Opera omnia* C. 1, s. 367. Ficino’ya cevaben, bkz. Cassuto , *a.g.e.*, nr.3., s. 278 akt. Bachelli, *a.g.e.*, s. 3-4.

konusu Latince yazma aslında diğer kitapları kendisi için Latince'ye çeviren Medigo'lu Elia ile Mithridates gibi hizmetinde bulunan bilgin Yahudilerin eseridir.”¹³⁴

Novak, Alemanno'nun takriben 6 yılını Floransa'da geçirdiğini ifade eder. Bu sürecin bir kısmını ya da tümünü Pico ile temas halinde geçirmiş olması muhtemeldir.¹³⁵ Ancak Pico'nun söz konusu Latince yazmayı anonim bir İbranice nüshadan çevirmiş olma ihtimali zorunlu olarak Alemanno'nun yardımıyla gerçekleşmiş olmayabilir.

Zira Novak, Pico'nun İbranice'yle ve İbranice yazılı mektuplarla tanışmasının Alemanno'dan çok öncesine dayandığını kaydeder. O'na göre Alemanno'dan önce Elias Del Medigo (1460–93) ile tanışması, ona bu donanımı sağlamıştır.¹³⁶ Öte yandan, Flavius Mithridates'in 1486 yılında Pico'nun hizmetine girmesiyle birlikte Pico'ya İbranice, Arapça, Aramca, Keldanice öğrettiğini de belirtmektedir.¹³⁷ Mithridates, Latince, Yunanca, Keldanice, Arapça bilirdi. Üstelik bir teolog, filozof ve şairdi.¹³⁸

Bachelli, çeviri sürecinde yer alan Yahudi'yi bulmak için bu üç ihtimali (Alemanno, Elias del Medigo, Mihtridates) soruşturmaktadır. Doğru kişiyi bulmak için bir eleme yoluna gider: ”Bütün bir malzemenin tetkikinden sonra, bana kalırsa, uzman bir redaktör yahudinin nasıl da, muhtemelen, sonradan Hristiyan olduğu açıklık kazanmaktadır.”¹³⁹

Ancak Bachelli araştırmayı tarihselliğiyle sınırlamayıp Latince yazmanın mütercimini bulmak üzere Elias del Medigo ve Flavius Mithridates'in müellif hattıyla yazılı otobiyografilerini incelemiş ve söz konusu eserin mezkûr iki kişi tarafından

¹³⁴ Bachelli, *a.g.e.*, s. 3-4.

¹³⁵ Söz konusu “Rabbi Jochanan” adı Beniveni'nin el yazısıyla yazılmış olarak sözlüğün sonunda görülmektedir. Cassuto, *a.g.e.*, nr.1., s. 324. akt. Novak, *a.g.e.*, s. 146.

¹³⁶ Cassuto, *a.g.e.*, s. 282-99. Geffen, M.David, *Faith and Reason in Elijah del Medigo's “Behinat ha dat’ and the philosophic backgrounds of the work”*, (yayınlanmamış doktora tezi), Columbia. University, akt. Novak, *a.g.e.*, s. 128.

¹³⁷ Novak, *a.g.e.*, s. 129.

¹³⁸ Agricola, Adolf Rusch'a yazdığı bir mektupta 13 Nisan 1485; Hartfelder Karl, “Unedierte Briefe von Rudolf Agricola. Ein Beitrag zur Geschichte des Humanismus”, in *Festschrift der Badischen Gymnasien, Karlsruhe 1886*; akt. Novak, *a.g.e.*, s.129.

¹³⁹ Bachelli, *a.g.e.*, s. 8.

yazılmadığına kanaat getirmiştir.¹⁴⁰ Alemanno'nun yazı karakterini inceleyemediğini ifade etmekle birlikte onun hiçbir zaman Hristiyan olmayı düşünmediğini belirterek mütercim olmasına ihtimal vermemektedir. Bu üç ihtimalin de geçerli olmayacağından hareketle çevirinin yapıldığı tarihin 1492 olduğu varsayarak geriye kalan tek seçeneğin hristiyan olduktan sonra Rahip Clemente Abramo adını alan yahudi kökenli Isacco adında biri olduğunu ifade eder.

“(...)Isaacco, Pico için çalışan bir İspanyol Yahudisiydi. Elia ve Mihtiradates'in ardından Floransa'yı terk etmiş ve Ioachanan diğer çevirilerle meşgulken, Savonarola tarafından yaşamının son yıllarında Hristiyanlığa kabul edilmiş ve S.Marco *Convento*'sunda S. Domenico kıyafetini giymiştir[bir rahip olmuştur]. Isaacco, meşhur Sante Pagnini'nin ilk İbranice öğretmeni idi.”¹⁴¹

Novak, Isacco'nun İbranice hocalığı yaptığını doğrulamaktadır. Pico'nun yeğeni Gianfrancesco'nun, İbranice hocası Sante Pagnini'ye yazdığı mektubunda Pico'nun hocasını kiraladığını beyan etmektedir.¹⁴²

Ancak Isaaco'nun gerek S. Marco'daki idari belgelerde gerekse başka bir yerde müellif hattıyla kayıtlı bir eserinin mevcut olmaması nedeniyle onun mütercim olduğu iddiasını doğrulamak imkansızdır.”¹⁴³

¹⁴⁰ Bachelli, *a.g.y.*

¹⁴¹ Bachelli, *a.g.e.*, s. 8.

¹⁴² Novak, *a.g.e.*, s. 132.

¹⁴³ Bachelli, *a.g.y.*

İKİNCİ BÖLÜM

LATİNCE HAYY B. YAKZAN METNİ

A. GÜNÜMÜZE ULAŞAN NÜSHA VE ÖZELLİKLERİ

1. Nüshanın Tanıtımı

Hayy b. Yakzan'ın Latince çevirisinin nüsha bilgileri konusunda Genova Üniversitesi'ndeki *Oriana Cartaregia, I manoscritti "G. Gaslini" della Biblioteca Universitaria di Genova* ismiyle kayıtlı katalogta aşağıda İtalyanca olarak şu bilgi yer almaktadır. "15. Ms. A. IX. 29. Cart.; sec. XV-ex; mm 185 x 215; cc. 1 + 152 + 1 num. mod. a matita ogni 10 cc., le cc. 143-152 presentano anche una num. antica che le segna come 204-213, bb. le cc. 38v, 39, 44v, 69v, 70, 71v, 72-74, 75r, 78r, 79r, 88v, 112, 115v, 116, 124v-128, 132, 137v, 138, 139v-142, 144v, 152v, filigrane presenti nel Briquet: n.5908 per le cc. 1-79, n. 428 per le cc. 80-106, n. 6643 per le cc. 107-115 e 133-142, n. 11931 per le cc. 116-128, n. 11804 per le cc. 129-132, n. 6629 per le cc. 143-152; fasc. 7 quint. + 1 quad. + 1c. + 1 quad. + 2 quint + 1 sest. + 1 quint. + 1 ter. + 1 quint., II. 31-35 rigatura incisa; scrittura umanistica corsiva di cinque mani diverse, su 2 coll. nelle cc. 129-137; rubriche limitatamente al testo I leg. in perg. coeva; note e richiami a marg.delle stesse mani dei testi e anche di mani post., vuoti i posti delle iniz., a c. 56r in marg.: "anni in quibus hunc librum edidi ab incarnationem 1452", sul marg. sup. della c. 1r di mano coeva "copiato et stampato", nell'int. del piatto XVIII sec. a volute con n.63 a penna (Casa Roselli Del Turco), sempre sul dorso in basso coperto dall'attuale, un cartellino (sec. XIX?) che portava la segnatura A.II.25. N. Ingr.: 134028/Microfilm"¹⁴⁴

Bachelli, söz konusu yazmanın Latince bir külliyatın parçası olduğunu dile getirmekte ve tarihçesini kaleme alarak külliyatta yer alan diğer eserlerle ilişkisini göstermektedir. O'na göre bu külliyatta yer alan metinler birbirini konu olarak takip etmekte ve aynı elle kaleme alınan mektup formatında kabalistik, *midraşim* alıntılar

¹⁴⁴ Cartaregia Oriana, *I manoscritti "G. Gaslini" della Biblioteca Universitaria di Genova*, Roma 1991, s. 4

taşımaktadır.¹⁴⁵ Bu metinler 14. Yüzyıla aittir ve 18. yüzyılın ortalarında bir koyun derisine sarılarak kitap haline getirilmiştir.¹⁴⁶

Söz konusu yazma Floransa'daki Rosselli Del Turco kütüphanesinde bu yüzyılın başına kadar muhafaza edilmiştir. 1900'lerin başında Gerolamo Gaslini koleksiyonuna girmiştir. Nihayet, 1942'den sonra bir bağış münasebetiyle Genova Üniversitesi'ne intikal etmiştir.¹⁴⁷

Yazmanın yer aldığı külliyat iki kısımdan oluşmaktadır. Birinci kısmı 12r-78v'deki *Speculum rectificationis temporum a saeculo* (Çağımızdan Zamanın Yansıyan Aynaları) olup Lullo'lu Ars'ın da yardımıyla bu ifadenin “dünyanın sonu”na karşılık geldiği anlaşılmaktadır. Bachelli'ye göre bu, Ambrogio Traversari'nin dostlarından biri olan Mario dal Borgo S. Sepolcro'ya ait olup bizzat kendi düzeltmelerini içeren ince bir eserdir. Yazar Ardından 129r -131v'yi oluşturan ikinci kısmını ise Giovanni di Dacia'nın *Divisio scientiae* (Bilimlerin Tasnifi)'ni oluşturur. Yazı karakterine bakıldığında biri haricinde diğer bütün metinler İbn Tufeyl'in Hayy b. Yakzan mütercimine aittir. Hayy b. Yakzan eseri 79v-116r'de yer almaktadır. İbn Tufeyl'in öyküsünü bu bölüm oluşturur.¹⁴⁸ Ardından 117r-124r'de yer alan uzun bir risale olup bir ya da iki teşebbüs nedeniyle başlangıç kısmı yırtılmış ve müstensih tarafından bitirilmemiştir. Bachelli, devamla iki çalışmadan daha bahsederek bunlardan ilkinin tartışmalı metnin “yazarı” tarafından telifinin değil istinsahının yapıldığını belirtir.¹⁴⁹

Bachelli: “Söz konusu yazma, küçük bir eser olup Katolik inancının esaslarını ele almaktadır. *Cathecumen'ler* için kaleme alınmış olduğu ihtimalini söylemekle birlikte yazarını tanımadığını ifade eder. Bachelli ikincisinin ise 136v'de yer alan *Tractatus contra passagium in partes ultramarinas quod Petrus promovebatur* adında

¹⁴⁵ Bachelli, *a.g.e.*, s.7-8.

¹⁴⁶ Bachelli, *a.g.e.*, s. 9

¹⁴⁷ Bachelli, *a.g.y.*

¹⁴⁸ Bachelli, *a.g.y.*, 19. dipnot: Manoscritti Gaslini'deki kitap Ebu Bekir Razi (Latincesi: Rasis)'den tıbbî ilkelerini içeren bir koleksiyon olarak tanımlanmıştır. 87v'de yer alan paragrafın sonu (...) kitap ciltçisi tarafından muhtemelen bir hata sonucunda 79.r'de yer almaktadır. 113r-v 'nin boş olmasının nedeni muhtemelen mütercimin İbranice kopyadaki bir şeyin eksik olduğunu düşünmesidir. Daha sonra bunu denetlemiş ve 113r'de “deficit” (eksik) ve 113v'de “nichil” (hiçbir şey yok) notlarını düşmüştür.

¹⁴⁹ Bachelli, *a.g.e.* s. 10-11.

bir eser olduğunu ifade eder. 143r-151v'deki metin bir taslak olup “mütercim” aynı zamanda müellif ve müstensih olduğu eserdir. Bu eser *De cultura spirituali* adını taşımaktadır. Son olarak başka bir el tarafından 147v-151v'de istinsah edilen kutsal kitaba ilişkin “terra”, “cultura”, “ager” gibi kelimelerin muhtelif alegorik tefsirlerini içeren bir başka eser daha mevcuttur. Bu eser Yahudi otoritelerin değil de daha son dönem Hristiyan kabalistlerden Paulus Ricius'un dikkatini çekmiştir. Söz konusu kitap 152'de sahte S. Anselmo 'ya ait bir eser olan *Liber de Similitudinis*'den gizli mütercim tarafından kaleme aldığı bir sayfalık bir iktibasla biter.”¹⁵⁰

2. Filolojik ve İçerik Özellikleri

Bachelli, yazmanın biçimsel özelliklerini şöyle aktarmaktadır: “Mütercim c. 80r'deki önsözünde ilk varakta “yhus” monogramını kullanmaktadır.”Yhus” monogramı Hz. İsa'yı temsil eder. Sonradan Hristiyan olan meçhul mutercimin¹⁵¹ söz konusu uygulamayı kasıtlı yaptığı öngörülebilir.

Arapça aslındaki *besmele*, *hamdele*, *salvele* kısımlarının yer almadığı görülmektedir. Bunun yerine “yhus” monogramı kullanılmıştır.¹⁵²

Bachelli'e göre “Latince lâfzî bir çeviri yapmak, metni kelime kelime aktarmak amacıyla ve daha iyi bir ifade bulmak için sürekli olarak metni yeniden yazmıştır.”¹⁵³ Bunu yaparken muhtemelen bazen de İbranîce metnin başka bir nüshasından farklı kullanımları da kenar notları olarak kullanmıştır.

Filozof ve kitap isimlerinin buna göre çevrildiği görülmektedir. Yazmanın genelinde mütercim'in “Abubater,” “Abubacar”¹⁵⁴ meşhur ismi yerine “Abubachar ben Altapin”, Avicenna yerine Abohali Abinceni/Abohali ve türevlerini ve yer yer Algazali yerine “Abhoamith”¹⁵⁵ ve türevlerini tercihi, yine 80r'de Avempace yerine abubachar

¹⁵⁰ Bachelli, *a.g.y.*

¹⁵¹ Bachelli, *a.g.e.* s. 11.

¹⁵² 80r.

¹⁵³ Örneğin bkz. 79v: “grossu” yerine “grossius”; 80r: “Quoniam” yerine “quoniam”; 80v: “illustrationes suaves” silinmiş; 81r: “habebat” silinmiştir.

¹⁵⁴ Bachelli, *a.g.y.*

¹⁵⁵ Bachelli, *a.g.e.*, s. 12.

benalzai, 82r'de Alfarabi yerine Abunasar/Abumasar'ı kullanması doğrudan ya da dolaylı olarak İbranîce bir metnin izlenimi vermektedir.¹⁵⁶ Metinde geçen kitap isimleri şöyledir:

1. İbn Bacce:¹⁵⁷ رسالة الاتصال: De Adeptione¹⁵⁸; 159 : De النفس : De Anima; 160 : تدبير المتوحد: De Regimine Solitarii Studentis; 161 : الطبيعة: 162 : De Logica Et Philosophia Naturali;
2. İbn Sina:¹⁶³ كتاب الشفاء: *Liber Sufficientie*¹⁶⁴
3. Farabi:¹⁶⁵ الملة الفاضلة: *Liber populi boni* 166; 167 : السياسية المدنية: *de regimine civitatis* 168; 169 : كتاب الأخلاق: *liber ethicorum* 170;
4. Gazali:¹⁷¹ كتاب التهافت: *ad tecaphat* 172; 173 : كتاب الميزان: *liber trutinorum*; 174 : ميزان العمل: 175 *libri trutinorum* 176

liber : كتاب الجوهر; 177 : *al menachar minalzel* : المنقذ من الضلال والمفصح بالأحوال
178 : *alioar* : المعارف العقلية; 179 : *al maharib alachalia* : النفخ والتسوية; 180 : *liber carbuncolorum*;

¹⁵⁶ Bachelli, *a.g.e.*, s. 11.

¹⁵⁷ İbn Tufeyl, *a.g.e.*, s.62

¹⁵⁸ 80r

¹⁵⁹ İbn Tufeyl, *a.g.e.*, s.62

¹⁶⁰ İbn Tufeyl, *a.g.y.*

¹⁶¹ İbn Tufeyl, *a.g.y.*

¹⁶² Yazmada geçtiği şekliyle bir kitap ismi olarak öngörülebilir.

¹⁶³ İbn Tufeyl, *a.g.e.*, 61.

¹⁶⁴ 82v.

¹⁶⁵ İbn Tufeyl, *a.g.e.*, s. 62.

¹⁶⁶ 82v.

¹⁶⁷ İbn Tufeyl, *a.g.y.*

¹⁶⁸ 82v.

¹⁶⁹ İbn Tufeyl, *a.g.e.*, s.62.

¹⁷⁰ *a.g.y.*

¹⁷¹ İbn Tufeyl, *a.g.e.*, s.63

¹⁷² 83r.

¹⁷³ İbn Tufeyl, *a.g.e.*, s.63.

¹⁷⁴ *a.g.y.*

¹⁷⁵ *a.g.y.*

¹⁷⁶ 83r.

¹⁷⁷ *a.g.y.*

¹⁷⁸ *a.g.y.*

*al mescilla*¹⁸³¹⁸⁴ : كتاب المشكاة; *Liber alte Intentionis*¹⁸²; المقصد الأسنى; *alnuniga*¹⁸¹(?); مسائل مجموعة

Metnin yazım tarzı şu şekilde özetlenmektedir: “(...) Sürekli olarak metnin kenarına şerhler eklemiştir. Paragrafları ayırırken İbranice’den Arapça’ya geçen aynı söz öbeğini kullanmıştır: “Dixit Abubachar”. Mütercim eseri sekiz kısma bölmüştür. Her birinin başında ilgili bölümün muhtevasına dair bir özet yer alır. Bunlar aslen Arapça nüshadan olup İbranîcesi’nden intikal etmiş olabilir. Mütercimin skolastik Latince bildiği görülmektedir; ancak bazen kendi dilini kullanmış ve skolastik gelenekçe bazı nâdir kelimeler kullandığı görülmektedir. Bazen de mahallî dile özgü kullanımları görülmektedir. İmlası oldukça yanlıştır. Hümanist karakterli salınının ötesinde imlâ olarak öneki kelimeye bitişirme yoluna gitmiştir. Örneğin: “a deo”, “de animis”, “de extremis” yerine “adeo”, “deanimis”, “dextremis” şeklinde yazmıştır. “n” gibi bir burun-diş harfi öncesinde ses “m” ye dönüşmüştür: “inprima”, “imprima”, “inplantis”, “implantis”. Bu durum İbranîce fonolojideki bir tür [idgamdan] hasıl olmuştur. *Notabilia*’lardan bir tanesi oldukça dikkat çekicidir, zira mütercimin ya bir Hıristiyan için çalıştığı ya da Arapça metinde Hıristiyanlığa dair, doğru ya da yanlış, bir takım işaretler aradığı görülmektedir.”¹⁸⁵ Bununla beraber metinde simgesel bir “Muhammed” isminin kullanılıyor olması bu genellemenin tam aksi bir sonuç doğurmaktadır. Metnin bütünü Latin alfabesiyle yazılmasına karşın metnin bütününde sadece Muhammed kelimesinin simgesel bir yolla veya Arapça/Arapça alfabeyi andıran bir tarzda yazılması son derece dikkat çekicidir.¹⁸⁶

Bachelli, çevirinin içerik değerlendirmesi hakkında şu tespiti yapar: “Çeviri metnin son derece muğlak olduğunu anlıyoruz. Özellikle de bu durum felsefî ve mistik kısımlar için geçerlidir. Özellikle de Pico’nun ilgisini cezbedecek çağının felsefî

¹⁷⁹ 83v.

¹⁸⁰ a.g.y.

¹⁸¹ a.g.y.

¹⁸² a.g.y.

¹⁸³ a.g.y.

¹⁸⁴ Bu sayfada yer alan bütün kitaplar için bkz. İbn Tufeyl, a.g.e., s.64.

¹⁸⁵ Bachelli, a.g.e. s.11.

¹⁸⁶ 84v.

muhtevasının çevirinin önsözünde yer aldığı görülmektedir. Ancak bu çeviri gerek mütercimın uzman olmayışından gerekse kullanılan İbranice metnin Arapça ile kıyasında bir takım kelimelerin zıt anlama gelmesinden oluşabilecek hatalardan ve moto mot çeviri anlayışından kaynaklanmaktadır.”¹⁸⁷

Öykünün rivayet kısımlarının son derece güç anlaşılmalıdır.¹⁸⁸ İbranice *Cain ben Ioctan* olarak geçen Hayy b. Yakzan’ın tabî şartlarla dünyaya gelişini açıklayan “lutum” (çamur) konulu kısmı da bu bağlamda değerlendirilebilir.¹⁸⁹ Bıçakla teşrihe teşebbüsünü ve kalbi incelediğini gösteren kısımla bu örneğine devam eder.¹⁹⁰

Bachelli: “Son paragrafta Arapça aslındaki “peygamberlerin inancı” ve “ahmakların inancı” olarak yer alan kısım Latince’ye çevrilmiştir. Bu arada dikkate değer bir şekilde Yahudi geleneği ve “kabala” sözcüğü ifade edilmektedir.”¹⁹¹

Bachelli’nin “muğlak” olarak gördüğü ifadelerin bir çeviri problemi olarak ele aldığı varsayılabılır. Ancak ifadelerin Arapça’da şathıye denilen coşkunluk ifade eden ve manası bakımından “garip”, sufilere ait sözler olduğu anlaşılmaktadır. Bu sözlerin Latince çeviride bilinen Arapça anlamlarının dışında çevrildikleri görülmektedir. Bu da muğlaklığın aslında çeviriden değil, ifadelerin bizatihi kendilerinden kaynaklandığı anlamına gelebilir. 80r’deki çevirisinde İbn Tufeyl, sufilerin şatahat olarak tabir edilen sözlerini Hayy. b. Yakzan’ın mukaddimesinde ele almaktadır. Bu şatahat ifadeleri Hallac-ı Mansur, Bayezidî Bistamî ve Gazalî’ye atfedilmektedir. Bu ifadelerin yazmada yer alan Latince çevirileri özellikle dikkat çekicidir. Zira mütercimın Latinceye aktarırken *şatahat* ifadelerini Arapça aslından farklı bir biçimde çevirdiği görülmektedir.

Hallac-ı Mansur’a nispet edilen Arapça aslı “أنا الحق”¹⁹² “ene’l-hakk(u)” olan ibarenin söz konusu Latince çeviride “cognovi veritatem”¹⁹³ şeklinde çevrildiğini

¹⁸⁷ Bachelli, *a.g.e.*, s.13.

¹⁸⁸ 84v, akt. Bachelli, *a.g.e.*, s. 13.

¹⁸⁹ 85v-86r, akt. Bachelli, *a.g.e.*, s. 15-16.

¹⁹⁰ 90r-v, akt. Bachelli, *a.g.y.*

¹⁹¹ 115v-116r, akt. Bachelli s. 20.

¹⁹² İbn Tufeyl, *Hayy. b. Yakzan*, (thk. Emin Ahmed), Dâru’l-Ma‘ârif, y.y. 1902, s. 58.

¹⁹³ 80r.

görmekteyiz. Bu noktada "el-hakk(u)" olan haber ifadesinin sonunun mansub "el-hakk(a)" şeklinde okunmasıyla ilgili kelimenin *mefulun bih* yapıldığı ve "a'raftu" manasına gelen Latince "cognovi" (bildim) fiilinin takdir edildiği görülmektedir. Böylece ifade "gerçeği bildim" anlamına gelecek şekilde Latince olarak çevrilmiştir. Bunlardan bir diğeri Arapça mukkadimede Bayezidî Bistamî'ye atfedilen "سُبْحَانِي مَا أَعْظَمُ شَأْنِي" sözüdür.¹⁹⁴ Bu ifadenin Latince çevirisinin "Laudetis quod mi[hi] fortiter consuetum est" şeklinde yapılmıştır. Bu haliyle iki anlam ihtimali doğmaktadır. Eğer cümlede geçen "quod" *pronomen* (ilgi zamiri) olup ilgi yan cümlesi içinde ifade edilmiş ise Latince çevirisi şu şekilde öngörülebilir: "İttisalimin güçlü oluşunu övün".

Latince anlamının "Övgüde bulunun; çünkü ittisalim güçlüdür" şeklinde olduğu da varsayılabilir. Böyle bir terkip *quod* kelimesinin Latince'ye "çünkü" anlamına gelen bir *coniunctivus* (edat) kullanılmasıyla elde edilebilir. Ancak metinde yer alan Arapça lafzın bir sebep edatı içermediği düşünülebilir. Bu durumda muhtemel Latince çevirinin, söz konusu şathıyyenin bir başka Arapça nüshasından yapıldığı varsayılırsa, metnin yeniden inşası bize سُبْحَانِي مَا أَعْظَمُ شَأْنِي terkiibini verebilir.

Bir diğeri ise Gazali'ye nispet edilen Arapça aslı:

فَكَانَ مَا كَانَ مِمَّا لَسْتُ أَذْكَرُهُ

فَظَنُّ خَيْرًا وَلَا تَسْأَلُ عَنِ الْخَبِيرِ

وَأَنْمَا أَدْبَتَهُ الْمَعَارِفُ وَحَذَقْتَهُ الْعُلُومُ

olan beyitin¹⁹⁵ Latince çevirisinin "Iam fuit quod fuit de eo quam non nomino et pariter bonum est non petere et non dicere" şeklinde yapıldığı görülmektedir. Mütercimim Latincesinde "Iam fuit quod fuit" ifadesinin altını çizerek bir telmihte bulunduğu anlaşılmaktadır. Bu kısmın karşılığı Arapça'sında "فَكَانَ مَا كَانَ" olup söz konusu altı çizili ifadenin Latince çevirisinin Eski Ahit, Çıkış 3.14 için bir telmih amacıyla kullanıldığı görülmektedir. Eski Ahit, Çıkış 3.14'de şöyle denmektedir: "Tanrı, "Ben Ben'im" dedi,

¹⁹⁴ İbn Tufeyl, *a.g.y.*

¹⁹⁵ İbn Tufeyl, *a.g.e.*, s.59

"İsrailliler'e de ki, 'Beni size Ben Ben'im diyen gönderdi.' Bu ifadede yer alan "Ben, Ben'im" ibaresi İbranice'de Tanrı anlamına gelen "Yahova" sözcüğüdür.¹⁹⁶

Cüneyd-i Bağdadî'ye atfedilen metindeki ليس في الثوب إلا الله¹⁹⁷ sözü Latince çeviriye "non est meritum nisi deo"¹⁹⁸ şeklinde çevrilmiştir. Arapça aslında "Bu elbise altında Tanrıdan başkası yoktur" anlamına gelen ifade Latince çevirisinde "Tanrıdan başka bir değer yoktur" şeklinde anlaşılmaktadır. Buradaki "الثوب" (sevb) kelimesinin bu anlama gelmesi, ilgili kelimenin "ثواب" (sevâb) şeklinde okunmasından kaynaklanmış olabilir.¹⁹⁹

3. Metnin Transkripsiyonunda İzlenen Yöntem

Aşağıda yer alan yazmanın neşri ve tahlili ile metnin varlığı gün ışığına çıkarılmaya çalışılmıştır. Latince neşrin tek nüsha oluşunun getirdiği güçlükler mümkün mertebe aşılmaya çalışılmıştır. Metnin çözümlenmesi Ahmed Emin'in tahkiki olan Arapça Hayy b. Yakzan metni esas alınmak suretiyle Latince yazmayla karşılaştırılarak yapılmıştır. Metinde Latince imla kuralına aykırı olarak birleşik yazılan kelimeler ayrı olarak yazılmıştır. Yine metinde çift tırnak içinde gösterilen şarihe ait kelimeler ve kenar notları içinde gösterilen karşılıkları dipnot şeklinde aktarılmıştır ve tahkik yöntemlerince açıklanmaya çalışılmıştır. Aynı şekilde metinde görülen ancak şerh niteliği taşıyan mütercime ait ifadeler de dipnotta gösterilmiştir. Metinde Latince gramere uygun olmadığı halde aslında mevcut olduğuna işaret etmek üzere köşeli parantezle "[sic]" kullanılmıştır. Metnin orjinalinde mevcut olduğu öngörülen ancak yazılmamış veya silinmiş olan harfler, metnin bulunduğu yere köşeli parantez "[]" içinde ilgili harf ilave edilerek gösterilmiştir. Metinde okunamayan harf, kelime ve

¹⁹⁶ Erwin Fahlbusch, "Exodus" [çev. Geoffrey William Bromiley], *The Encyclopedia of Christianity*, Wm. B. Eerdmans Publishing, Leiden 2001, s.248.

¹⁹⁷ İbn Tufeyl, *a.g.e.*, s. 58.

¹⁹⁸ 80r.

¹⁹⁹ Bu noktada Parveen'in kelime analizi sayesinde Moses Narbonnes'in kullanımıyla bir paralellik kurulması mümkündür. Onun bu tespiti Latince yazmanın Moses Narbones'in şerhiyle yapılmış olabileceği tezini güçlendirmektedir. Parveen, Gauthier'in kelimeye ilişkin yaptığı tespiti aktarır. Buna göre Gauthier, Moses Narbonnes'in sevb kelimesi ile sevab kelimesini karıştırmış olduğu sonucuna varır. Narbonnes'in, Bistamî'nin bu sözünü Kutsal kitap literatürüne ait "Erdemin kendisi bir ödüldür" deyişini tefsir etmek için kullandığı görülmektedir. Daha fazla bilgi için bkz. Parveen, *a.g.e.*, s. 181-182.

cümlelerin sonuna parantez içinde “(?)” soru işareti konmuştur. Transkripsiyonunu yaptığımız metinde Latince olarak metin içi notlandırma ve metin sonu notlandırma tekniği kullanılmıştır. Metin içi notlandırma, metin içinde açıklanması gereken söz ve ifadeleri kapsamaktadır; metin sonu notlandırma ise söz ve ifadelerin referans metinlerini açıklamaktadır. Her iki notlandırma da köşeli parantez içinde “[]” verilmiştir. Metinde geçen yazmanın orijinal nüshasında bulunan ve Latince gramer kurallarına aykırı kelime terkipleri kurallı olacak şekilde yeniden yapılandırılmıştır. Hazırladığımız transkripsiyon metninin tıpkıbasımı Ek-1’de yer almaktadır.

B. LATİNCE METNİN TRANSKRİPSİYONU (MS. A. IX. 29)

[79v] Filiis cervorum crescere eis cornua postquam non erant eis et erant fortis cursus postquam erant debiles et non vidit sibi aliquid ex hiis omnibus et tunc ymaginabatur[sic]. In hoc toto et ignoravit causam eius et respicebat lumbicos mali apectus et abortiuos[sic] et non invenit sibi similem. Et adhuc admirabatur id unde exeunt superflutates aliorum animalium quod erat et videbat quod erat cohoptum. Si erat unde exit grossius duarum superfluitatum cum caudis et si erat unde exit subtilius eorum cum pilis et similibus eis et quod virga eorum etiam oculior et patiebatur²⁰⁰ cum hoc toto et ponderabat in oculis eius. Dixit abubacar. Iam producte sunt eius ymaginationes in hoc toto et ipse erat.²⁰¹

[80r] YHUS

Dixit Antiquus venerabilis et supremus abubachar benaltapin andaluzie. Pituisti, germane amabilis, ut donet tibi deus perpetuitatem vite sempiternae et bonificet tibi bonum eternum et perducatur te super id quod possibile habere desecretis scientie orientalis quam scripsit senex abuhali abinceni cupienti veritatem cuius non est ratio et cui non contradictio. Ecce adcedat et adhereat et sollicitet apprehendere eam.

Dixit abubachar. Iam movit me petitio tua adgradum nobilem-cum quo addo etiam gratias deo- videre dispositionem quam non dum vidi et cognitionem mirabilis dispositionis quam non valet lingua proferre et cuius non est declaratio quoniam hec est dispositio super dispositionem suam et modus super modum suum, nisi quod ea dispositio, propter id quod in se habet glorie et suavitatis non potest qui attigerit eam et terminos eius et degustet eam cohoperire suam dispositionem aut occultare eius secretum, ob id quod evenit ei degaudio et sollicitudine et devenisse ac fecisse habitum universalem²⁰² qui ducit eum ubi sine separatione Et quandocumque contingerit ut hii qui in scientis exercitati loquantur, in eo loquentur absque omni perfectione. In tantum

²⁰⁰ secundum veritatem

²⁰¹ [Hoc totum fragmentum reponendum est in calce chartae 87v]

²⁰² At generalem

quod nonnulli eorum ex se dixerunt de hac dispositione: “Laudetis quod mi[hi] fortiter consuetum est” Dixit Alter “cognovi veritatem” et alter dixit “non est meritum nisi deo” et forsā senex Abohamith Algazel dixit exemplificando quando pervenit ad hoc secretum:”Iam fuit quod fuit de eo quam non nomino et pariter bonum est non petere et non dicere” Et forsā ad hoc ordinante sunt sapientie et ad hoc intendunt scientie.

Dixit abubachar. Et pariter dicto abubachar benalzai ei qui addit se cum verbis suis in titulo *de Adaptione* quod ipse dicit quando intelligitur dispositio que est intentum sui libri hoc videtur quod sit impossibile quod sciatur et quod sit et quod sit aliquod scitum de toto quod sciunt sapientes qui laudant cum ea in suo gradu.²⁰³ Et quod sit perfecta et complata et quod ex sua cogitatione intelligatur illius dispositionis unus gradus qui videatur ita cum eo disseperato quantum et anticipatum per fides aliorum verborum non materialium et quod sunt nobiliores quoque tribuuntur viis naturalium quasi sunt unus modorum felicitatis separatorum.

[80v] A compositionibus rerum naturalium, quoniam rationabile est ut dicantur in eis angelice-donet deus cuicunque voluerit desservis suis. Et ad hunc gradum, quem significabat abubachar, pervenietur per viam discipline et studii et inquisitionis oppinate. Iam non dubito quando ipse devenerit et non querebat aliud. Tamen gradus, quem significamus in primis est aliud et habet se ad illud ita quod non discoperitur in eo et quicquam quod concilietur huic cum hoc, tamen quod iste est additus illi cum maiori claritate et sua probatio cum eo quod non possumus vocare potentiam nisi, largo modo quoniam non invenimus in verbis populo usitatis nomina quae demonstrent rem illam que adparet cum ea ad illam speciem demonstrationis.

²⁰⁴Dixit Abubachar. Ad hanc dispositionem de qua loquimur nos, movit petitio tua, et habere de ea considerationem et est degustare dispositionem ad quas excitavit senex *abohali* qui dixit “Quando coniungies in hoc voluntatem et consuetudinem ad terminum quod habebis illustrationes subitaneas lucis veritatis oculis suaves ac si essent scintillationes quae augent resplenderent eis et postea obumbrarentur. Et postea

²⁰³ At contandem(?)

²⁰⁴ [Quam nominavimus]

quando multiplicantur hii splendores, quando augent in usa consuetudinem advis profundantur in ipsis quousque accidunt absque aliquo usu et tam quantum resplendent tam respicit et videt versus sanctitatem nominavit sue dispositionis aliqua attributa et cum sua luminositate et claritate et illustrat et illuminat et quasi ostendit veritatem in singulis rebus quousque adveniat ei in consuetudinem adventis quoque redit in ea hora divinitas divina. Et redit res subito usita et consueta et scintilla redit flama clara et adveniunt ei scie quiete ac si essent in societate continua usque ad id quod dixerunt esse suavissimum omnium graduum et devenerunt ad unam additionem in qua redit suus intellectus veluti centrum unius speculi optime tersi et spendentis dantes splendorem ex oppoto veritatis in tantum circundant ea delitiae alte et gaudet cum sua anima propter id quod habet impressum de veritate et tenet cum hoc gaudia[sic] studium veritati et studium sue anime. Ipsa circundat etiam postquam admovet faciem a studio suo et sue anime et respicit versus sanctitatem tam modo et respicit versus materiam et quoniam et inspecta et visa sanctitatem ipsa verificat coniunctionem suam. Et hec[sic] dispositiones quas narrat vult dicere in eis quod habent rationes in eis non per viam studii inventi per sillogismos anticipantis propositiones et in ducentis conclusiones.

[81r] Dixit Abubachar. Et si vis exemplum discoperietur tibi differentia inter eos qui fuerat docti in hac scola et eos qui fuerunt docti de aliis scholis. Erga assimilat dispositionem unius ceni arutinitate(?) nisi quod est bona gratioris et fortis extumescit et conservatione. Et iussit toto tempore vite sue in una civitatum et semper novit homines qui erant in ea civitate et plurimas ex speciebus animalium et corporum in mantorum(?) et novit formam civitatis et eius vias et eius palatia(?) et plateas et foros cum toto eo quod erat in eo de speciebus aliarum cognitionum doctrinarum de rebus doctis. In hanc quod stat in una dispositione quod ambulat per eam civitatem sine duce et scit et cognoscit substantia(?) quod eum tagnit cum origine fantasie. Et sciebat colores solum cum expositione suorum nominum et aliquarum suarum diffinitionem demonstrantium eorum. Deinde postquam libera(?) devenerat ad hunc gradum. Aperti sunt ei oculi eius et innovatus est ei visus et ivit(?) per illam civitatem totam et ambulavit per eam et non reperit quicquam contra id quod cogitaverat nec occultatum erat sue cognitione aliquid. Occurrit coloribus et vidit eos modo quo tenuerat eos pro

materiis cum hiis dispositionis quas disposuerat in eis nisi quod in toto hoc innovate sunt ei due magnie res quarum una sequitur ex alia. Que sunt augmentatio claritatis et augmentum magnae voluptatis. Dispositio eorum qui student qui nondum devenire ad gradum abstractionis hec est dispositio priora. Et colores, qui in hac dispositione sunt cogniti cum expositione suorum nominum, sunt ille dispositiones quas dixit abubachar benaljai quoniam sunt nobiliores et magis properitate(?) vitis naturalibus et tenemus illud donet id deus cui voluerit suis servitoribus. Et dispositio studentium qui pervenerunt ad gradum abstractionis ei donavit deus illam rem quam nos diximus quod non vocatur potentia nisi large hec est dispositio secunda. Iam invenietur pro remiranda instar illius cui in mundo disco[o]perti sunt oculi et apertus est ei visus qui non indigebit ad videndum aliquo. Ego nolo -honeret et deus intellegere in abstractione-hic quod est in scientia studentium peritorum in scientia naturali nec id quod sciunt patroni abstractionis

[81v] ²⁰⁵ Mathematicae quoniam isti duo qui superitadociti distinguuntur plurimum in suis mentibus et non cum hoc convenit unus cum altero tum id quod volumus in scientia patrona studii eorum qui sunt periti in mathematica quem ad modum peritus fuit *abubachar ben aljai*. Et indigent in hoc eorum scire ut sit verum et perfectum. Interim tu respicies est inter eam et scire patronum abstractionis quos volumus in ea scire res cum abundana claritatis et magnis voluptatis.

Dixit abubachar. Iam initiatus est *abubachar* nominationi huius glorie hominibus et dixit quod ista est virtuti fantasie et proposuit nominare sic est rationabile quid sit circa dispositionem felicitatis circa hoc cum dicto clarissimo. Et est rationabile ut dicatur ei “hic non ponas dolorem rem quam non degustasti et perambules super colla et nullus hoc operatus est quicumque de hoc et non complevit hanc permansionem. Et videtur quod perturbaverat eum ab hoc id quod dicunt de mala conditione tempore quod distinguebat eum occupatum autque vidit quod si narraret aliquam dispositionem violentaret[sic] eum sermo ad certa verba quae potest per eorum consuetudinem et venire ad contradicendum ad id quod affirmavit. Ita sic est praecipere quod cito faciant multa negotia et debeant occupari multum ad quaerendum has divitias. Iam conduxit

²⁰⁵ De Averrois

nos sermocinatio ad aliud quod movit nostra petitio aliquantulum secundum quod non transtulit necessitas.

Dixit abubachar. Apparet ex hoc tractatu quod tua materia non exit unam duarum intentionum. Aut quod petas de eo quod viderunt patroni legum aut de eo quod videtur in gradu abstractionis et hoc est de eo quod est impossibile ut ponatur in libro secundum veritatem eius. Et quando laboravit aliquis in hoc per loquutionem[sic] aut scriptionem permutavit suam dispositionem et rediit ad sc[h]olam alterius partis studii quoniam quando incorporatur aut formatur cum vocibus aut litteris eam adh[a]esit mundo studii non permanet in eo in quo fuerat aliquomodo et alterantur et permutantur termini magna alternatio(?). Et admoti sunt pedes studentium anima [a]equalitatis et credunt assupasse pedes aliorum abstrahentum[sic] quod eorum pedes sint elevati et tamen non est.²⁰⁶

[82r] Quoniam h[a]ec est dispositio quae caret fine insciendo eam quoniam ampla est dextrenis et ipsa circumdat omnes alias res et non potest circumdari ab aliis. Et intentio secunda de hiis duabus intentionibus quas diximus quod tua petitione transcendit. Hec est appetere sapientiam in hac dispositione per viam patronum studii - et hoc honoret te Deus in sua abstractione – et non est res quae patiat ut ponatur in libris et quod dicatur cum verbis tamen istud est carius quam sulphur rubrum et quanto magis in hac terra in qua quoniam hoc est impossibile et non scitur parum ex eo nisi post parum et qui est doctus in aliquo ex eo non dicit illud hominibus in per metaforam[sic] quoniam veritas est electa et lex vera prohibuit disputari in eo et in quietari de eo.

Dixit abubachar. Et non cogites quid philisohopia quam nos habemus in libris *Aristotelis* et *Abunasar* et in *libro sufficientie* sufficiat in hac intentione quam tu vis nec mini quod aliquis hominum andalucie scribat, sit res quae sufficiat. Et ratio quoniam qui nutritus est in andaluzia exposuerunt eorum tempus in scientia mathematica et deduxerunt eam ad terminum multum elevatum et non potuerunt plusquam hoc. Adhuc

²⁰⁶ hinc tres terminos huius dispositiones innuitur unius quem, ponant legislatores– Visio dei et cognitio, ponit abhohali – Visio seperatorum, ponit *abubachar benalzai* cognitio abstractionis

venerunt post homines addentes super eos aliquid scientie logice et studuerunt ei non produxit eos ad perfectionem veritatis Et fuerunt dehiis qui dixerunt “ita et scientie sunt due videri meo supra res non adeas nec pervenerunt ad plus sapientes, veritas est nobilis ad sciendum et falsitas non prodest scire profortis[sic]”. Deinde venerunt post eos alii melius intelligentis eis in studio et propinquiores veritati et non erat in purioris intellectus nec perfectioris studii nec iustioris in probatione quam *abubachar ben alzai* nisi quid praehibuerunt eum res mundana quod accidit ei casus antequam discoperiret thesauros sue sapientie et demoveret occulta suae scientie. Et maior pars, qui invenitur librorum eius certe, sunt in perfecti aut(?) a suis finibus sic liber quem fecit *de anima* et *de regimine solitarii studentis* et quem scripsit *de logica et philosophia naturali* tamen libri eius perfecti, sunt libri breves et una papirus scripta hac et altera illac et iam declarevit ipse propter hoc et

[82v] Dixit quod dispaxque(?) est intentum sue demonstrationis in carta adeptionis non dedit ille tractatus clare nisi post magnium laborem et fortem occupationem et quod gradus suorum sermonum in aliquibus locis non fuerunt per viam equam non perfectam et non habuit tempus corrigendi. Hoc est quod habemus de scientia huius viri, et nos non revidimus (?) tamen eos qui fuerant tempore eius quoniam du[c]ti sunt qui fuerant in gradu eius, vidimus in libris tamen qui venit post dixit de eis qui sunt modo tempore adhuc sunt in termino augmentii aut status aut(?) circa perfectionem aut eorum quos non vidimus(?)veritatem sue dispositionis. Tamen id quod habuimus de libris *abunasar* maior pars est in logica[sic] et in eo quod invenitur de suo in philosophia sunt plurima dubia. Et iam affirmavit in libro *populi boni* perpetuitatem animarum malarum post mortem cum doloribus quae carent fine et duratione sue fine. Adhuc dixit in *de regimine civitatis* quod hec resolvantur et tendum in non esse quod non perpetuitas nisi animalibus bonoris et perfectoris. Adhuc etiam dixit in glossa *liber ethicorum* parvum de dispositione felicitatis humane et quod ipsa potest esse in praesente(?) vita et in hoc mundo et quod certe erit. Adhuc dixit post hunc sermonem et totum quod dicimus ultra hunc sermonem est sermo pro sen[t]ibus et hoc fecit desperare omnes homines a gratiis dei et posuit iustum et iniustum in eodem gradu quod totum

tendit in non esse. Hoc est obliquitas que derigi non potest et praecipium(?) quod non habet remedium.

Hoc est cum quo declaravit malam oppinionem[sic] eius cum(?) profesiā[sic] et quod erat virtuti fantasie specialiter suis cogitationibus et quantum super ipsam philosophiae adhuc dixit verba que non indigemus afferre.

Dixit Abubacher. Tamen in libris *Aristotelis* iam laboravit senex *Abohali* [id est: avicenna] declarare id quod est in eis et sequitus est eius oppinionem et in cessit per viam sue philosophie in libro *sufficientie* et declaravit in primo libri quod veritas videri suo est ultra hoc et quod ipse vere fecit illum librum secundum oppinionem eorum ad qui sequuntur *Aristotelem* et quod quoniam vult veritatem quae non habet dubitationem sciet in suo libro in philosophia orientali et quod qui vult legere librum *sufficientie* et legere libros aristotelis videtur quod praemovit(?) parte(?) sunt numeri(?) eiusdem sententiae.

[83r] Et adhuc sunt in libro *sufficientie* aliquae quae non habet ab aristotele, et quando adsumabitur totum quod contantur in libris aristotelis et in libris *sufficientie* eorum absque hoc quod intelligat eorum intrinsecum non de venire cum hoc ad perfectionem secundum quod fecit fidem²⁰⁷ senex *Abhohali* in libro *sufficientie*.

Tamen libri senis *Abuhammith* [id est: *Algazali*] *Algazel* ipse, secundum verba eius populo legat in uno loco et dissolvit quam alio et negat aliqua et postea credit eis. Et de exclusionibus verborum qua attribuit in eo haeresem philosophorum in hoc libro qui vocatur *ad tecaphat*, hoc negare resurrectionem mortuorum et affirmare meritum²⁰⁸ et penitentiam[sic] animabus tantummodo. Adhuc dixit in primo libri *trutinarum* quod haec fides est fides senum ad sophiae absoluta. Adhuc dixit in libro *al menachar minalzel*[sic] quod vult dicere id quod liberat ab errore quod eius fides et sic fides al[sic] sophie, et quod sua dispositione firmata in hoc post longam inquaesitionem, et in eius libris sunt plurima huiusdi[sic] videbit qui queret et bene studebit eis. Et iam excusavit se de hoc opere in fine libri *trutinarum* in quo dixit quod oppiniones sunt tres opinio

²⁰⁷ [in margine, signo ^ mediante, eorum secretum et]

²⁰⁸ [in margine, signo // mediante, Praemium]

qua participat cum populo, et oppinio qua loquitur cum eo qui petit ab eo rationabile et opinio quae est inter hominem et animam suam quam non aperit nisi eis qui est particeps fidei sue. Adhuc dixit post hoc “et quando non esset in hiis sermonibus nisi quod facio te dubitare in fide tua es[sic] consequitas satis utilitatis in hoc, quoniam qui non dubit, non studet et qui non studet, non vidit et qui non videt, remanet in tenebris et obscuritate. Et fecit in forma cantica et dixit:”Ita consilo tibi apprehendas consilium memore(?) et non in claris(?) cortuum ad res caducas, quod videbis capias et adiuvenes cum audito circa²⁰⁹ solem, si videris stellas, hoc est modus sue discipline et sui per praeceptionis in quo significavisti quod non²¹⁰ prodest nisi ei qui est firmat in videndo primo et postea quod audeat secunda vice. Aut ille qui illic(?) dispositus est ad intelligendum qui est nobilis naturee, et huic sufficit cum modo ea significatione. Iam nominavit in *libro alioar*(?) hoc substantie suos libros qui loquuntur de rebus tacendis et quod ipse fecit eum ad aperiendum veritatem et non pervenit ad andalucensibus quamcumque de his libris tamen venerunt.

[83v] Libri ad eos quos ipsos aliqui eorum cogitaverant fere libros occultos et non est ita. Tamen illi libri sunt margaritarum eternarum pretiosarum, *al maharibalachalia*(?) Et *liber carbunculorum* ultra *alnuniga*(?) et aliam petiurnam addinarum(?) ultra hos. Et hii liber etiam, quod habeant in eis significiones, non faciunt multam copiam habundantie in aperiendo, id quod est reposita in libris eius commonibus. Iam reperiebatur in libro *alte Intentionis*, id quod est subtilius eo quod stat in illis libris. Iam declaravit ipse quod *liber intentionis* ab est occultus. Quamvis hinc sequitur necessario, quod libri qui remanerant ad nos non esse quos occultos. Et iam cogitaverunt aliquam quod sunt moderniores de suis verbis qua sunt scripta in libro qui vocatur *al mescilla*, una dispositione magna et pervenerunt rete quod non potuit effugere. Hoc est quod dicit post nominationem specierum(?) eorum qui credunt lucibus.²¹¹ Aduch[sic] transtulit se nominare eos qui devenerunt ad illud eius qui est descriptum cum attributis qui tollunt ei unitatem integram, et vult dicere quod sequebatur ex hoc quod primam veritatem -

²⁰⁹ [in margine, signo // mediante, contra]

²¹⁰ Hoc est quod de se et a se primum intelligat postea cum aliis sua animis(?) sive mortis conserat et est primo videre et postea audire.

²¹¹ Dexpicians credo quam dicat.

laudetur ipse- hebat [id est: habebat] aliquam multitudinem-bonadicatur deus ab his qui male loquuntur altior sit deus eo quod dicunt isti mali altissima magna. Et non est nobis dubium in quo senex *Abhoamith*[sic] habuit perfectionem altissimam et conducit ad illas conductiones nobiles. Tamen sunt libri eius occulti qui faciunt copium sapientie apertionis secretorum non pervenerunt ad nos.”

Dixit abubachar. Et non est completa nobis veritas ad quam pervenerimus ne fuit conductio nomine scientie, nisi mediantibus verbis eius et verbis senis *Abhohali* et collatione unius cum altero et addere hoc eo opinionibus quae fuerunt discooperitae in hoc nostro tempore et loquuntur in ea homines qui laborabant in philosophia quo usquem directa est veritas per viam inquisitionis²¹² et studii. Adhuc plus postea invenimus ex nobis nunc hanc modicam rationem in experientia abstractionis, et iam videmus nos modum deducandi [id est: deducendi] et compenere locutionem quae intituletur nostro nominatione et videtur nobis quod eris primus cui dirigemus eorum qui sunt causa nos et adnumeravimus inter nostros propter veritatem tue parentele[sic] sic puritas et officia tui amoris, nisi quod nos si ponemus te in finibus ad quos pervenimus.

[84r] Circa hoc priusquam doceremus eius principia contingua, non perveneret ad te de hoc aliquod de dispositione recepta copiose. Et hec est ratio quod facies bonum numerum propositum in te secundum amorem et societatem in modo, quod nos scimus sufficiens quod recepta naturale(?) nostra verba. Et nos nolumus prote hunc ordinem, nisi volumus tibi dare hanc regulam, postquam non satis est nobis facere te ostendere ad summum graduum. Tamen volumus te ducere per ea [id est: regula] in vera, per que nos incessimus, et facere te navigare per mare quod nos transveramus in primis usquem quo faciam te cognoscere²¹³ id quod nos didicimus et videbis de hoc id quod nos vidimus et verificabitur in oculo mente tue quod verificatum est nobis non indigebis coniungere sapientiam tuam cum eo quod nos scimus” et ad hoc erit necessarium certum tempus non modicum”, “et vacatio ab omnibus rebus mundanis”et occupare se in cogitationibus intellectus omnes sunt ex hoc modo. Et si videt tibi hoc esse bonum propositum per tua

²¹² [in margine, signo ^ mediante, ex eis]

²¹³ discere

intentione ad intendendum in hac materia laudabis quolibet manet(?) et veniet tibi benedicto tui studii, et eris de illis qui volunt deum, et ipse te volet, et faciet te adcedere ad quod deus de itinere breviori et securiori omnium itinerum ab omnibus danis(?) et continuitatibus.

Et si vis intendere modico significato per viam desiderii et sollicitationis intrandi in itinere, ego mandabo tibi narrationem “caia(?) ben iottan” et “assal” et *salloman*” quos ego voco nominatione senis *Abohali* ista narratione mirabuntur qui habent cor et memoriam ad id quod habet cor ab intelligendi aurem audiendi hic est homo legie.^{214 215},

[84v] Dixit abubachar. Nominaverunt nostri antiqui iusti quod inter insulas indie est una insula que stat sublinea [a]equatoris et hec est insula in qua natus homo est sine patre et matre, quoniam ipsa est temperatoris aeris quam loca totius terre et perfectior eis propter illustrationem lucis super eis cum dispositione. Et fuit contra hoc quod vidit turba philosophantium et numores medicorum, quod ipsi videbant quod temperatius de locis habitabilibus sit quartum clima, qui erant degente quae sublinea non sit habitatio propter causa[s] prohibentes ex causis terrestribus.

Dixit abubachar. Et ad eorum dictum quod de clima quartum sit temperatius locis residens, et voluerunt quod idquod est sublinea equatoris sit fortis caloris sic dixerunt plurimi eorum. Et hoc est error et stabit demonstratio super contrario[sic] eius haec est ratio. Quoniam iam declaratum est cum demonstratione²¹⁶ in scientiis naturalibus quod non est²¹⁷ causa generationis caloris nisi motus et occurus corporum calidorum aut illuminatio, et declaratum est²¹⁸ in eis et quod sol non est calidus nec est qualificatus et aliquibus qualitatibus complexionatis est alia.²¹⁹ Et declaratum est ibi

²¹⁴ [Alkoran 50:37; 12:111]

²¹⁵ In parte secunda traditur modus generationis cain ben iottan et ipsa dividitur in duas partes circa suam productionem, et de nutricatione hora sue infantie secundum quamlibet earum et quomodo addidit

²¹⁶ [in margine, signo 1, mediante, propositum unum]

²¹⁷ [in margine, signo 2, mediante, propositum duo]

²¹⁸ [Bachelli omittit “non”]

²¹⁹ [in margine, signo 3, mediante, propositum tertium]

etiam quod corpora tersa²²⁰ et lucida sunt²²¹(?). Et iam declaratum est ibi etiam quod corpora qua recipiunt lucem receptione²²² perfectiori sunt corpora qua solida tersa et non diafana, et corpora que sunt eis propinqua in receptione lucis corpora densa, tamen corporum diafana, quibus non adveniret aliquid grossiori, non recipiunt lucem aliquomodo. Et hoc²²³ solum modo de eo quod attulit in eius demonstratione senes[sic] *Abohali* specialiter et non nominaverunt qui fuerunt ante eum et quoniam sunt verificate iste propositiones sequuntur ex eis quod sol non calefacit terram sic calefaciunt corpora calida alia quam tangunt, quoniam sol in substantia sua non est calidus. Adhuc terra non calefit per motum, quoniam ipsa quiescit et est unius modi hora ortus solis super eam et hora sui occasus. Et eius dispositionis ad calorem et ad frigus manifesta est differentia ad sensum in hiis duabus horis nec sol etiam calefacit aerem primus plus calefacit post hoc terram mediante calidatione aeris et quomodo erit istud nos²²⁴

[85r] Invenimus quod illud quod venit ad terram de aere hora caloris est calidus(?) aere quae destat ab ea fursem(?). Ecce relinquitur quod calefecit sol terram iam haec est lux et non aliud quoniam calor sequitur ad lucem semper in tum quod quando lux fuit extrema in speculis comburentibus accenditur illud quod manet causa ea. Iam certum est in his scientiis mathematicis per demonstrantum certissima quod sol est spira figure et etiam terra et quod sol est maior terra multum, et quod illud quod illuminat sol de terra semper et maius medientie eius, et quod ista pars recipiens lucis terre est quaelibet hora est fortior lux ipsa mediante (?) quoniam ipsa est distantius quam loca obscuritatis. Et quoniam ipsa est opposita recipit de sola partem maiorem illo quod additum est de circumferenda et minoris lucis quo usquemquo pervenit ad obscuritem circa circumferendam circuli quae est illa quae recepit lucem a terra²²⁵. Ideo fiat locus medius circuli lucis quando erit sol super zenith[sic] eorum qui stavit sub eo in tum(?) erit calor in eo loco fortior quam possit esse et erit locus eorum, a quo

²²⁰ [in margine, signo // mediante, at solida]

²²¹ At solida

²²² [in margine, signo 4, mediante, propositum quartum]

²²³ [in margine, signo // mediante, at dixerunt]

²²⁴ [in margine, numerales, 1, 2, 3, 4]

²²⁵ At de terra.

elongavitur sol²²⁶, erit fortioris figoris[sic] multum et erit ei quorum zenith contindatue[sic] erit fortis calor. Et iam declaratum est per demonstrationem in scientia astronomie quod loca terre, qua sunt subline [a]equanoctiali,²²⁷ non stat sol super zenith nisi duabus vicibus in anno circa illud quando est cenapisi(?) arietis et quando est in capite libre et aliis diebus anni sex menstibus [id est: mentibus] ad meridiem eorum et sex ad septentrionum eorum et non est circa eos calor extremus nec frigus extramam[sic] et non dispositio propter eam(?) hanc est veniens. Et hic sermo indiget sermone clariori isto et non convenit(?) in eo quod sumus cum sit in suo itinere. Tum excitavi te super eam quoniam ipse est dispositionibus quae praebent fidem veritati eius dicemus quod narrabimus de potestate generationis hominis de per se in planitie sine patre et sine matre. Et de eis qui moderavit et erupit indicationem in eo quod *Caia ben Iottan* de summa eorum, qui sunt geniti, sunt in ea valle sine patre et matre et de illis quos narrabimus tibi.

Dixit abubachar. Dixerunt quod erat ex opposito illius insule, insula magna ampla extremis magnie fertilitatis populata ex hominibus frequabat[sic] in ea unus eorum fortis irae et zeli et erat ei germana virgo impenditum est[aut: et] eius matrimonium quoniam non inveniabat ei par et erat ei unus affinis dictus *Ioctan* et cinxit se ea, eo secrete modo non legitimo, secundum per iuris opinionem sui temporis et post in pergemata est ex eo et peperit.

[85v] Masculinum et de eius timor republicaretur casus eius et discoperiretur eius in pueritas(?) imposuit eum in cassa aequali ei et postquam saturavit eum lacte sua mamalae et excitavit cum eo in in primo noctis eum copia suarum puellarum fidelium ad litus maris et cor eius movebatur pietate sua eius timore super eum expost demisit et dixit “creator Deus, tu creavisti hunc puerum et non erat quicumque et pietavisti eum super necessitatem(?) eius constitit in meis miserabilis et occupavisti cum eo usquemquo completur et fiat perfectus. Et ego iam integravi per tuam misericordiam et spero in eum tuam gratiam timoris meae causa hoc rex fortis et patiens ab angustia custodias et non ponas eum in potestate offendentis tu gratiose et perdonane.” Expost

²²⁶ zenith

²²⁷ equatoris

periit(?) eum in mare et occurrit ei cursus aquarum cum magna potentia et detulit eum ea nocte ad litus insula cuius antea secundum sermonem et quod ascendit se marem stavit ut exciret terminos eius in ea hora ad locum ad quem non adcedit in spatium unius annorum et imposuerunt cum aquae in unam pelagias(?) circumdatam arboribus suavis terrae coopertum a ventis et ab aquis locus apricus a sole aspectus cum oritur et occidie. Post devenerat aqua in defectionem²²⁸ et remansit in eo loco et creavit arena post et hoc quosquam clausit ad intrantum aquarum in illud lacunulem. Et non perveniebat extensio aquarum ad ipsam. Et clavi cassae iam agitabantur et eius tabulae movebantur quoniam agitabant aquae enim per illud lacunale, et quando crevit fames infantis fleuit et clamavit et elevavit animam suam et movit se et cadit vox eius in aurem unius cervae a qua defregit filias eius et venit ad vocem suam ipsa existimabat quod esset filius quosquam devenerit ad cassam et quaesivit cum suis ungulis videre id quod stabat intus quosquam admonerit ex causa unam asserum[sic] de super et mota private eius et abiecit eum a casa et dedit ei mamillas uberum suarum et satiavit eum suo lacta et non dimisit nutrire eum et tueri ipsum ab omni offendiculo hoc est quo de primo sua dispositionis apud eum et mater. Et nos narrabimus tibi quo genitur et quo transverit casus sui quosquam venit impubertatem et venit ad locam magnissimam fortissimam.

Dixit Abubachar. Tamen illi qui cogitaverunt quod ipse natus sit sine patre et matre dixerunt quod venter terrae illius insula fermentra[sic] intra eam lutum in longitudine annorum, quosque²²⁹ complexionatus in eo humidum cum sicco et calidum cum frigido et fuit complexionatus cum actione et paxione et [a]equalitate impotentia et erat hoc.

[86r] Magnia fermentationis multum et erat excessus alterius super alteram cum equalitate complexionis dispositionis ad generationem medii[sic] inter humores magis temperatos quae(?) sint in eis et perfectioris, similis complexioni humanae et mixtum est ipsum lutum minimum unius cum minimo alterius et producte sunt in eo vessice ad similitudinem ampullarum ex ebullitione vi mixtionis facte et producta est in

²²⁸ At deferunt aqua(?)

²²⁹ Digerit[sic]

eius medio vessica una parva valde et dividitur in duas partes inter se distantes, plena²³⁰ corpora subtili aereo in fine ultimo temperamentum quod est ei conveniens et sequitur ad hoc spiritus qui est a deo benedicto -benedicatur ipse- fixavit ea fixione itaque grave est separe ab eo esse sensum et esse intellectum.

Dixit abubachar. Quod fiat declaratum quod iste spiritus est continuo ab in fluenda dei bonadicatur ipse et ipse est ad instar (?) lucis solis, quae continua influit supra mundum, et de corporibus, qua non recipiunt ab eo quamcumque lucis, est aer quae est diafanus(?) et de corporibus, qua recipiunt aliquâ lucem, et sunt corpora densa non tersa et ista sunt divisa in receptione lucis et divisi fuerunt secundum hoc eorum colores et de eis qua recipiunt lucem in ultimo et sunt corpora densa tersa quaemadmodum(?) specula et similia eius. Et quando erunt haec specula concava in figura tali perducitur in eis ignis propter multum lucis et ita spiritus qui sunt a deo in fluenda semper super copia entia. Et de eis est quod non recipere signum in eo quoniam carent dispositionem qualia sunt metalla qua carent vitam et haec sunt in statuo aeris in exemplo super dictum. Et de eis in qualibus apparet eius signum et sunt species plantarum secundum paxarum(?) dispositionum et ista sunt in statuo corporis densoris in exemplo super dictum et de eis in qualibus apparet vestigium manifestum clarissimum et haec sunt species materialium et haec sunt in statuo corporis tersoris in exemplo antedicto. Et de his corporibus tum(?) tersis qualibus est magmentum in fortitudine receptionis suae lucis²³¹ solinis quoniam ita quod ipse recipit in potestatem formam solis et eius indolum. Et ita etiam de materialibus in qualibus abundat fortiter receptionis suam spiritui quoniam ipsam representat et figurat formam²³² eius hoc est homo specialiter. Et hoc est signum quando dixit *m.h.*[id est: mahcometus-pax ei-] creavit Deus hominem ad imaginem et filium(?) suam[sic] et quando fortificata est in eo hic imago quo usquemquo²³³ destruantur omnes imagines in formam²³⁴ veritatem et remanet ipsa sola.

²³⁰ Alia

²³¹ At representat

²³² imaginem

²³³ resoluntur

²³⁴ Eius.

[86v] et comburit cum sua calidiente quicquod occurrit et in tamen hoc est in gradu speculi concavi quod comburit res alias et hoc non erit nisi super profetas -super eis sit pax- hoc totum declarabitur locis suis convenientibus ei.

Dixit abubachar. Et redibimus ad quod id quod dixerunt de illi de modo perductionis. Dixerant: “Quando est inpositas(?) iste spiritus in istis ampallis subiacentur ei omnes maestates et inconcavantur ei ad serviendum et sequuntur ad secutum dei perfectae et genita est ex oppoto illius, altera vesica quae deditur in tres partes, inter quas est res, sunt subtilia linenamensa et sunt plena fileum illius corporis aerere quae continet in se vesica prima post quod ipse subtilior ea et stetit in illis concavitatibus²³⁵ duis²³⁶ ex una parte ex eis maestatibus quae de subponatur ei et fuit positus in eius custodia et stavit super eas et quid ipsi deferent illud quod perducitur ex eis quod subtile est de rebus et magniam(?) quod est in eo spiritui primo qui stat situatas in vesice prima. Et adhuc ex oppoto illius vesicae qua est in parte oppota vesica secunda, vessica tertia plena corpora aereo nisi quod est crassius [aut: gressius] primo et residet in hac vessica par suarum maestatum quae quae[sic] obediunt ei et fuit positus in earum custodia ut praeciperet ei. Et erunt haec vessica prima, secundum da et tertie, primum de eo quod fuit perductum ex illo luto fermentato secundum ordinem quem diximus. Et indigent alternatiis: Prima earum indiget duabus relinquis neccisate struitatis(?) et sequele suis secutis. Et duae relinquae indigentur prima necessitate qua civitas indiget regem et rectus regentem. Et istae duae sunt id post quod perducta sunt membra principalia dominationis et non servientiae. Et unum est eorum, qui est secundum perfectionis domini quam tertium – et primum ex eis quoniam est situatationis(?) est in eo spiritus, in flamanta est sua caliditas et fecit figuram in figuram ignis pinealem[sic] et facta etiam in forma corporis grossi sp[h]erici(?) in sua figura et genita et caro dura et super eum tegumentum panni calore quod conservat et vocatur mebrum hoc totum cor et indiget re quae conservat calorem a resolutione et consumere humiditatem ad unum quod perducant in longum(?) eius durationem et gubernet et restauret id quod resolentur ab eo continuo et si non, non perducet in longum eius durationem

²³⁵ tribus

²³⁶ duabus

[87r] Et adhuc est ei necessarium ut sentia quod est ei id utile quod atrahavit ad se et id quod ei est nocuum[sic] expellat a se. Et occupatur in hoc membra una in necessitatem alterius. Et illud quod operatur in re nutritiones est [h]epate[sic]. Et illud , quod operatur in resensus, est celebrum et indiget quod libet istorum eo ad hoc ut prolongeat tempus eorum cum eius calor et cum maestatibus ad proprietatis[sic] duae quae sunt in eo radicate et fuerunt texte propter hoc inter duo ide(?) mortae(?) et via aliqua eorum ampliora ex aliis secundum exigentiam necessitatis ab hoc et erunt arteriae et venae post et non demonstrant narrare perductionem totam etiam membrorum omnium sed ut secundum quod dixerunt naturales in de generatione fetus[sic] in matrice et non permutaverant de hoc aliquid quo usquemquo sit completa eius generatio et sunt completa eius membra et pervenit ad terminum fetus qui est hora ortus devenire matericis(?) sue et addiuverunt[sic] in nominare perfectionum in eo luto multum fermentato et quod ipsum iam erat dispositionem(?) ut generaretur ex eo totum, quod foret necessarium in generatione hominis de paneaculis, qua circundant tota suum corpus et aliae res et postquam, sint perfectum fracti sunt intunonis(?) paneaculi in modum lactis mulsi et discessit ab id[sic] lutum quod dederat ei siccitatem. Expost clamavit infans ille quoniam deficiebat ei [aut: causa] materia sui nutrimenti et fortificabat eius fames et audivit vocem eius cerva, quae admiserat suos filios, expost hoc sub longe convenerant duae sc[h]olae in modo suae nutritionis.

Dixit Abubachar. Et post huc locum convenire au(?) duae sc[h]olae in modo eius nutritionis et dixerunt concorditio quod carva, quae laboravit in hoc, invenit cibarium bonum et pingue et multiplicat eius carnem et fena copiant lactis sui in terminum[aut: in tantum] quod venit in regimen illius infantis exclus(?) poterat et erat cum eo et non elongabatur ab eo nisi propter necessitatem pascendi et ibat infans prop[er](?) eam retro cervam in terminum quod erat in modo quod quoniam tardabat ipsa redire ad eum suum per locatum et ipsa affectabat venire et non erat in ea insula etiam unum exvenisse et creavit infans[sic] et nutrieat ex lacte illius cerva quosquem complerentur ei .

[87v] Duo anni et fuit affectus gradatim ad ambulandum et firmandi se in suis pedibus et trahebat post cerva[m] et ipse per se ea agebat portabat eum ad locum²³⁷ in quo erant arobres, quae fuerunt fructus, et dabat ei comedere dulciorem et sucrum qui fluit ab ipsis et quas munerat(?) dure cortionis fregebat ipsa et cum magnibus suis et quando volebat lac allactabat eum magna satietate et quando desiderabat aquam faciebat descendere aquam ad eum et quando sentiebat calorem solis ferebat eum sub umbra arborum et quando cum et quando tenebat de nocte reducebat ad loca sua primum et quaerebat et circundabat cum corpore suo et cum plenae quae erat illa quae in pleta fuerat cum eo casa quae prima in hora inpositionis infantis in ea et adspiciabat [id est: adspeciebat] se cum cernis mane et vesper et manebat mane et sero cui eis et dormiebat in loco ubi ipsi dormiebant et non recedebat infans haec eius eo modo.

Dixit abubachar. Et postquam errant infans cum cervis eo modo reformabat eorum voces cum voce sua²³⁸ quosque non esset distincta inter duos et ita reformabat totum quem audiebat de vocibus avium in modum cocationis et responsionis et vocandi et expellendi quoniam animales in hiis dispositionibus distinctas distinctas[sic] habent voces et associavit se cum animalibus et animalia secum et non discernebatur ab eis et ipsa non discernebatur ab eo. Et postquam reformabantur exempla idola rerum in anima eius postquam alienabantur ab eius visu nata est ei una excitatio ad partem eorum et horror ad partem eorum et erat cum hoc toto respiciens omnes species multum et videbat copta pilis et plumis et videbat quod ipsa habebant velocitatem cursus et potestatem capiendi et id quod ipsa habebant de instrumentis memorum(?) dispositorum(?) adhuc narrationem quod praelibantur sic cornua et dentes et grampe(?) et ungues et deinde rediit ad se et videt se²³⁹ modum et debilem et privatum armis hora, quae praeliarentur secum animalia qua comederunt fructus et starent intenta instructionae(?) frantuum(?) et vincerent et non possent removere ea et expellere a se et videbat filios.

²³⁷ Ducebat

²³⁸ Efficiebatur et aliorum speciem materialium a una expositione forti et magis expiciebat voces animorum(?)

²³⁹ nostra

[88r] Dixit abubachar. Iam extendebantur imagines sue in toto hoc et ipse erat a cura septem annos suorum annorum. Iam desperabatur quod esse supplicabile ei quod videbat sibi de firere(?). Accepit ad se de foliis amplis arboris et adposuit aliquas ante et aliquas retro et fecit ex micinis veluti de unum cingulum lumbo inposuit in eo de foliis latis arborum et non se tenebant nisi per parvum et siccabantur et cecidebant et non desinebat sumere de aliis et duplicabat unum cum relinqua et aliquotiens durabant per amplius nisi qui omnino erant per modicum breve tempus. Et capiebat etiam de truncis anborum baculos et requaebat[sic] ex materia et dirigebat medium et rupiebat [aut: rapiebat] super animala cum praeliabat cum eo et mcebat(?) debilis ex eis et defendebat se a fortibus et vendicavit cum hoc fortiores sibi habitum sibi aliquem et vidit manibus suis v(?)antaguam[sic] super manus bestiarum quod est possibile ei coperire eis verenda sua et accipere liaculis(?) quos cum quabus expelle animala a se et qui non indiget caudis nec armis naturalibus et inter ea pervenit ad septem annos et recedebat cum hoc vita in renovanda folia cum quabus se coperiebat. Erat anima eius inclinans ad capiendum unam ex caundis bestiarum mortuarum ut apprenderet super se usquemquo vidit manus ex eis fugientes a mortuis suis et elongabantur ab eis et devenit ei potentia ad hoc quosquem adcederet in aliquibus diebus una aquila mortua et gestavit amorem suam in consequatione sui de ex videri ac hoc et conatus est alligare sibi quoniam non vidit bestias fugientes eum et alligavit sibi eam et incidit suam cauda integram et aperuit plumas et canviteas(?) et extendidit relinquum corii et divisit per duas et allegavit unam earum ad costas et alteram umbilico. Et appendit eandem retro et divisit alias ad duo brachia sua²⁴⁰ et fecit cum hoc secundo per timorem in animalibus omnium bestiarum quosquem devenerant ut non perliarent(?) socium aliquod eorum dempta cerva quae allactabat eum et maturabat quoniam ipsa non recedebat ab eo nec ipse ab ea usquemquo senuit ipsa et debilitata est sequebatur ipse nutiens²⁴¹ bonum et colligebat ei fructus dulces et dabat comedere ei et non alienabantur debilitas et macredo(?) eius quosquem mortua est et cessarunt motus eius omnes similes et ad mote fuerunt omnes operationes eius

²⁴⁰ incussit timorem

²⁴¹ cibarium

[88v]²⁴²

[89r] Dixit abubachar. Et cum primum vidit eam infans eo modo expavit pavere magno et vix non defecit anima eius ab eo ob anxietatem eius super eam. Et clamabat eam omnino quo consueverat respondere ei in hora qua audivisset et exclamavit voce magna fortius quam posset et non vidit in ea motum aliquem nec transmutationem. Et respiciebat et ineabatur(?) in aures suas et oculos eius et non videbat in ea maculam apparantem et ita intuebatur singula membra eius et non vidit alicui eorum defectum. Et expectabat invenire locum in sua autatis(?) et remove ab ea et quod rediret ad id quod erat primus et id quo deduxit eum ad hanc opinionem fuit quoniam expectus fuerat in anima sua ante hac quod viderat cum clauderet oculos suos aut cooperisset cum aliqua et non indebat aliquam rem usquemquo quo removisset et tunc videbat. Et adhuc videbat id quando inponebat digitos suos in aures suas et clauderat non audiebat rem aliquam usquemquo quo removeret(?) eos et quando obturabat nares cum manu sua non odorabat aliquem ex odoribus usquemquo aperuisse. Et cogitabat ex hoc quod totum de tenebat eum ab operationibus esset quod habeant impedimentum qua impediret et quando remonentur illa impedimenta redeat ad operationes. Et quando respiciebat ad omnia membra eius exteriora et non videt in eis infirmitatem manifestam et videbat cum hoc senpifactum(?) qua oppresserat et non est ei ad praeparatum membrum una inter cetera. Venit in mentem cogitationem eius quod aegritudo, qua contingerat ei, fuisset in membro occulto oculis moranti in interinseo(?) corporis. Et quod illud membra non indigeret cooperibus suis membro aliquo exteriorum. Et quando contigeret ei aegritudo ad praehenderit eam dapnae(?) anima et circundant stupefaceret et expectabat²⁴³ ubi invenietur illud membrum et removentur ab eo id quod ei contigerat dirigerentur dispositiones eius et influeret super residuum corporis utile et redirent operationes ad id quod fuerant.

Dixit abubachar. Iam viderat ante hac in cadaveribus bestiarum et aliorum quod omnia membra eorum dura non est eis concavitas(?) exceptis craneo(?) pectore et ventre. Venit ei in mentem quod membrum quod esset eo modo non evadit ab uno

²⁴² [Pagina obscura]

²⁴³ At quod si

horum trium locorum et vicebat in imagine sua victoria forti quod vere erat in loco medio horum trium locorum quoniam iam firmatum fuerat in mente eius quod omnia membra indigerent eo et quod per se necessitate secundum hoc est quod sit mansio eius in medio.

[89v] Et erat adhuc quando redierat ad se, existimabat quod tale membrum est in pectore suo quoniam ipse respiciebat ad alia membra eius sic manus, pedes, aures, oculos, et nares et existimabat quod esset separatum ab eis et adveniebat ei quod ipsum sufficeret sine eis et existimabat de capite eius simile hanc et cogitabat quod sufficit sibi ipse sine ea per horam. Et quando cogitavit rem, quam reperit in pectore, non conduceret ei quod sufficeret sine eo, in momento. Et ita erat in hora qua praeliabatur cum brutis. Respiciebat pectus suam perungies[sic] eorum magis quam alia membra quoniam existimabat illa rem quae erat in eo. Et quando iudicavit in membro, quod cecidit in eo aegritudo certe erat in pectore suo. Deliberavit quaerere super eum et forsitan inveniret aegritudinem eius et emoveret. Expost timebat quod esset inquisitio huius rei maius quam aegritudo quae contigerat ei in primis et cogitabat querere. Adhuc cogitabat si vidisset de aliis bestiis cui contigisset similis casus et tandem rediit ad praesitum suum pristinum(?) et non reperit rem et conduxit eum cum hac desperatione una descriptio in hoc propositio ad dimarteret(?) eam uti erat remaneret ei aliquod spei, inveniret membrum unum et removeret aegritudinem ab eo. Et elaboravit ut rumperet pectus cervae et quaerere quod esse habebat in eo. Et accepit paetas(?) lapidum durorum et frusta cannarum siccarum ad modum gladiatorum et divisit inter costas eius usquemquo quo incisit inter costas et reperit[aut: ceperit] unum ponnorum intra costas durum et excitavit imaginem suam quod in hoc quod talis pannis non esset nisi quod esset ad tale membrum et cogitavit quod si percederet ulterimas(?) inveniret eius intentum et laboravit ad frangendum et erat ei difficile propter caventiam instrumentorum qua non erant nisi de lapidibus et cannis non acutis et acebat in modum panni usquemquo quo esset fractum et devenit ad pulmonem. Et cogitavit primo quod esset intentum eius et non dimisit conducere et querere locum aegritudinis in eo. Et erat in primo certus et reperit in eo medium(?) eius quod est pars una et qui(?) vidit ei constitit(?) ad partem unam, credebatur quod illud membrum non esset nisi medium in latitudine corporis sic

erat medium in lognitudine[sic] eius non dimisit qu[a]erere pectus usquemquo reperit cor et ipsum erat circumdatum ab uno paniiculo in fine fortitudinis ligatum cum lingamento in fine fortioris et pulmonem circumdantem ipsum aparte qua incipit dividere et dixit in animo suo “Si est hoc membrum ex alia parte sic ipsum est ex hac parte et quod ipsum est veremediam non est dubium quod ipsum est intentio mea. quoniam magis cum eo quod videbo ei bonum mansionum et pulchritudinis figure et modice varictatis” et quod ipsum est involutum in tali panno qui(?) non est vistum sicut

[90r] ipsum ad reli[n]qua membra et inquesivit ab alia parte et invenit in eo pannum interasceum(?) ad costas et invenit pulmonem sic invenerat in ea parte et iudicavit in hoc membro quod hoc esset intentum suum.

Dixit abubachar. Et elaboravit ut rumperet panniculum eius et frangeret panniculos eius et eradicare ligimenta eius cum labore et consuasione et invenit quod existimabat de eo post finem laboris sui. Expoliavit cor[em] et vidit eum durissimum per omnem partem et studuit an videret in eo aegritudinem manifestam et nihil vidit et posuit super eum manum suam fortiter et certificavit se in eo quod ei est concavitas et dixit:”forsan intentum meum finale [aut: simile] certe²⁴⁴ est intra hoc membrum ut usquemquo modo non adveni ad eum.”, et aperuit et invenit in eo duas concavitates unam a dextris, alteram a sinistris et id quod est aperte de duabus est plenum sanguine congelato et id quod est aperte sinistra vacuum non est in ea quicquam dixit “non evadere intentum²⁴⁵ meum quod sit eius mansio in uno horum duorum.” Etiam dixit ”forsan in hac[sic] domo dextra non inveniam nisi hunc sanguinem cognelatum[sic] et non dubito quod non congelatum nisi postquam fuit hoc corpus totum hoc modo quoniam vidit quod sanguis quando fluit et frigescit congelatio et non erat in se sic alii sanguines et ego video quod iste sanguis in aliis membris inveniret non adpraeparato illi membro inter aliamembra et non est intentum meum res huius modi ideo intentum meum est res quae adpraeparatur in hoc loco qui est impossibile esse sine ea in momento et hoc est intentum meum aprincipio. Quod iste sanguis quotiens vulneravunt me una ex bestiis in primo et effluxit mea sanguis in copia et non dapernificavit[sic] tale

²⁴⁴ At ultimum perveni

²⁴⁵ potuit

et non recessit anime aliqua ex operibus meis ecce quod hoc est res in qua non est nobis intentum. Ideo hec domus sinistra, video eam vacuam, nihil est inea et non video quod hec sit inanem, et ego video quod[sic] quod libet membrorum est propter opus ad praeparatum ei, quo erit h[a]ec domus sic video suarum dignitatum inani; non videbo nisi intentum meum inea” et discessit ab eo et evacuavit et simile cum hoc innovatum²⁴⁶ est in hoc corpore destupefactione id quod innovantum est et fuit privatus invenire et fuit privatum motu.

Dixit abubachar. Et postquam vidit quod habitator domus recesserat ante dextructionem domus et dimisit eam in sua figura vidit qui rationabilis est, qui non redeat adeam post qua innoventam est in ea dextructionis et dilanationis et rediit circaeum totum corpus vile quoniam nihil habet valoris ei respectu.

[90v]²⁴⁷ eius rei quam credebat in eo quod habitabat inea tempore postquam discessit ab eo. Et posuit cogitationem in ea re qualis esset et quomodo esset et per quam ex portis exivit in hora excitus sui a corpore et quid(?) est causa quae fecerat exponoscere(?) si exuierat, molentur et quid erat causa quod ingrossatum est ei corpus usque separavit se ab eo. Si exierat per electionem et revolvit fantasiam suam in hoc toto et dimisit illud corpus et praeiecit. Et cognovit quod mater sua quae ab lactabat eum certe erat ista res quae discessit et non hoc corpus peditum et quod hoc corpus totum certe est veluti instrumentum et huic praepocile(?) baculis quod capiebat ipse ad praeliendum cum bestis et sic transferebat cogitationem suam a corpore ad dominum corporis et non remansit ei dexiderinem[sic] nisi eius domini. Interea corruptum est corpus illud et elevati sunt ab eo ad ores(?) horribili[s](?) et auctus discessus eius ab eo ita ut non videret amplius elevavit oculos suos et vidit duos corvos praeliantes in merem(?) usque mcerere(?) unius eorum et alter mortuus est. Post hoc laboravit iuvens(?) in foediendo terram et abscondit mortum sub pulvere et dixit in corde eius: quam bonum est quod facit hoc corvus[sic] in sePELLIENDO[sic] in humando cadaver

²⁴⁶ evanuit

²⁴⁷ Dimissa de domino et De habitatione. Quod esset quomodo esset. Unde ex venit. Et si exirent molentur quae erat ea qui ingrossatum est ei cord(?) usque separavit se ab eo. Et si ex anima per electionem

fratris sui et quale fecerit interficere eum. Et nisi notabilius erat facere hoc et fodit foveam et inposuit in ea corpus matris et abscondidit eam impulvere [aut: impellere]

²⁴⁸Dixit abubachar. Et remansit cogitans in ea re qu[a]e manet corpus et nesciebat quid esset nisi quod studebat et respiciebat in quem libet cervum et videbat in figura matris suae in forma eius et vincebat in cogitatione sua quod quem libet eorum certe movebat et inellebat res²⁴⁹ similis ei quod movebat matrem eius et inellebat eam et amabat cervos et per(?) agebat cum eis ob eam similitudinem. Et permansit super hoc tempore longo querebat speciales materialium et plantarum et circundando circa fines illius insule querebat an inveniret ei sila(?) similem uti videbat cualum(?) materialium et plantarum similia plurima et non videt simile sibi et videbat mare quod circundabat insulam ex omne labore et credebat quod non esset²⁵⁰ terra in mundo nisi ipsa insula. Et contiget certis horis in aliquo locorum insule quando vidit illud vidit visionem exponescentem et rem inusitatam et miratus est de hoc et non recessit quam fovet hoc dere in rem et vidit de igne de luce penetrante et de agente dominante quosque non erant in eo res quae non veniit adeum et adh[a]esie(?) ei et accepit miram in eo quod iusserat Deus sua anima de velocitate et de potentia quosque extenderet manum super eo et quantum artiget(?) eum combustum est de manu sua et non poterat capere quicquam in eo. Et cogitavit capere tuitionem quoniam non dominabat ignis super totum et accepit praecipit.

[91r] eius quod privatum igne et ignus erat in altero capite et detulit eum ad locum habitationis suae et dimisit in uno lapide quoniam erat exveniens videri suo et quod mirabilis erat et augebatur voluptas et affirmabat societatem cum eo pernoctem quoniam in die stabat ad solem cum eius luce et cum eius caliditate. Et erat magna cononilis(?) suis et credebat quod esset melior et dignior quam omnis res quas habebat et videbat eam continuo se se[sic] moventem sursum et sequentem ascensum. Et firmatum est super cogitatione sua quid erat(?) desunia(?) sub aerum(?) cenlestuum(?) quoniam videbat et experiebatur potentiam super eas cito aut tarde secundum potentiam

²⁴⁸ Delanentione ignis et eius usu

²⁴⁹ At commovebat

²⁵⁰ qui priceusus(?) est ignis cerenbeatione

dispositionis corporis in quod perhibebat ad comburendum aut suam in dispositionem. Et fuit de suma eorum qua praevenerat ad experiendum potentiam suam una despebas(?) specialibus multum marinorum qu[a]e eicit mare adlitus eius. Et quando fuit assum[sic] illud animal emisit fumam eius et exitavit causa appetitum et comedit ex eo aliquod et erat suave in cue[sic] eius assuevit cum hoc comedere carnes et ingeniatus est venari per arridam[sic] et per mare usque deveniit venator velox et magister et mixit amorem suum erga ignem postquam adinvenit cum eo modum consecutionis[sic] et regimaniis(?) una(?) per(?) antea nondum invenerat. Et quando reconvaleuit zelum in eo cecidit in cor[e] eius quod(?) res quae discesserat a corde[sic] cere qua natriverat eam erat de substantia huius ignis aut res similis ei.

Dixit Abubachar.²⁵¹ Et ascendit hoc in cogitatione sua propter id quod videbat ipse de calore materialium toto tempore vite sue et sue frigiditatis post mortem eorum et id quae respiciebat in eo ipso de fortitione caloris causa pectus suum indirectum loci qui raperat(?) ipse cere. Et cecidit in corde suo quod si caperet unum animal et frangeret cor eius et inspiceret in illam concavitatem qua reperit vacuum in hora qua fregerat eam cere videbit in hoc animali vano(?) plenam rem que habitat in ea et verificaretur ei interim si esset de substantia ignis aut in eo aliquod in eis aut caloris aut non et respexit aliquas bestias usque dominaretur ei et ligaret et fregit eodem modo quo fregerat cere usque devenerit ad cor et intentum est primo partem sinistram eius et fregit et vidit locum ipsum qui erat vacuum plena aere fumoso similibatur nubi albe et immisit in eo et vidit de calore interminum quod qui comburebat et mortuum est animal tunc. Verificatum ex hoc quod fumus ipse humidus ipse erat movens hoc animal et quod de in quo hoc animalium(?) similium est simile hunc et quando recedit ab eo moritur.²⁵²

[91v] ²⁵³Dixit abubachar. Exposit ortum est in corde eius desiderationem querendi in aliis membris animalium et qualitatem colligationis unius cum altero et quo expanditur ab isto fumo quosque omnia fiunt anima cum eo et quo remansit fumus tempus quod remansit et unde perveniebat et quo non deficiebat caliditas sua et

²⁵¹ De existima animal(?) quod esset dm(?) mentored(?) gnus quae vacuo exierat

²⁵² Fabula per metei et per mathei hoc cum loco optione cadere.

²⁵³ De unitate spiritus et morte membra et eorum iuramentis(?)

sequabatur totum in anatomia animalium vivorum et mortuorum et nunquam dimisit facere bonam inquisitionem in eo et imaginationem per usque devenerit adterminum maximum naturalium et manifestatum est ei quodlibet animalium etiam quod sit multis formis in membris suis et in modis motuum suorum et sensuum suorum est unum in illo spatio(?) cuius principium est ex vessica una et distributio eius in aliis membris dirigitur²⁵⁴ ab eo. ²⁵⁵Et quod²⁵⁶ omnia membra certe serviunt ei ultra sub cliteo(?) et quod gradus illius spiritus in habitatione corporis est sic gradus eius in comoditate²⁵⁷ instrumentorum qualis praelinabatur(?) cum aliquo eorum cum animalibus et venabatur cum aliquo eorum. Et ea cum quolibet praelineat sunt divisa in duas partes hoc in eo quod expellit a se cum eo nocumentum quod in ferre ei potest ab altero et illud cum quo dampnum[sic] infert alteri. Et a se ita instrumenta venatoris bipartita sunt est illud cum quo volute(?) capere animalia quae sunt(?) arida et animalia quae sunt in mare, et illud cum quo nos facimus incisionem et dividitur in illud quo volumus dividere et illud quo volumus frangere et illud quo lumis(?) perforare(?). Et corpus est unum et hoc ministratur cum eo ad divisa ministraria secundum quod sunt conveniens cuilibet instrumento et maximam finem quaesitum per illud ministerium. Ita ille spiritus vitalis unus est quando operatur cum instrumento oculi et eius operatio est visio et quando operatur cum instrumento manuum [id est: magis] est operatio eius auditio[sic] et quando facit cum instrumento linguae opus eius est gustare et quando facit cum instrumento narium opus eius est odorari et quando facit cum cute et carne opus sua est tagnere[sic]. Et quando facit cum lacertis opus eius est movere seu motus. Et quando facit cum [h]epate opus suum est nutrire et quodlibet horum membrorum serviunt ei et non perficitur quicquam de his operibus nisi cum eo pervenit eis de hoc spiritus[sic] per vias quae vocatae sunt nervi[sic]. Et quando abscinduntur h[ae]c viae aut sumit op[er]ilata et clausa(?) cessat opus illius membri et his nervi certe adtrahunt spiritus a ventriculis cerebri et cerebrum adtrahit spiritus a corde et cerebrum in se habet spiritus plurimos quoniam ipsum est locus principalis ad partes multas et quod cum quod(?) membrum admiserit(?) hunc spiritum, quamvis(?) causa cessat ab opere eius. Et redit ad gradum

²⁵⁴ At commoditatem

²⁵⁵ At in iuramento(?) corporis

²⁵⁶ Defensitia, offensitia(?)

²⁵⁷ servitione

instrumenti iam progredi cum quo non exiret quicquam ipse operator et non est in eo utilitas et si exierit iste spiritus totus acorpore aut heret[sic] finem aut esset resolutus quo usque modo cessaret corpus totum et rediret ad modum mortui et devenit ipse perindium(?) adhuc terminum quando devenerat ad tres septemannis annorum ad ea(?) naturitates qua est ingressus(?) primus annus.

[92r] ²⁵⁸Dixit abubachar.²⁵⁹ ²⁶⁰In hoc tempore multiplicati sunt in eo modi astutiae, prudentiae et cooperiebat se cum coriis animalium quorum fecerat annotatiam et adnectebat et sumebat fila ea capillorum et cortices arborum sic calami et similium et omnium plantarum habentium fila. Et erat fundamentum suae directionis in hoc nuditas, et fecit grassos(?) et nartellos(?) de spinis fortibus et de canis acutis factis super lapidos et direxit se fabricae cum eo quod vidit de opere irrandimum(?) qua(?) properant(?) nidum suum et fabricavit domum et retinaculum ad suffocationem suae indigente et clausit eam cum porta ex canis ligatis invicem ita ut non adcederet ad ea aliquod animalium tempore quo non foret ibi. Et accepit de animalibus rapacibus ut iuvaret se cum eis in venatione. Et accepit gallinas ut ista(?) fruerentur ovis earum et pullis earum. Et accepit magnas vaccae silvestras ad similitudinem dentium et sunt cum eam fortibus et cum baculis aptis ad arma et ad alia et iuverat se in istis cum igne[sic] et cum cusibus(?) usque devenerat ad similitudinem lancearum et accepit veluti pallia de corviis duplicibus et totus hoc propter id quod vidit quod deficiebat ei de armis[sic] naturalibus et postquam vidit quod manus eius sufficebat ei perficere totum quod ei deficiebat ex hiis et non poterat adversus eum aliquod animalia contra suam farum(?) et ideo fugiebant et fiebat fixus in eorum fuga et cogitavit per modum pendente in hoc et non vidit quod plus iuvaret in hoc quam assuefacere aliquod animalium velocium adversum et quod bonificaret(?) eum cum regimine convenienti ad eum finem ut esse dispositas ad regitandum super eum et per se quo reliquas bestias cum eum. Et erant in ea insula equi silvestri[sic] et asinus silvester et accepit ex eis eos quae erant convenientes ei et usus est eis quosque sunt perfectum cum eis intentum suum. Et fecit super eos de cingulis et corrigiis ad similitudinem freni et capistri et erat conveniens ei hoc habere de aliis

²⁵⁸ De imperatione actuum

²⁵⁹ At obdussit[sic]

²⁶⁰ Textoria, conurilis(?), architectura, venatoria, militaris. Armatura, equestris, at de fatigabatur, sellaria

animalibus quoniam grave fuerant ei per astutiam capere. Ideo elaboravit in hiis rebus omnibus in hora qua excivit se in anatomia et appetit eius scire particular[i]tates membrorum animalium et que erat divisitas[sic] inter ea et sunt hoc in tempore quo terminabatur finis ad vigessimum[sic] primum annum.

[92v]²⁶¹ Dixit abubachar. Et post hec adsumpsit aliam principiam studii quae sivit(?) super omnia corpora, qua sunt in mundo generationis et corruptionis, animalium in divisitate specierum et plantarum et species lapidum et terre et aque et mineralium et vaporum et fumositatum et munis et fulguris quod cadit caelo glacies et fumi et flamme. Et vidit eis formas multas et operationes ditsin[c]tas et motus concordantes et discordantes et bonificavit studium et conversionem et meditationem. Et videbat quod concordabant in aliquilibus formis et figuris et differebant in aliquilibus et quod ipsa ex ea parte qua concordabant erant unam et ex ea parte quae differebant erant transmutate et multiplicatae. Et aliquoties inspiciebat particulariter rerum in eo in quo distinguebantur et inter eas aliquae ab aliquilibus et multiplicatur apud eum multitudo ascendens(?) ad in comprehensibilitatem et apparuit ei mundus una planities²⁶² qua non poterant comprehendere.

Dixit abubachar. Et essentia sua erat multiplicans²⁶³ apud eum quoniam ipse respiciebat membrorum[sic] suorum et quod quodliem eorum et differens in opere et figura et respiciebat de membro ad membrum et²⁶⁴ videbat quod poterat pertinere in partes plurimas et indicavit inesse suo quod est multitudo aliqua. Et in ita requalibet substantia²⁶⁵ ²⁶⁶cuiuslibet rei. Et post hoc rediit ad aliud studium modi secundi et vidit

²⁶¹ Pars quinta declarat multionem entium uno modo et unitatem eorum aliquo(?) et quod multitudo pervenit ex parte subiecti et quod ipsa est materia[sic] et quod unitas est substantialis eis ex parte substantie sue vere quae est forma(?) speciosa(?) et quod omnia corpora sunt de notata eam fortis(?) corporeis[sic] et quod distinguunt in formis generalibus et specificis et in sum[m]a quod forte(?) substantialis(?) addite corporeitati[sic] sua(?) sit una sua(?) plures ex hac parte intelligantur fore(?) et quod hoc est primum quod intellegitur de mundo speculi et quod omne corpus in eo habet multionem quod est conpom(?) ex anima et forma et separatur anima prima a forma corpora et substantiali

²⁶² At una pluralites

²⁶³ multiplicabat

²⁶⁴ Alias parte

²⁶⁵ Alia se parte

²⁶⁶ convertit

quod membra sua etiam que essent multa sunt coniecta omnia una cum altero et non est separatio integra interea aliquo modo²⁶⁷

[93r] Unitatem spiritus ex coordinante re subordinante multorum et divisorum membrorum. Et quod sunt in propositio uno et quod ea non distingit(?) nisi secundum distinctionem operam suarum. Et quod distinctio ipsa certe est causa eius quod advenerant²⁶⁸ ei demonstrate spiritus vitalis ad quam perduxit eum studium suum in principio et quod spiritus ipse unus est in essentia sua et est veritas essentie et relinqua sunt veluti instrumenta et fecerat essentia eius unitatem unam apud cum hoc modo. Adhuc transferebat at transportabat ad omnem spiritum animalium et videbat quamlibet earum[sic] fore unam hoc modo studii.

Dixit abubachar. Post studuerat de specie ad speciem de loco sic cervo bove et asino et species animum de specie in speciem et viderat quemlibet cuiuslibet species similari unam alteri in membras exterioribus et interioribus et motus et adpprehensiones[sic] et inclinationes et non videbat in eis divisionem nisi in paucis rebus regimen eius in quo concordabant in ea. Iudicaverat quod spiritus quod est cuiuslibet species ipse est res una qua non distinguat nisi quod est distinctus in cordibus multis. Quod si foret possibile quod congregantur totum illud quod est in illis cordibus de eo et poneretur in bursa una esset totum res una instar unius a qua(?) et unius vini disseparatis in instrumentis variis et post adgregate[sic] quod in duabus rebus separabantur sunt est res una quoniam contigerat ei distinctio aliquo modo. Viderat species omnes hoc studio omnes foret(?) unam. Et ponebat multitudinem specialitatis earum ad instar(?) multitudinis membrorum unius hominis in qua non est multitudo in veritate.

Dixit abubacar.²⁶⁹ Expost comprehenderat species animalium omnium in mente sua et contemplabatur in eis et videbat quod concordabant in hoc quod sentiebant et nutriebantur et movebantur voluntarie quod ad omnem differentiam positionis et sciverat primus quod operationes iste appropriantur speciei vitali et quod alie res quae

²⁶⁷ Ab uno in multo progressus a multis adunum fregressus

²⁶⁸ apparavit

²⁶⁹ Unitas generata exmultitudine specierum.

distinctionem faciunt in eis post hanc convenientem non sunt fortis unitatis et videtur ei quod de hoc quod spiritus vitalis quod adgregat genus animalium est una in veritate et si est in eo divisio modica est et est appropriata ei species ultra speciem ad instar aque unius quae est divisa invasa plurima aliqua frigidiora aliis et ipsa in fundamento suo una est et est totum illud quod est in vase uno de frige est instar(?) eius quod de spiritu appropriata uni speciei et post hoc ita sic aqua tota ex una ita spiritus vitalis est una(?) etiam quod acciderat nisi multitudo aliquo viderat genus animalium fore unum hac specie studii.²⁷⁰

[93v] Dixit abubachar. Et postea redierat ad speciem plantarum secundum divisitatem earum. Et videbat quandoque speciem earum similari in particulis suis unam alteri in ramis, foliis, floribus, fenotibus et operationibus et discurrebat in animalibus et cognoscebat²⁷¹ quod in eis est res una in qua participant qua est eis instar spiritus vitalis in animalibus et quod ipse in ea re sunt una. Et ita inspexerat in genere plantarum et iudicabat inesse unum secundum id quod videbat de conventia operationum suarum quod est nutritio et augmentatio. Adhuc adgregaverat in mente sua genus animalium et genus plantarum et videbat quod ea conveniebat in nutritione et augmentatione nisi quod animalia addunt super plantas motum, progressuum, sensum et apprehensionum et aliquando videtur implanta ad simile huic sic est permutatio aspectus floris propter praesentiam solis et quod inclinantur vene eorum ad latum nutrimenti et patet ei. Et apparuit ei hoc modo quod plante et animalia sunt unum[sic] propterea quod participant re una ipsa duo et est in uno eorum perfectus quam in altero et hoc invexit ei aliquam perturbationem. Et hoc est instar aque unius quae ea divisa in duas partes et una earum est congelata et altera fluens ecce quod effectum est unum ei vegetale et animal.²⁷²

Dixit abubacar. Et post studuit incorporibus qua nonsentiunt et non nutriuntur et non augentur lapidum terre aque aeris et ignis. Et vidit quod essent corpora dimensionata apparet ineis manifeste longum latum et profundum et non est inter ea

²⁷⁰ D[ivisia] Individuorum eius despecie animalium. Specierum eiusdem generationis animalium. Divisia animalium et plantarum. Aqua eadem indivisionem vasis eodem modo factis. Aqua calida et aqua frigida indivisis vasis divisimodi(?) formoris aqua flanda(?) et aqua congelata indivisis locis figura et anima cons(?)

²⁷¹ At communicavit

²⁷² Sic aqua congela[t]a et fluens

divisitas nisi quod aliqua habet colorem aliquibus non inest color et aliquod est calidum et aliquod frigidum et similes divisitates viderat quod calidum fiebat frigidum et frigidum fiebat calidum. Viderat quod aqua constituitur in vaporem et vapor in aquam et res quae sunt igne sunt prae igne aut cinis et fumus et fumus quando obuat(?) in ascensu suo una lapidum redit instar alicuius rei terrestris et fiat²⁷³ verificatum ei hoc modo quod omnia sunt unum[sic] in veritate et quod accidit multitudo et pluralitas aliquo hoc sicut accidit multitudo animalibus et plantis

Dixit abubacar et post hoc studuit rebus quae sunt unae eis cum plantis et animalibus et vidit quod ad quod corpus sic haec corpora quae habent longum, latum et profundum ipsum est aut calidum aut frigidum cuilibet horum corporum quae non sentiuntur nec nutriuntur. Tamen sunt distincta in operationibus quae sunt verificate de eis cum instrumento vitali et vegetali non aliud et forsitan ille operationes non sunt substantiales imo acciderunt ei de re alia et sibi

[94r] Hec corpora ad hoc essent sic ipse. Respexerat hoc in substantia sua separata ab his operationibus quae sunt manifeste in primo cognitionis quae sunt ordinate et viderat quod non est nisi corpus de partibus corporibus et fuit manifestatum et cum hoc studio quod corpora omnia sunt unum[sic] viva et carentia vita et motu et quietia eorum nisi quod videt aliquibus de operationibus cum instrumentis et non cognovit si ille operationes sine partibus eis aut veniant eis aliunde et fuit in hoc modo et non videbat aliquod ultra corpora. Viderat hoc modo totum mundum esse unum. In studio primo vidit mundum fore multitudinem innumerabilem et sine fine et remansit cum sine(?) huius studii per tempus longum.

Dixit abubacar. Post hoc studium omnia corpora animata quae sunt in eis et vivere et sunt id quod apud eum aliquando sunt unum[sic] aliquando multitudo sine fine. Et videt quodlibet eorum non posse effugere alterum duorum modorum: aut quod movebitur ad partem superiorem²⁷⁴ sic est fumus et flamma et aer quando esset sub aqua aut quod moveatur ad contrarium illius partis quod est pars inferior, sic aqua, et partes

²⁷³ sunt

²⁷⁴ Equale ad pondus nondatur

terre et partes animalium et plante et quodlibet horum corporum qua nos videmus non fugere alterum istorum duorum modorum et quod non quiescet nisi quando impediret eum impediens quod interupie(?) ipsum ab itinere suo. Sic lapis descendus obivit superficiem terre dure impossibilis ab ea frangi quod si foret possibile ei non cessaret motu suo et quando elevabis invenies quod erit tibi grave propter sua inclinationem quae habet ad partem inferiorem quoniam quaerit descensum. Et ita fumus in ascensu imo non flectit se nisi obiret corpori duro impediendi et tunc flectitur a[d] dexteram(?) ultra sinistra[m] et post cum subiter fugit ab ea commetui(?) frangit aere et impossibile est ei continere se. Viderat aere quando fuit ex eo plenus uter fuit ligatus post hoc fuit submersus sub aqua querit ascendere et impellat id quod detinet ipsum sub aqua et non cessat facere hoc usque devenerit ad locum aeris hoc quoniam exit de sub aqua tunc quiescit et cessat ab eo illa gravitas et inclinatio ad partem semperionem quod(?) respiciebatur in eo ante hoc. Et quaesivit si inveniret aliquod corpus privatum ab altero horum duorum motuum aut ab inclinatione ad alterum eorum in ea hora et non reperit in corporibus qua erant causa eum. Ideo quaerebat quoniam cogitabat invenire et videre naturam corporis in quantum est corpus absque hoc quod transmutatur cum ea conditio aut forma de formis et qualitatibus quae²⁷⁵ sunt principium multitudinis

[94v] Dixit abubacar. Et postquam defatigatus est ab hoc et inspexit ad corpora qua minor sunt ex corporibus qua habent dispositionem et non vidit nuda ab altero horum duorum modorum²⁷⁶ aliquo quoniam non est corpus aliquod de istis quod fugeat ab altero duorum modorum et sunt illud sequitur de duobus gravitas et lenitas et aspexit ad gravitatem et lenitatem si hec dant insunt(?) corpori in quantum corpus aut insunt per aliam dispositionem ultra corporitatem. Et sunt manifesta ei quod duo insunt propter dispositionem additam super corporitatem quoniam duo si messent(?) corpori in eo quod corpus non inveniretur quod²⁷⁷ corpus cui non messent(?). Et nos non invenimus in gravem lenitatem et in leni non invenimus gravitatem et ambo sine dubio corpora et quodlibet eorum habet dispositionem dissepdatum ab altero addita super corporitatem suam et hec dispositio est quae transantatur quodlibet duorum in alterum et nisi esset

²⁷⁵ At dispositio de dispositionibus

²⁷⁶ at conditionum

²⁷⁷ at addita corporitati

hoc forent res una omnio. Et declaratum est ei quod veritas cuius libet gravis et lenis est composita de duabus dispositionibus: una earum accidit²⁷⁸ cum ea diversitas duarum ad inunicem(?) et hec est dispositio corporitatis et alia divisificatur cum ea veritas cuius libet duarum ab invicem(?) quae est et gravitas et lenitas quae coniungantur cum dispositione corporitatis quin(?) velit dicere dispositio cum qua alterum ipsorum movetur ursum et alterum deorsum.

Dixit abubacar. Et ita studuit in reliquis corporibus mineralis et animalibus. Et vidit quod veritas cuiuslibet eorum est composita ex dispositione corporitatis et ex alia re addita super corporitatem, sive sue una sive plures et apparaverunt ei formi corpore[sic] in contrario eorum hoc fuit quod primo apparavit ei demundo spirituali, si quod sunt forme non sensibiles non sunt comprehense cum aliqua speciei studii intellectualis. Et apparavit ei de summa eius quod apparavit, quod spiritus vitalis cuius mansio est in cordibus-qui idquod anticipatum est claritatis sue in primo- est impossibile ei adhuc sine dispositione addita super corporitatem suam cum spatia(?) dispositione disponitur istas operationes ex neas(?) quales sunt species sensationum et modi motuum et talis dispositio est forma sua et diversia quae differt ab aliis corporibus hoc est quod nos vocamus animam vitalem et ita etiam illud quod est plante loco caloris elementalis[sic] etiam animalibus est una res quae appropriat et est forma sua quae est id quod vocatur anima, vegetalia et ita etiam omnibus corporibus in materialis quae sunt ultra animalia et plantas in mundo generationis et corruptionis.

[95r] habent rem quae appropriata eis operatur quamlibet ex operibus suis quae est appropriata inesse sic species motuum et species qualitatum sensibilibus ab eis et talis res est forma cuiuslibet eorum et vocata est natura.

Dixit abubacar. Et cum pervenit ad hoc studium ad considerationem huius spiritus vitalis qui erat intentum suum semper reperit compositum ex dispositione corporitatis et dispositione altera addita super corporitatem. Et dispositio corporitatis communis ei et aliis corporibus et dispositio alia coniuncta sibi separatur cum ea ipse solum et despexit in oculis suis dispositionem corporalitatis et percipit et appositionum

²⁷⁸ at participatio

est cor eius dispositio secunde quae vocata est anima et optabat comprehendere veritatem eius et coniunxit cogitationem suam cum ea. Et adposuit principiam studii in hoc in quo queret corpora omnia non ex ea parte qua sunt corpora secundum in quantum habent formas aqualis de necessitate sequitur proprietates cumqualis divisificantur una ab altera et fuit directus ad hoc et comprehendit in mente sua. Et vidit summam corporum participare aliquam formam et est ordinata ab eis aliqua operatio ultra aliquas operationes. Et vidit partem illius summe etiam quod participaret de summa in illa forma, auget super eam informam alia sunt ordinante ab ea aliquas operationes. Et vidit partem illius partis etiam quod sit participans a parte forme prime et secunda, super addens ei informam sunt ordinate ab ea aliquas operationes(?) quod corpora terrestria omnia sic lapides, terra et mineralia²⁷⁹ et plantae et animalia, et alia corpora gravia, sunt summa una participans informam una ei ordinatus ab eis motus deorsum quando non impeditur impediens descensum: et quando moventur sursum moventur postquam climantur(?), moventur cum formis suis deorsum. Et pars unius summe sic est vegetale et animal etiam quod participio sit summe anteducte[sic] in illa forma, addit super eam formam aliam, est ordinatum ab ea nutritio et augmentatio. Et nutrimentum est: in nutritio ad hoc ut restauretur id quod resoluitur de eo adhuc(?) transmutatur et assimilet si una anima propinqua ea ex eo altera est anima sua et augmentum: in tres dimensiones conservata propositione in longitudine, latitudine, et profunditate et iste due operationes apprehendit plantas et animalia et sunt sine dubio ordinate a forma.

[95v] Comuni dubio quae vocata est anima vegetativa. Et secta huius partis anursa(?) animam specialem cum quo super addit forme prime et secunda abundat super ea[m] informam tertiam, ordinatus est ab ea sensus et ferri de loco ad locum. Et vidit adhuc(?) quamlibet speciem animalium ei appropriatas differre facientis(?) ipsum ab aliis animalibus et distinguitur ab eis cum ea et cognovit quod ipse est ordinatus a forma ei approprians id quod est abundans super dispositionem forme communis, aliis animalibus et ita cuilibet specierum plantarum simile huic. Et manifestatum est ei quod haec corpora sensata generabilia et corruptibilia, aliqua eorum commota est veritas sua ex dispositionibus multis super additis dispositionis corporitatis et aliquarum ex

²⁷⁹ at pulvis

dispositionibus paucioribus et apu(?)me(?) quod cognitio paucitas levior est cognitio ne multitudinis.

Dixit abubacar. Quaesivit in primis esse sciens causa veritatem forme rei cuius veritas est composita de rebus paucioribus. Vidit quod animalia et plante non componitur veritas eorum nisi ex dispositionibus multis propter multitudinem operationum suarum et post imaginavit causa formas suas et adhuc vidit partem terre aliquam simpliciore quam alie et inspexit simplicioribus earum quarum(?) poteravit. Et ita vidit aquam quae est unius dispositionis modice composite, propter paucitatem quae sequabatur aforma sua operationum et ita vidit ignem et aerem. Et iam anticipatum est in cogitatione sua in primis quod ista quattuor transmutantur unum ad alterum et quod habent rem unam in qua communicant quod est dispositio corporitatis et quod est illa res quae meretur ut vacet a dispositionibus aqualis cognitione cum eis quodlibet istorum quattuor est impossibile quod moventur sursum aut deorsum nec quod sit calidum nec quod sit frigidum nec quod humidum nec quod sit siccum[sic] quoniam quodlibet horum accidentium non comprehendit omnia corpora et non insunt ideo corpora in eo quod corpora. Igitur si foret possibile quod inveneretur corpora quod non esset in eo forma super addita super corporitatem non habet in eo accidens aliquod de istis accidentibus est impossibile quod sit in eo accidens nisi quod ipsum comprehendat alia corpora figurata cum speciebus formarum et videns quo invenietur accidens unum quod comprehendat omnia corpora: animata et inanimata, et non invenit rem quam comprehenderet omnia corpora nisi dispositionem quae subseravatur de mensionibus quod reperitur in omnibus hoc est illud quod interpretatur in eis longitudine, latitudine et profundite, et cognovit quod haec dispositio est corporis ex ea parte qua corpus ideo modo proposuit invenire corpus unum in hac dispositione sola, usque modo reperiretur in eo dispositione super ad[d]ita distensiori dicte et quod esset utram privatam omnibus aliis formis.

[96r] Dixit abubacar. Adhuc cogitavit in hac distensione trium dimensionem an ipsa sit dispositio corporis propria et quod non habet dispositionem aliam aut quod non sit ita. Et vidit quod post hanc distensionem ad tres dimensiones est una res que reperitur in hac distensione et quod distensio sola est impossibile quod maneat sola sic

illa res quae est dimensionata est, impossibile esse sine dimensionibus. Expertus est hoc in aliqualis corporum sensorum qua habent formas, sic lutum, ubi gm(?)vidit quod quando sit de eo aliqua figura ubi glob(?) sic una sphaera(?) erat longitudo, latitudo et profunditas inquantitate tali. Expost accipiebat illam sperat proprii et reducebat eam adfigure unius ovi transmutabatur longitudo, latitudo et profunditas et redibant in alias figurationes praeter eam inqua[e]rant et lutum proprie non transmutabatur nisi quod impossibile erat ei ess(?) nudum ab eis nisi quod ipse qui veniunt una post recessum alterius sequitur ex hoc quod est una dispositio eadem et quoniam non est nudum nulle(?) ab ipsis manifestatum est ei quod sunt de sine veritate. Apparavit in hac probatione quod corpus in quantum corpus est compositum quo ad veritatem sui ex duabus dispositionibus: una earum stat loco luti solum in hoc exemplo et altera loco longitudinis, latitudinis, profunditatis sua, alterius figure qua habet. Et quod intelligitur per corpus nisi compositum ex his duabus dispositionibus, quoniam altera una earum non sufficit absque reliqua altera et si quod sit possibile quod transmutentur et ucmar(?) una postquam recessit altera multis modis quod est dispositio dimensionis ad formas quas habent relinqua corpora qua habent formas et illud quod est uno quod est loco luti in exemplo ante dicto videtur sic dispositio corporitatis qua stat in aliis corporibus qua habent formam et hec res quae est loco luti instar est illud quod vocant philosophantes animam primam quae est nuda ab omnibus formis.²⁸⁰

[96v] Dixit abubacar. Postquam conduxerat studium eius adhuc trinum iam erat separatum arebus sensibilis aca(?) parte separationis et inspexit[sic] trinos mundi intelligibilis et obstupuit[sic] et cupeibat redire ad id quod invenerat demundo sensibili et retrocessit aliquotiens et divisit corpus absolutum quoniam est dispositio sensua non apparens nec adeam adcedere valet. Et accepit simplicius quod est in corribus(?)

²⁸⁰ Pars quinta²⁸⁰ declarat quod hec corpora inferiora quoniam sunt innovata est invenire unum perductorem formarum quoniam omne perductum impossibile est esse sine perductore et declarat quod corpora celestia sunt corpora finita et quod ipsa cum eo quod lme(?) intus sunt sic una hoc et faciet una ex hac parte nudum totum facit probationem hoc antiquatis temporis. Et declarat cum hoc quod est una agens quod continuit esse summum[aut: suum] et innovit ultro novitate anima continua in qualibet hora influens esse suum et motor ei et non est pars[aut: parva] in corpore et ipsum potest commotu suo comprehendit quod est forma mundi. Et declarat quod postquam omnia entia sunt opus dei rationabile et studeamus fortitude(?) opus eius et quod transferamus ymaginem subito ad agens et ad generalem(?) eius et ad perfectionem eius sic dixerunt alca(?) Videbo eum cum oculis – videbo eum facie ad faciem. capitis mei et respiciam ad creatorem sui cum oculo intellectus mei.

subilis(?) qua viderat qualia sunt quattuor elata(?) causa que iam verterat studium eius et primum de quo inquaesivit fine(?) aqua et vidit quod quando abdicaretur id quod requaerit(?) forma sua apparet ex eo scium(?) sensibile et petit discensum inferius et si redeat ut optat ascendere sursum et removentur ab ea ultra(?) die conditiones que ordinate sequabantur forma eius et non cognovit de forma eius praeter sequalam(?) istarum duarum operationum et quando admote fuerunt hae conditiones operationes ad perditum est nudicuum(?) forme aque eius corporis quoniam sunt ordinate ab eo operationes modi eius et quod sunt ordinate de aliis formis et in novata est ei forma adia que primus non fuerant(?) et sunt ordinate ab ea operationes qua non sunt regule eius ut sint dependentes²⁸¹ ab ea hoc est cum forma sua prima et novit(?) necessarium(?) pro(?) in quantum(?) innovatum est impossibile est esse sine innovatore et fuit firmatum in mente eius cum hac probatione quod agens formarum ule(?) formans sine separatione post perscavitus(?) est post formas quas antehac noverat de forma informam et vidit quod omnis ipse sunt innovate et quod pars(?) impossibile est esse absque agente. Et post vertit studium eius ad ea que habent(?) formas et non vidit aliud praeter quam dispositionem corpoream ad hoc ut dependeat²⁸² ex ea illa operio sic aqua quando sunt ei caliditas inextinguibilis(?) fuit disposita motui sursum et fuit ordinatum ei ut esset illa dispositio forma sua postquam non invenitur hi(?) postquam non fuit et esse ordinatum corpus ad aliquas operationes motus determinatos magis quam ad alios est dispositio sua et forma sua et visum est simile in omnibus formis et declaratum est ei quod operationes sequentes eas non sunt ipsi toti sunt agentis operantis cum eis operationes appropriatas eis hec dispositio quae apparavit est dispositio quam dicit deus “Ego sum auditus cum quo auditur et visus cum quo videtur et dicit alibi non pericio cum pericio sive deus pericit.”

[97r] Dixit abubachar. Et postquam apparavit de dispositione agentis id quod apparavit ultime sine dissepatione innovatum est et unus appetitus festinans in cognitionem eius in abstractione eius, et quoniam ipse nondum erat separatus a mundo sensibilis, querebat hoc agens ex parte rerum sensatarum, ipse nondum cognoscebat an esset una aut plura et discussit omnia corpora qua erant causa eum qua sunt ea inqualis erat semper cogitatio sue in eis et vidit omnia generalia una viet(?) et corruptibilia alia

²⁸¹ at sunt dependentes

²⁸² at sequitur eam

[se]met et illud quod non corrumpebat in toto corrumpebat secundum partes suas sic aqua et terra quoniam ipse vidit partes earum corruptiles particulariter et ita aerem vidit corruptum cum magna fortitudine frigoris usque ex eo generabatur aqua aut sol. et ita alia corpora quae erant corrumpere(?), non vidit in eis liberum ab innovatione et necessitate[sic] agentis et dimisit omnia et translata fuit cogitatio eius ad corpora celestia. Et pervenit ad hoc studium in fine quattuor septimanarum a die nativitatis, quae sunt viginti octo anni. Et cognovit quod caele et totum quod est in eis de stellis sunt corpora quoniam ipsa sunt distensa in dimensionibus tribus: longitudine, latitudine et profunditate; et non de se separabat aliquod ab eis istius modi, et totum illud quod non separebatur ab hac conditione istius modi est corpus ergo omnia sunt corpora.

Dixit abubachar. Post hoc cogitavit si sint extensi in infinitum, et procedant semper(?) continuo in longitudinem latitudinem et profunditatem ad infinitum, aut sint finita terminis quae cessant causa ipsa, est impossibile quod sit post ea aliquod quod extendatur semper ad finem erat anceps in hac dubitatione. Post hoc ipse cum potentia studii sui et potentia imaginationis suae vidit quod esse corpus quod non habet finem est res vana, et una dispositio quae est impossibilis esse, nec potest intellegi, et confirmatus est in hoc iudicio circa hoc cum multis rationibus, quae fuerunt disrumpere ei a se ipso et haec est ratio quando ipse dicit: "si ita quod est quod hoc corpus celeste est finale aliter versus me et late circa quod cadit super ipsum sensus meus, certe non teneo in eo dubium quoniam cognosco cum visu, ideo modus quo est(?) oppositus hunc modum quo

[97v] intromisit me in dubitationem ipsius, ecce ego etiam cognosco quod est vanum hoc quod extendatur ad finem quoniam si ego imaginarer duas lineas eas, quae inciperetur ex hac parte finita, versus nos et procederent in altum corporis in infinitum secundum processum corporis, post imaginarer quod una harum duarum, scinderetur²⁸³ ab ea una pars magna a parte principii eius versus finitum, post hoc sumeretur id quod remanet et imaginaretur caput eius ubi erat in eo locus abscisionis cum capite lineae quae non fuit abscisa ab ea aliquid, et procederet fantasia cum ambabus versus partem qua deesse finem certe non potest effugere aut quod ascenderet ambae lineae semper procedendo in finem et quod non defecerit una duarum ab altera, et esset illa quae est

²⁸³ ab

abscisa abea equalis illi equalis est abscisum et hoc est falsum, sic quod sit totum sic pars est fantasia aut quod non procedet cum ea semper ideo cessabit inferius abscissa suo et cessabit procedere cum ea, et erit finitum et quando redibit super eam pars quae fuerat abscisa abea in primo, quae est finita, est factum totum finitum intantum, quod non erit brevior altera lin ea aqua defecerat ad(?)²⁸⁴ abea et non abundabat super eam et erit ergo secum et hec est finita, ergo et altera est finita, et corpus in quo fuerunt posite iste lin eae finite. Ergo si poneremus quod esset infinitum poneremus nihil et falsum.

Dixit abubacar. Et quando verificatum est ei cum creatione sua nobili quam ordinavit in simili iudicio, quod corpus celeste est finitum. Voluit scire in qua figura foret, et quo potest esse divisa in superficiebus quas terminavit et inspexit primum ad solem et ad lunam et ad alias stellas et vidit quod omnes oriuntur a parte orientis et occidunt a parte occidentis²⁸⁵ et illud quod est de eis transiens super zenith, vidit quod ei describit una circula magnam illud, quod adhesit ipsi zenith a sinistro aut a dextro, vidit ipsum describere circulum minorem altero circulo et quando magis elongabatur a zenith versus alteram duarum partium, est circulus eius parvior circulo propinquiori usque sit parvior omnibus circulis ex circulis super quod moventur stellae, duo circuli: unus eorum causa meridionalem, quem circumdat scorpio et alter causa polum septentrionalis circumdat currus et quoniam erat mansio eius in lin ea equatoris sic descripsimus in primo, horum circulorum omnium stabant super superficiem sp[er]e sue erant convenientes indispositionibus causa medium inter meridiem et septentrionem[sic] et isti duo poli simile apparent

[98r] apparent in eo etiam aspicebat quando apparebat una stellarum super circulum magnum et si oriebatur alia stella super circulum parvum, et erat eius ortus similis et casus similis, et aspexit hoc in omnibus stellis in omnia hora, apparuit ei cum hoc quod sp[er]a est unius figuritate rotunde, et confirmavit hoc in opinione sua, ad quod vidit quod redit sol et luna et die a orientem, et post quod transit a occidente, et illud quod vidit adhuc de eis quae fuerunt manifeste visui suo in una quantitate magnitudinis in merora et in meridie et in occasu suo, et quod si esset motus eius abea

²⁸⁴ aliud

²⁸⁵ at equatorem

hanc figuritatem rotundam, esset sine dubio aliquibus horis propinqu[i]or visui suo quam in aliis horis, et si esset hoc, essent quantitates stellarum et magnitudo earum diversa circa visum suum et videret eas in hora propinquitatis maiores eo quod videt in hora distantie, et quando nihil erat de hiis; verificatum est ei quod[sic] sunt rotunde figure et non dimisit inquirere motum lune alterum ab occidente in orientem et motum stellarum errantium, usque patefacta est ei magna pars scientie astronomie, et visum est ei quod non erant nisi in sp[h]eris plurimis, inclusis in sp[h]era una, que ea altior inter eas, quae est movet totum ab oriente in occidentem die et nocte, et in declarando qualitatem translationis eius nisi quod esset hoc longum nimis, quod est scriptum in libris, et non est nobis neccessitate in propositione nostro hic nisi pars quam attulimus Dixit abubacar et postquam adplicuit adhuc cognitionem, stetit super hoc quod sp[h]era omnis et id quod circumdat super eam, sunt sic res una contigua una pars cum altera, et quod omnia corpora unde est discopertum in eis: locus terre et aqua et plante et animalia et similia omnia, sunt inclusa in ea et non exeant ab ea, et quod ipsa est quasi id quod magis assimilatur de rebus est uni particulari animalium; et id quod habet ipsa destellis lucetilibus sunt instar sensum animalium; et illud quod veniret ad species sp[h]erarum, contiguarum partis ad partem, sunt instar membrorum animalium, et id quod habet intra se de mundo generationis et corruptionis est instar eius quod est intra animalia de super flantatis(?) et humiditationibus(?) quoniam multum, quod generatur ex eo adhuc est animal, sic generatur in mundo magno. Et patefactum est ei quod totum hoc est sic homo unus in veritate, et fuerunt facte una causa eum partes eius multe in specie studii quo fuerunt facte unum circa eum corpora quae sunt in mundo generationis et corruptionis.

[98v] Et imaginabatur in mundo toto ultime, si est ad innovatum postquam non fuerat et exivit de non esse adesse, aut sit dispositio que antequam recessit abesse in tempore petito et non praecessit eum non esse nullo modorum et dubitaverat in hoc et non praeponderabat circa eum altera duarum sententiarum super alteram, et hoc est ratio(?) quoniam quando adhesit ad credendum et veritatem, occurrerunt ei argumenta multa falsificantia quod sit corpus quod non habet(?) finem et sic etiam viderat quod non cessabat de rebus innovatis, et quod est impossibile esse hoc eternum eis, et quod est

impossibile quod sit eternum rebus innovatis in eo ergo ipse est innovatus, et hora qua adhererat oppinia novitatis, occurebant ei argumenta alia, hec erat causa quod ipse viderat quod modus innovationis, postquam non erat non potest intellegi nisi modo quo tempus praecessit eum, et tempus est inclusum in mundo et non est separatum ab eo, gr(?) non potest intellegi dilatio mundi atempore. Et adhuc dixerat: quando foret innovatus, foret impossibile esse sine innovatore; et hic innovator quis innovavit eum, cur innovavit nunc et non antea hac si est causa innovata super eo non est aliud ab eo, super transmutationem qua innovata est inessentia sua qua est causa quod innovata est nunc hec transmutatio. Et non discessit ab hac ymaginari annis multis et erant equalis ei sententiae et non praeponderabat ei una duarum opinionum super alteram.

Dixit abubacar. Et postquam defatigavit cum hoc, posuit ymaginationem suam quod esset quod sequeretur ex qualibet opinione. Tamen id quod sequeretur ex duabus est res; una quod si concederet nominationem mundi de exitu adesse post non esse, esset id quod sequeretur ad hoc necessario, quod esset impossibile quod exiret inesse ex se et quod est impossibile ei absque agente produc[t]e inesse, et quod agens ipsum impossibile est quod cognoscat cum aliis sensuum, quoniam si cognosceret cum aliquo sensuum, esset aliquod corporum et si foret aliquod corporum esset de universitate aut totalitate mundi et esset innovatus et indigeret innovatore, et si foret ille innovator secundus adhuc corpus, indigeret innovatore tertio, et tertius quarto, et procederetur in infinitum, qgit(?) impossibile est mundo sine agente quod non sit corpus, et quando non est corpus, non indigeret in cogitatione sua aliquo sensuum quando quinque sensus.

[99r] Non cognoscant nisi corpus, et quando est impossibile quod sentire, est impossibile quod fantasiet, quoniam fantasia non est aliud quam congregatio fantasiarum sensatarum non praesentium ei Et quando non erit corpus ergo conditiones corpore[sc] omnes sunt false ei, et prima conditio corporitatis qualis est extensio in longitudinem, latitudinem et profunditatem, ipsum est altus hac conditione, et est de summa eius quod sequitur conditiones ex conditionibus corporeis; et quando agens ipsi mundi, ipsum[sc] absque dubio potest super eum et cognoscet in se ipso “quomodo non sciet quis creat et ipsum est magister maior”. Et vidit adhuc quod si crederet eternitatem mundi, et quod non recesserit ab eo quod est, et quod non esse non praecessit eum, et

quod neccesarium ex hoc quod motus eius est eternus et quod non habet finem a parte principii, quod non praecessit eum quies quod sit suum principem abea, et omnis motus est impossibile apud eum sine motore necessario et motor aut erit potentia ambiens aliquod corpus ulius(?) corpori motoris se(?)met aut aliud corpus ex eum; aut erit potentia non extensa in corpus[sic]. Et omnis potentia extensa incorpus[sic] est manifesta in eo et est divisa ad divisionem eius et unita cum unione sua. Sic gravitas est in lapide ubi gratia, et ipsa est motor(?) mole(?) suum inferus quoniam ipsa si dividuntur in duas partes esset divisa gravitas eius in duas partes, et si ad[d]eretur ei altera super eam sic ipsa abundaret in gravitate tantu[n]dem, et si est possibile quod augeatur lapis in infinem, esset addita gravitas semper in infinem, et si deveneret lapis ad terminum gravitatis qua terminaretur, duceret magnitudinem ad aliquem terminum et terminaretur. Ideo iam patefactum est cum demonstratione quod omne corpus est sine dubio finitum, ergo omnis potentia in corpore est sine dubio finita. Si invenimus potentiam quae operatur agens et non habet finem, ergo illa potentia non est in corpore, et invenimus sp[h]eram motilem[sic] semper motum(?) motu non habet finem neque defectionem postquam posuimus eternum quod non habet principem igitur id quod sequitur ex hoc quod sit potentia que movet non sit in corpore eius, et non in corpore ex eum. Igitur est id quod est purum a corporibus est libera a condi[t]ionibus omnibus corporeis.

Dixit abubacar. Et iam apparuit ei instudio suo primum in mundo generabilium et cor[r]uptibilium quoniam veritas essentia omnium corporum certe, erat a parte forme eius quae est dispositio eius ad species motuum et cum essa[sic] suo

[99v] quod est ex parte materiae sue est esse debile quasi incognoscibile; Igitur esse mundi totius certe est modus dispositionis sue ad motum huius motoris qui est purus a materia et conditionibus corporeis. Adhoc quod est altior omni eo quod cognoscit sensus, aut conducit in fantasiam, et quando erit agens in motum sp[h]ere ultime, actionem quae non habet diversitatem inse neque tarditatem nec quietem, ipsum sine dubio potest cum ea et cognoscit in ea. Et conducit studium suum hoc modo ad id quod conduxit modo primo, et non impedivit in hoc dubitatio sua de eternitate mundi aut innovatione eius, et certificatus est duobus modis summe esse agens absque corpore, nec convectum corpori nec seperatum ab eodem, nec est intra eum, nec ex eum,

quoniam: convection, et seperatio, et introitus, et exitus sunt conditiones corpores[sic], et ipsum et magis elevatum abhiis. Et quoniam anima in omni corpore indigit formam quoniam, nec existit sua ea et non certificatus veritatis alicuis sine ea, et sunt forme quae non certificantur pisas esse nisi cone(?) huius agentis patefacta est ei necessitas omnium entium esse eorum in esse agentis et quod nullibet(?) existit aliquod eorum nisi in eo. Ergo ipsum est causa eis et ipsa fuit causata(?) ab eo equale sine sunt innovata in esse, postquam praecessit(?) ea nonesse sive sit quod careant principio a parte temporis, et non praecessit ea non esse aliquo pacto, quod ipsa quandocunque duarum dispositionum data, indigente agente, et dependente in esse ab eo, nisi foret propter continuitatem eius non continuarentur, et nisi essent propter esse eius anima forent, et nisi forent propter eternitatem eius non essent eterni, et ipsum cum sub ea sua sufficit sibi ipse absque eius et est mundus ab eis. Et ubi non esset ita iam declaratum est cum demonstratione quod potentia eius et posse eius est infinitum, et quod omnia corpora et quicquid eis est convictum, et depends ab eis, etiam quod modicam dependentiam habet est terminatum. Igitur mundus totus cum eo quod in eo continetur celorum[sic] et terre et stellarum, et quod continent in se, et quod est super ea, et operationes eorum et creationes eorum sunt tardiora eo in sub ea; etiam quod non sint tardiora in tempore. Ita quod quando capis in tua acceptione aliquod corporum, postquam moves manum tuam illud corpus sine dubio movetur et sequitur motum manus tue, motus tardans a motu manu[s] tue, etiam quod non tardetur in tempore ab ea, ideo est principium duorum simile, et ita mundus totus est causatus et creatus ab isto agente sine tempore, quoniam dispositio sua est quod quando voluit quicquam diceret fiat et facta est.

[100r] Dixit abubacar. Et quoniam vidit quod omnia entia erant opus eius quesivit aliquo(?) quaerendi hoc est modo experimenti quod omnia ea perducebat et est curandum(?) ex neccessitatis opus et subtilitatis scientie eius et solertie cognitionis eius. Et declaratum est ei in minime rerum earum quanto magis in eo quod magniscit(?) impressio scientie in eo quod decimatur abea mirabilitas magna et verificatum est ei quod hoc non est ordinatum nisi ab uno agente ultimate perfectionis in gradu perfectionis et non effugit ipsum etiam genera sinapis in celo nec interra et studuit post in omnibus speciebus animalium quorum dominavit creationem suam et post

conducebat ad opus suum et neque²⁸⁶ conducebat advocantum(?) eorum membrorum qua creaverat eis in modis utilitatis quae sunt intenti in eos, non praedessent ei animalia et essent ei omnia et difficilia et cognovit cum hoc quod quod est liberalissimum omnium et piissimus[sic] omnium. Post hoc quando vidit aliqua de enti qua hiis pulchriorem(?) dignitationem et perfectionem aut veritatem(?) aut aliquod super alia quacumque dignitate ymaginati est et cognovit quod erat ab in fluentia illius agentis et ab onitor(?) sua et ab opere eius et novit quod id quod habet ipse in essentia sua est manus eis et perfectius et completum et melius et laudabilius et durabilius et quod non est propinquo aliorum ad eum et non dimisit sequi post conditiones omnes et vidit in eo et ordinatas ab eo et vidit quod ipse rationabilior est in eis quam quantum conditionati cum eis ultra illud. Et sequiti est post conditiones imperfectionis et vidit purum ab eis et super exaltatum. Quomodo non erit purum ab eis, si dispositio imperfectionis non est nisi privatio pura aut id quod dependet a privatione et quomodo potest haerere ad haerentum privatio ullius, in formationem cum eo quod est esse purum, necesse esse cum essentia sua, id quod donat essentiam omnibus, que habent esse, esse suum. Igitur non habet esse nisi ipsum: et ipsum est esse et ipsum est perfectio et ipsum est complementum et ipsum est pulchritudo et ipsum est posse et ipsum est ipsum et omnia sunt perdita praeter eum et pervenit in eo cognitio ad hunc terminum in fine quinque septimanarum a die nativitatis quae sunt 35 anni. Etiam profundata est in corde suo dispositio huius agentis quod non occuparet ymaginem suam in aliis nisi in eo. Et dimisit quod fuerat dectum(?) ab eo inquisitiones entium et creationes eorum se quo demonstrante ad modum quo non converteret intuitum su[u]m in aliquem rem in qua non videret impressionem operis eius in hora sua et transferret ymaginem suam ad agens[sic] et dimittere operatum usque circa fortificatum desiderium suum ad eum et ad movit cor sua ultre a mundo sensibili et adhaesit mundo intelligibili.

[100v]²⁸⁷ Dixit abubacar. Et postquam pervenit ipse in hanc cognitionem huius qui est firmis in esse quae caret causa sui esse et causa essendi singulis rebus;

²⁸⁶ nisi quod

²⁸⁷ In sexta parte declaratum quod veritas intellectua non est corpus nec virtus incorpore postquam aut cognitione per studium abstracti omne dimensione quod est ipse Deus benedictus et quod hec est veritas essentie eius. Et declaratum quod ipse est generatilis(?) et corruptibilis. Et declarantur mundi felicitatis huius cor secundum coniunctionem et separationem hora separationis et investigatur

voluit cogno[sce]re cum qua re habuit hanc cognitionem et qua veritate scivit hoc quod ita est. Et quescivit sensus suos singulos qui sunt: auditus, visus, odoratus, gusus et tactus. Et vidit quod(?) essent instrumenta qua non apprehendit nisi quod est corpus aut potentia. Et hec est non auditus apprehendit voces quae sunt ille quae producuntur aureboratione(?) aeris per cussa a corporibus. Et visus indet colores et odoratus odores et gustit sapes et tactus complexiones et duritiem et mollitiem et asperitatem et lenitatem²⁸⁸. Et ita virtus ymaginata non apprehendit nisi quod habet longitudinem latitudinem et profunditatem et talia qua cognoscuntur omnia sunt de conditionibus corporeis et non cognoscunt hii sensus quamque ultra has. Hec est eodem quod sue potentia diffusa in corpus[sic] et quod dividuntur ad divisionem eorum et ipsi propter hoc non cognoscunt nisi corpus quod dividitur. Quoniam hec potentia quando est difusa in una re divisi, non est dubium quando ipsa cognoscit aliquam rem quod ipsa dividitur ad divisionem eius. Ecce ergo quod omnis potentia non cognoscit nisi corpus aut id quod est in corpore. Et iam declaratum est quod hoc quod est necesse esse purum accidentibus corporeis ex omni parte; igitur non est via ad cognoscendum nisi cum re quae non sit corpus necque potentia in corpore nec

[101r] habet dependentem aliquorum(?) a corporibus nec est intra ea nec extra ea nec convectionem eis nec seperata ab eis. Ergo iam declaratum est ei quod ipse iam cognoscit in substantia sua et sunt profundata cognitio in eo et declaratum est ei in hoc quod substantia sua cumqua novit ipsum est una ex dispositionibus incorporeis non adcredit ad eam alia quicquae de conditionibus corporeis et quod totum illud quod novit essentiam suam eius, quod est manifestetum corporeitatis, non est veritas essentie sue tum veritas sue essentie est res illa qua cognoscitur ens quod necesse est esse quod est deus.

quandomodo(?) ad quaesitur nobis continuitas huc/his(?) praebationis in acta absque ad haesione – at hestitatione et si erit causa sequela post hoc actus virtutis mealis(?) aut non. Et declarabat(?) hoc quod nec est in toto eo quod est in sua sphaera res quae habet similem subanima(?) tunc ipsa seperatum magis incorporibus celestibus. Et declarabit quod certe homo appropriati est affirmab(?) corporibus celistibus cum hac suba(?) anima quoniam suba(?) eius non anima quae est spiritus vitalis quae est in orde similis est subre(?) corporum celorum Qmare(?) franguntur ad versitas propter veritatem equalitatis quosque anima eius perducatur coranlatio.(?)

²⁸⁸ asperum et lene.

Dixit abubacar. Et quoniam novit quod essentia sua non est iste res corporee(?) quas cognovit cum suis sensibus et quas comprehendit in ea suum corium quale est lene et ei corculsit corpus suum et redit ad eam suam(?) nobilem cum qua novit illud ens quod nobile est necesse esse. Et aspexit essentiam suam nobilem si est possibile quod deficiat et compatitur, exsolvatur aut perpetuitate. Et vidit quod resolutio et corruptio certe sunt de conditionibus corporeis in quibus transferunt formas et inducunt(?) alias sic aqua quando sit aer et aer quando sit aqua et planta quando sit pulvis et cinis et pulvis quando sit planta hic est modus corruptibilium. Deo res quae non est corpus et non indiget in stabilitate sua corpore et elevata ultime a corporitate non potest sigurari corruptio sua ullo modorum. Et postquam firmatum este i quod substantia sua vera(?) est incorruptibilis, voluit scire quis esset modus suus quando discordit a corpore et dimittit ipsum. Et iam claravit quod ipsa non dimittit nisi quando non indiget instrumendo et revoluit omnes potentis cognoscitivas [sic] et vidit quam libet earum aliquando esse cognitiones in actu aliquando in potentia sic est: oculus, hora qua claudit eam aut quando non potest videre est cognitua[sic] impotentia et modus cognitionis in potentia est ac si diceretur quod: id quod non cognoscit modo, cognoscit postea et quando erit apertus et erit directus versus rem visam erit in actu, et modus cognitionis in actu est ac si diceretur quoniam nunc cognoscit. Et ita quaelibet harum veritatum erit in actu et in potentia. Et quaelibet harum potentiarum, si nunquam cognovissent aliquid in actu, foret totum tempus in quo duravit in potentia et non appeteret cognoscere rem appropriatam ei; quoniam ipsa non dum cognoverat. Sic ille qui fuit creatus sine visu et si contigisset et cognovisset in actu semel et post redierit in potentia foret, totum id tempus per quod duravit in potentia appetens cognitionem in actu. Quoniam iam noverat illam cognitionem et inclinabatur appetitus ad eam. Quoniam qui iam viderit et aberratus fuit, non desinit appetere res visam, et secundum quod res(*erratio scriptoris*) res visa fuerit perfectior et dignior et melior erit appetitus ad eam magis et affectus ubi defecerit maior. Et ita paxio eius cui defecit visus.

[101v] Postquam viderat maior est paxione eius cui defecerat odoratus quoniam res quas cognoscit visus sunt perfectiores eis quas percipit oderatus. Et quando essent res una res que haberent perfectionem infinitam et bonitatem et pulchritudinem

necque esset finis bonitati et pulchritudinis sue, qualis est in perfectione et bonitate et pulc[h]re, et non est in mundo perfectio p(?) bonitas aut pulchritudo quae non dependeat ab eo et influatur ab eo. Ergo quando deficeret ab eo cognitio eius rei postquam cognoverat non est dubium quod in omni hora durationis quae defecerit ab hoc, erit ei paxio quae caret fine infinita sic quando cognoscebatur ab eo erat in magna delectatione ad quam non est proprius(?) et gaudeam quod caret fine et pulchritudo et gaudia quae sunt sine fine ambe. Et iam clarum fuit ei quod ens quod est necesse esse et conditionatum conditionibus perfectionum omnium et est denudatum accidentibus(?) Imperfectionis et purus ab eis. Et declaravit ei quod res quae coniugerat cum cognitione sue est una dispositio quae non similatur corporibus et non corrumpitur ad corruptionem eorum. Et videtur ei quod id quod in hoc habet similem substantiam, quae sit disposita ad talem cognitionem esset, quando dimicaretur corpus in morte; aut quod esset ante hoc-in tempore quo utebatur corpore- nec cognoscebat aliquod de ente quod est necesse esse, nec coniuxit se secum, nec audivit de eo, et hic quando separatur a corpore, non appeteret id ens nec haberet affectum quando privaretur eo quoniam omnes potentie corpore admixturetur(?) cum corpore et non desideraret quo diffusionem illarum potentialium, nec appeteret eas, nec haberet paxionem quando deficient ei; Hic est modus belluarum irrationabilium omnium: sive sint informa hominis sive non. Aut erat ante hac – tempore quo iuvabat corpore. Iam cognoverat hoc ens et cognoscebat quicumque haberet perfectionis et bonitatis nisi quod discedebat ab eo et retrahebat se ad appetitum suum quosque colligavit ei casus eo modo et fuit ad mota ab eo cognitio in hora desiderii sui et remansit in longa inflexione et paxione quae caret fine. Aut quod evaderet ab ea paxione post longam sollicitudinem et cognoscet id quod appetebat. Aut qui remanebat in ea paxione perpetuitate eterna secundum dispositionem suam ad alterum duarum modorum in vita corporali. Quoniam qui cognoscit hoc ens quod est necesse esse antequam recedat a corpore et ab soluntur ultime ab eo et coniungit ymaginationem suam in magne sua bonitate sua et gratia sua et quod ²⁸⁹recedit ab eo ita ut possit ei contingere casus et est in eo modo libertatis et cognitionis et cognitionis in actu. Hic talis quando separatur a corpore remanet in quadam suavitate et delectatione quae caret fine et gaudio et voluptate continua propter convectionem quam habet in

²⁸⁹ At elongatur.

videndo ensque necesse est esse et firmata illa visione a permutatione et defectu et discedit ab eo id quod indicant(?) virtutis corporei de rebus animalibus(?) quaelis[sic] sunt, omnes ens ratio(?) dispositionis, malum, dolores, perturbatio.

[102r] Dixit abubacar Et quoniam declaratum est ei quod perfectio essentie sue et delectatio sua certe est in videndo illud earum quod necesse est esse continuavit cognitione actuali semper in modo quo non separabatur ab ea in momento tale quo non potuit contingere ei infortunata quin esset cum dispositione visionis in actu convectus cum voluptate sua absque mixtione perturbationis. Apposuit ymaginationem suam quomodo conduceret continuitatem huius visionis in actu quosque non accideret ab ea separari aliquorum et esset victa ymaginatio eius in eo casu aliquae hora quae non est nisi quod veniret in oculis eius aliquod obiectum ex sensibilibus, aut quod commoveret auditum eius aliquod vox animalium. Aut quod esset praeparat et disposita ei aliquae fantasiarum aut quod accipet cum dolor[sic] alicuius membri eius aut quod veniret fames aut sitis calor aut frigus aut indigeret surgere ad expellendum super fluentes suas que permutarent ymaginitatem suam et removerent eum ab eo in quo fuerat et quod esset ei, in possibilis, reditus ad illud in quo stabat de modo visionis nisi post magnam laborem et sollicitudinem. Et timebat ne accideret ei mors stando in dispositione abstractionis et quod iret in penas et puorovas(?) et deponeret inter eum et delectationem suam una velum quod divideret. Erat hec res animala i oculis suas et non inveniebat huic morbo medicinam. Et posuit investigationem suam inspeciebus animalium omnium et studuit operibus eorum et quae craquaditas [sic] formarum earum forsitan infelleret(?) in aliquabus earum quod ipse figurassarent hoc ens et posuissent laborem eorum et intensionem eorum in eum et²⁹⁰ quod apprehenderet ab eis esset causa felicitatis sue. Et vidit omnia certe quod laborabant in habendo regimana(?) eorum aut id quod iudicasset appetitus eorum comestionis et potis et coitus et tueri se ab aqua a frigore et a gelu et a securi. Et intendunt in hoc die et noctu usque moriuntur et fuerunt tempus eorum. Et non vidit quodcumque discederet ab hac oppinione et non laborant ad aliud aliqua²⁹¹ hora. Et declaravit sibi cum hoc quod ipsa non figurant in eo ente et non appetunt id et non cognoscunt eum modo aliquo et quod ipsa omnia tendunt in

²⁹⁰ et id quod

²⁹¹ aliquae

privationem aut ad dispositionem qua apparet privatio. Et postquam iudicavit hoc in animalibus cognoscit id tale iudicium iaceret magis in plantis quoniam carent plante cognitionibus ex aliqua parte quas habet animalia. Et quando id quod est perfecte cogitationis non devenit ad hanc cognitionem contra(?) id quod est imperfecte cognitionis magis habet ut perveniat ad hoc et additio etiam cum hoc vidit opera plantarum omnia.

[102v] non transcendere regimen generationis. Adhuc studuit post hoc in stellis et sp[h]eras et ipse omnes ordinate sunt in motibus et incedunt per ordinem et ipse sunt de flama aut splendentes distinctes a corruptione et alteratione et dixit cum extimatione forti quod ipse habent substantiam ultra corpora earum et quod cognovit hoc ens quod est necesse esse et quod ille substantia cognitione sunt veluti substantia sua qua cognovit et non est in corpore neque motus corporea et quomodo non meret²⁹² spheris et stellis similes substantia pure et semote a corporitate et erunt in homine qui tenendo id quod tenet debilitatis et fortis ad dispositiones sensatas et quod ipse est de summa corporum co[r]ruptilium; et cum toto hoc quod habet in eo de imperfectione, non perturbet hoc quod sit substantia sua pura a corporibus et quod non corumpatur. Et declaratum est ei quod corpora caele substantia prima sunt in hoc et cognovit quod ipsa cognoscunt ens quod est necesse esse et vident continuo in actu. Quoniam perturbans quod separat a continuitate cognitionis ex accidentibus non reperiuntur in corporibus celestibus.

Dixit abubacar. Post hoc cogitavit: cur fuerit appropriatum ipse inter alias species animalium cum hac substantia qua simulatur corporibus super celestibus. Et iam declarata est ei primo dispositio elementorum et transmutatio unius in alterum et quod totum quod est in se cue(?) terre non permanet in forma eius. Ideo generatio et cor[r]uptio venire vera post alteram eis semper et quod maior pars horum corporum est mixta et composita ex rebus contrariis et ideo ipse veniunt in corruptionem et quod non invenitur quodcumque earum simplex integer et id quod de eis ad propinquat simplicitati et quod non habet in se mixtionem est remotum a compositione plerimum sic aurum et gem[m]e et corpora celestia sunt simplicia. Integre ideo sunt remota a

²⁹² adherunt

corruptione et forme non culvenerunt(?) eis una post discessum alterius et declaratum est ei ibi etiam quod omnia corpora qua sunt in mundo generationis et corruptionis ex eis quorum²⁹³ consistit veritas sua in una forma abundans in dispositione²⁹⁴ corpora et talia sunt quattuor elevata et eorum quorum consit veritas sua in magis qua in hoc sic plante et animalia et id cuius veritas stat in paucioribus formis, operationes eius sunt minime et remote multa(?) magis. Et si esset privata forma in eis integre non esset in eo modus mundi et esse in uno modo qui videt privatio et id cuius mansio veritatis sue est in pluribus formis. Sunt operationes omnes plures et ingrediuntur in dispositionem vite magis. Et si forent illa forme vita qua non haberent modum separandi materiae earum qua[sic] est ad propriata eis esset animal tunc in ultima manifestatione et continuitate. Et res privata forma integer.

[103r] est [h]yle et materia prima et non est ad vite in eis et ipse simulant privationem. Et res que stat cum una forma sunt quattuor elementa et ipsa sunt in primo graduum essendi in mundo generationis et corruptionis et ex eis componuntur res quae habent plures formas. Et hec elementa sunt debilis vite multum qua non moventur nisi motu uno et id sunt debilis vite quoniam quolibet eorum est contrarium manifestum ad corrumpendum aliud distinctum ab eo loco in eo qui iudicat naturam eius et quaerit remove formam eius et esse eius propter hoc est inpaxibile[sic] et vita eius est debilis. Et vegetabile est fortius eis et animalia sunt manifestioris vite eo. Et hec est eodem quod illud existis corporibus compositis in quo dominatur natura unius elementi, ipsum propter potentiam eius vincit reliqua elementa et facit adiuvicti(?)potentiam eorum et redit hoc compositum in summam elementiis dominationis in eo et non habebat(?)propter hoc de vita nisi parvus sic illud elementum non habet de vita nisi rem debilem. Et id quod erit ex hiis elementiis quod in eo non dominatur natura unius elementi, elementa erunt in eo aequalia et re agentia(?) et quando non facit una cessat alterius magis quam faciat eo quantum facit una in alterum una actione equalem et quod non est actio unius elementorum manifestior in eo et quod non dominatur in eo aliquod eorum intantum elongabitur asimilatione cuilibet elementorum et qui non haberet contrarium forme sue et erit rationabile in eo vita. Et quando abundavit hec equalitas et

²⁹³ exeis su[n]t (?)

²⁹⁴ at addens dispositionis

est magis perfectum et magis remotum a contrarite²⁹⁵ intantum est remotum ab eo ut non invenitur in eo magis contrarium et est vita eius perfectior. Et quoniam spiritus animalis cuius mansio est cor fortioris equalitatis quoniam ipse subtilia terra et aqua et grossior igne et aere est in iudicio medii et non diversificatur aliquod de elementis diversi[fi]cate manifesta et cum hoc est dispositus forme vitali. Et vidit quod illud quod erat necessarium ad hoc ut sit magis equalis existis spiritibus vitalibus est dispositus pluribus perfectioribus quas potest hec de vita in mundo generationis et corruptionis et quod illa distante et quod illa distincta propinquat ut dicat quod ipsa non habet contrarietatem forme sue et similatur cum hac corporibus celestibus qua non habent contrarietatem in forma sua. Et est spiritus illius animalis quoniam est medius in veritate inter elementa non movet super viis absolute nec inferre. Tum si possibile foret ut poneretur in medio vie qua est inter centrum et superiorum locum ubi attingit ignis a parte superiori et non accideret ei aliqua corruptio²⁹⁶ firmitati sue; non quaereret ascendere nec descendere et si moveretur locabile moveretur a se in se et esse figure rotunde quod est impossibile ultra hoc. Ergo ipse est valde similis corporibus celestibus et quoniam iam expertus²⁹⁷ fuerat dispositiones animalium et non vidit in eis de eo quod figurabat

[103v] Super sit hoc se quod figuraret²⁹⁸ circa ens quod necesse est esse. Et iam cognovit de substantia qua designabat in hoc. Iudicavit hoc quod ipse erat illud animal aequalis spiritus illius qui similatur corporibus caelestibus et declaratum est ei quod ipse est una species separata alia hiis speciebus animalium et quod ipse fuit productus ad alium finem et fuit dispositus ad unam dispositionem magnam ad quam nullas[sic] species animalium disponderetur(?). Et posita est ei inpositio seu predicatio unius gradus qualis est iste ut sit ex parte meliori suarum partum qua est corporalitas similior omnibus aliis rebus substantiis celestibus que sunt ex mundi generationis et corruptionis ex altate ab innovationibus imperfectionis et transmutationis. Tum honorabilius partum suarum est id cum quo cognoscit ens quod est necesse esse. Et hec

²⁹⁵ at constantia

²⁹⁶ ad alteratio

²⁹⁷ probaverat

²⁹⁸ designaret

res cognita est una res²⁹⁹ divisa non transmutalis et non accidit ei corruptio et non est conditionata conditione quae conditionantur[sic] corpora et non cognoscitur cum aliquo sensuum et non valet fantasiari nec devenire incognitionem eius cum instrumento alio ab ea tum cognoscit se et ipsa est cognoscens et res cognita et cognitio et non est divisio aliqua inter ista quoniam divisa et disseparatio est de conditionibus corporeis et de accidentibus eorum et non est ibi corpus nec conditio corporis nec res que accidat corpus.³⁰⁰ a parte septima complet declarare quo modo pervenit ad eum continuitatis huius visionis in actu quosque non contingat in ea alienatio et hoc erit cum quo declarat ipse. Quoniam quod inest homini similitudo tribus entibus verbi(?) quoniam(?) animalibus corporibus celestibus et uno unissimo esse necesse quod similetur in opinionibus seu in conditionibus suis omnibus tribus. Et declarabit operationes cum quibus similatur homo perfectus cuilibet eorum usque veniat ad ultimum finem qualis est ad simili deo et coniungi(?) cum eo usque non eas(?) mutetur ab eo. Et quod figuret^{301, 302} mundum spiritualement totum in gradus suos et hec est fructus totius libri.

[104r] Dixit abubacar. Et postquam declaratum est ei modus quo distinctius est ab aliis speciebus animalium in hoc quod apparet similis corporibus celestibus. Vidit quod erat necessarium loqui de illis et formare operationes eorum et simili eis. Et ita etiam quod ipse cum parte sua nobili quae cognoscit quod est necesse esse. In hoc habet aliquam similitudinem eius quod de eo quod est elevatum a conditionibus corporis. Sic id quod est necesse esse elevatum est ab eis. Et vidit etiam quod hoc est necessarium ei sollicitare a(?) quomodo pervenerit conditiones eius ad ipsum et qui est ei possibile hoc. Et quod utatur conditionibus eius et dirigatur in operibus eius et quod bonificet in privando voluntatem propriam et quod consentiat praecepto suo et quod velit in omnibus propositis suis belantate[sic] sincera in manifesto et in occulto ita ut gaudeat cum eo etiam quod noceat corpori suo et admutat corpus suum ultime. Et ita vidit etiam quod in hoc habet similitudinem cum aliis speciebus animalium cum parte sua animali qua est de mundo generationis et corruptionis quae est corpus obscurum, grossum quod

²⁹⁹ dispositio

³⁰⁰ Et quod figuret mundum spiritualement totum in gradus suos et hec est fructus totius libri.

³⁰¹ At distribuat.

³⁰² disponat

persequitur in species[sic] sensibilis sic est comedere, bibere et coire. Et vidit etiam quod illud corpus non est productum. Et vidit etiam quod illud corpus non est productum invanum et non fuit adiunctum ei perdispositionem vanam et quod est necessarium ei ut vegetet ipsum et dirigat iter eius et adhanc vegetationem non est nisi cum ea rem(?) quae similatur animalibus. Et dividuntur circa eum operationes quae sunt necesse exerceri intres intentiones; hoc opera quae similatur animalibus irrationabilis operatio quae similatur corporibus celestibus et operatio quae similatur enti quod necesse est esse. Igitur prima similitudo est ei necessaria ex ea parte quae est corpus quae insequitur omnia membra ex quibus corpore et potentie divise per ea et inclinationes disperse. Et similitudo secunda est ei necessaria ex ea parte quae habet spiritum vitalem cuius mansio est cor et ipse principem residui corporis et propter id quod habet de virtutibus. Et similitudo tertia est ei necessaria est ex ea parte quae ipse est ipse et ea parte quae est substantia qua cognoscit ens quod necesse est esse. Et fuit quod iam stabat primus in ea felicitate sua et defendere se apaxione certe est cum continuitate visionis entis quod est necesse esse quosque sit tale ut non recedat ab eo per momentum. Expost studuit in illis modis cum quibus veniet adeum continuitas et invenit ipse cum studio quod est ei necessarium ut iuветur(?) cum huius tribus partibus similitudinis. Tum cum similitudine prima non assequetur aliquod visionis dei ymo quod ipsa est interruptio.

[104v] Et perturbans abea quoniam ipsa operatio est tota in rebus sensibilibus et res sensibilis omnes sunt unum velum quae tollunt abea visione. Tum indiget hac similitudine propter continuationem spiritus vitalis cui iugnitur[sic] similitudo secunda cum corporibus celestibus et necessitas conducit eum ad eam huius modi et etiam non potest recedere abea necessitate. Tum similitudo secunda addit ei magniam partem visionis tum illa visio est mixta ei aliquae mixtura quod quicumque videt hoc modo visionis ipse cum hac visione intellegit se et videt se secundum quod dec[la]rabitur post hoc³⁰³. Ideo cum similitudine tertia additur visio integra et(?) profundatione integra qua non habet visionem et cum aliquomodo nisi entis quod necesse est esse et id quod videt

³⁰³ At tum

ista visio iam occultum est ab ea essentia eius et defecit et adcessum est iam. Et ita alie substantie sive sunt multi aut pauciores nisi essentia unius unissimi benedicti.

Dixit abubacar. Et postquam declaratum est ei tractatus ultimus est similitudo tertia et quod perveniet ad eam nisi cum sollicitudine et labore longi temporis circa similitudinem secundam et quod in hoc tempore non continuatur ei nisi cum continuitate prime. Et cognoscit quod similitudo prima - etiam quod sit necessaria - est perturbans secundum essentiam suam et quoniam adiuvat accidentale et necesse aie(?) sue quod non ponat in ea partem hanc similitudinis prime nisi in quantitate necessaria et eodem est quoniam scitum est quod non inest perpetuitas spiriti vitali sine ea et exivit[sic] obligationem eius quod affert ei necessitas propter perpetuitatem(?) huius spiritus haec duas dispositiones una earum est qua conservet eum interius et quod restauret id quod est resolutum ex eo qualis est exhibere ei nutrimentum. Et altera est qua conservet ab extra et expellat ab eo omne quod offendit: ipsum de calore et frigore, aqua, animalibus, de offendentibus et aliis. Et vidit quod si caperet necessitatem suam existis sine mensura et sicut contingeret cum eo quod posset stare sine eo et quod adsumeret magis eo quod sufficit esset quod caperet hoc ac si esset intentum eius primaria(?) et non perceperat. Et vidit quod bonum esset cum sollicitudine poneretur in mente sua terminos quos non praetereat et una mensura qua non transgrediebatur. Et declaratum est c(?) quod hoc accidens est necessarium quod sit in generatione eius de quo nutritur et cuius rei erit et cuius mensura et in tempore reditus ad eam. Et studivit primo in genere eius ex quo nutritur. Et vidit tres species: hoc est planta qua non dum completa est.

[105r] Et non pervenit ad ultimam perfectionem eius qualia sunt species herbarum humidarum c(?) ex quibus possibile est nutrimentum et etiam fructus plantae qua iam completa est et pervenit et complevit semen suum quod est ab ea aliud a specie sua inles(?) sunt species fructuum recentum et siccorum et simile ex animalibus ex quibus nutriuntur sive in mari sive in arida. Et sunt quod iam verificatum est ei quod haec genera omnia sunt per opus eius entis quod necesse est esse quod apparuit ei quod felicitas sua esset ad propinquare ei et quesivit similari ei et non est dubium quod nutrimentum cum ipsis est de eis qua auferunt ab eis perfectionem eorum et dividunt

inter eos et finem intentum ineis. Et erat hoc gravere[sic] exercere hoc opus et hoc gravando(?) est contrarium eius quod est quaerere ad proprniquare de[e]o. Et vidit quod melius esset ei si privaret se nutrimento totalite quoniam est in possibile ei hoc. Et vidit quod si privaret se ab hoc induceret ad corruptionem corpus suum et esset hoc grave ad faciendum fortius gravidior prima³⁰⁴ quoniam ipse est notabilior aliis rebus quarum corruptio causa est perductionis sue et lenior duorum dapnorum(?) est levus eorum duorum qua gravius(?) operantur ab operatione. Et vidit quod poterat sumere de istis generibus quando privaretur aliquo eorum qua praeparantur ei secundum mensuram quae declarabitur ei post. Tum si omnia inveniantur. Rationabile est ei ut eligat et capiat ex [h]oris ea in quibus non est assumptori eorum magnius labor propter opus operantis. Hoc est sicut caro fructuum quae iam pervenerunt ad perfectionem et est completum id quod habet de semeine ad generandum simile quod conservet illud senem et non comedat nec proyovat(?) in locum inconvenientem plante sic in lapidibus et lacunis. Et si est ei possibile haec simile istis capiat fructus puros sic poma et cilonia et pira et similia. Debet etiam simile cum hoc caperent de fructibus quae(?) ex eis non nutrit nisi semen sic nux et castanea. Et etiam de fructibus qui non devenerunt ad terminum perfectionis eorum. Conditio quoniam ponimus in hoc quod respiciat maiorem partem qua(?) sit ineis et fortiolem qua sit in eis ad generandum. Et quod non eradicet, indicet suas et non imperat finem seminis. Et quondo privabitur isto quod non invenimus, debet capere de animalibus aut de ovis eorum. Et ponimus hanc conditionem.

[105v] Quod capiat de hiis que sunt in maiori copia et non tollat ex eis speciem totale³⁰⁵. Hoc est quod vidit de genere eius quod ex quo debet nutriri. Tamen quantitatem vidit quod esse secundum quod satisfaceret fami et quod non excederet super illud. Tum tempus inter unum et alterum vidit quod capiat necessitatem eius nutrimentum quod staret cum eo et non assumeret aliud quousque adveneret ei debilitas qua rotraeret(?) ipsum ab aliquibus operibus qua sunt necesse ei in similitudine secunda quarum nominatio veniet post hoc. Tamen illud quod affert ei necessitatem propter perpetuitatem spiritus vitalis eius quod conservat eum ab extra fuit sermo eius paucus

³⁰⁴ foret possibile ut

³⁰⁵ ultime

quoniam iam coopertum ebator(?) cario et iam habebat domum qui tuebat ipsum ab extra ucus(?) accidentibus et sufficiens ei erat hoc et non vidit esse occupandum in hoc. Studivit in nutrimento eius et ordines quos formavit in mente suo qui sunt ante ducti. Dixit abubacar ex post assupsit operationem secundam quae est assimilari corporibus celestibus et hiis quae sequuntur ex eis et ad propinquando ad formandum et sequutus[sic] est conditiones eius. Et invenit apud eum actio tres species³⁰⁶. Species prima quod habent ex acciditionibus quos habet ratione inferiorum in mundo generationis et corruptionis in eo quod praebent de calidi tote essentie in eo quod praebent de spirite accidente et splendores et subtilitatis et grossiteri[sic] cum aliis que operantur cum eis de dispositionibus cum quibus disponuntur influxui spiritualium eis ab eo quod est necesse esse. Et species secunda conditionum quae sunt inessentia eorum de diafantasie(?) et de ignititate et de puritateseparata ab omni in munditie et speciebus in mundicitarum(?) et de motu circulari et aliqua ex eis circa centrum proprium aliquae circa centrum aliarum. Et species tres conditionum est ratio entis quod necesse est esse sic quod vident eum(?) visione continua ei non separatur ab eo et appetit primum et nominavit se cum scientia sua et subiecit se ad exequendum voluntatem eius. Et adposuit diligentiam suam in assimilando cum qualibet istarum trium specierum. Tum species prima est suum assimilari eis quod est necessarium ei quod non videat necessitatem nec coniectam nec dap(?)nis nec perturbans materiarium et plante quod prima mrat(?), (?)et movatur(?). Et quando vidit plantam.

[106r] quod inter eam et solem. Inter positum fuit velum aut quod impedioba[t] in ea alia planta quae damficet(?) aut siccet ita quosque sit perdita. Admovit ab ea illud velum quando esset de eis quae, interposuit inter eum et plantam cum dapnificet(?) cum interpositione quae non nullo dapnificitus(?) eam et prae paravit ei ad rigandum aqua secundum quod ei est possibile. Et quando vidit animal quod iam inclinaverat se super eum unus pr[a]edator qui incepit ei nocere aut quod apprehendit in eo spinum aut quod ceciderit in oculum eius aut aurem eius aliquod aut quod venit(?) ei aliquod venenemus(?) aut quod tenentur fame lacerari(?) removeret[sic] ex[h]ibet hoc totum ab eo et ei cibum et potum. Et quando videbat aquas fluentis ad potandum

³⁰⁶ a trium specierum

plantas aut animalia et perturbaretur a cursu sino(?) ob aliquam lapidem quae ceciderit aut ob aliquam congregationem aquarum removendo ab eo et non recedebat addere in hanc speciem similitudinis quosque deveniret in eis ad finem. Et eodem species secunda est assimilari cum eis in hoc quod est et necessarium continuare munditiam et admove turpitudinem et in munditiam a corpore eius et abluere se cum aquis multitudinis et purgere ungues suos et dentes suos et suffurmaga(?) se et adponere species in quantum erat ei possibile de bonitate aromatum plantarum et specierum fumorum corporeorum et uti vestimento suo mundo et nitido ita quod sit formosum mundum et aromatatum. Et est simile cum hoc necessarium uti certis speciebus motus circularis aliquotiens circum arca in sulam. Deambulat et circumdabat per litum eius et sal[1]iebat per extrema eius et aliquotiens ambulabat in curam per domum suam[sic] ultra(?) in aliqua parte rotunda incurationibus [id est: incurationibus] numeratis sine ambulando sive alior et aliquotiens gurabat[sic] in corde quosque deficeret. Tamen species tertia erat assimilari cum eis in eo quod est necessarium ymagere illud ens quod est necesse est et cessabant apprendit(?) sensuum et clausit oculos suos et obturare aures suas et addebat diligentiam suam in se quando similitudinem et debet labore toto posse non [cogitaverat] aliam ab eo et non dubitatio de eo quoque et i[m]misit se cum hoc in circulando super se et sollicitari in hoc et erit quando conabitur circulare quod admittentur ei sensus et debilitabitur ymaginatio et alie virtutes indigentes instrumentis corporeis. Et conatum fecit in opere sue essentie quae est pura a corpore et erit aliquando ymaginatio sua pura ab omni mixtione et videbit in e[a] ens quod est necesse esse. Post molentabant(?) eum vices corpore et admictet [id est: admittet] dispositionem suam et facient cum redire ad infernum et redibit uti primus et acciderit ei aliqua debilitas conabitur ex illa intentione sua fine sumere aliquae nutrimenta cum conditionibus supradictis.

[106v] Post transtulit se ad iter suum in assimilando corporibus celestibus in tribus speciebus et sequutus[sic] est in ea per tempus et praeliabatur cum corporalitate ipsa praeliabatur secum et alienabat eam et ea alienabat cum et in aliquibus horis quibus absolvebatur ab ea et fugiebat imaginatio sua mixtione videbat aliquis dispositiones particulares similitudinis tertiae Dixit abubacar Post rediit ad querendum similitudinem

tertiam et laboravit in consequutione eius et inspexit adconditiones entis quod est necesse esse et iam declarabat ei in hora qua videbat per studium antequam incepit opus quod erat duarum specierum hoc est conditio affirmativa sic est scire posse et velle aut conditio negatio sic est remove ab eo corporeitatem et conditiones corporeitatis et quod dependet ab eo etiam quod a longie adveniat et quod praedicata³⁰⁷ affirmativa sunt conditionata hac negatione usque ne inveniantur[sic] in eo quodcumque de partis corporeis de cuius summa est multificado et non multiplicat essentia eius cum huius modi conditinibus at partis affirmativiis. Tum redeunt omnes ad unum dispositionem quae est una essentia eius et deliberavit quaerere quomodo similaretur ei in quolibet horum duorum partorum[sic]. Tum quando novit quod partes(?) affirmativa redeunt ad essentiam et quod non est multitudo in eis aliquomodo. Quoniam multitudo est de attributis corporeis et cognoscit quod scire suum in se est essentia sua declaratum est ei quod si esset possibile ei cum ea cognitione quae cognoscit essentiam propriam non est dispositio quae habundet super essentiam. Ideo vidit quod assimilari ei cum attributis affirmationis est quod cognoscat eum solum absque participatione aliquae attributorum corpororum assumpsit essentiam eius cum hoc. Tum attributa negativa redeunt omnia adprivandum eum corporitate et redit ad expellendum attirubuta corporitatis ab essentia eius. Et iam abiecit ex eis plurimus in sua experientia primana que erat in assimilando corporibus celestibus nisi quod remanserat ex eis aliquod residuum sic est motus circularis et motus supremus de attributis corporeis et sic providere circa dispositionem animalium et plantarum et pie agere cum ambobus et ymginatione admove ab eis perturbatitia eorum quod hoc est adhuc de attributiis corporeis quae non viderat primus nisi cum potentia corporea. Post studuit dispositioni sue cum virtute corpora ita et deliberavit in modo suo abiecit hoc totum ab anima sua quoniam ipsa ultime sunt de eo quod non est rationabile inquaerere nunc et non recessit ut contrataretur[id est: contractaretur]³⁰⁸ esse in ea spelunca et adiuvabat eum mansio in studendo dividendo faciem suam omnium sensuum et virtutibus corporeis propter hoc conducera ymginationem et totum studium suum.

³⁰⁷ At conditiones

³⁰⁸ adgregabat

[107r] erga ens quod est necesse est solum absque partialitate. Et quando profundabat infantasia sua aliud ab eo abiecebat ab ymaginatione sua et praeliabatur cum eo et expellebat et assuetus In hoc sequutus[sic] est longo tempore et aliquotiens praeterebant multi dies quibus non nutriebat nec movebat et in hoc proelio eius aliquotiens occultabantur a memoria et ymaginatione sua omnia sot(?) essentiam eius quae non occultabatur ab eo hora qua profundabatur in visione entis veri quod necesse est esse et erat hoc ei malum et cognoscebat quod hoc est mixtio in visione integra et partialiatias invisione totali et non recessit quin quaereret finem sive ipsius et esse invisione vera integra quosque contingeret et fuerunt abscondita a memoria et ymagnationa sua celum et terra et quod est ineis et omnis forme spirituales et virtutes corporee et omnes virtutes separate a materiabus quae sunt substantie quae cognoscunt ens verum et fuit abscondita essentia propritia[sic] de sum[m]a illarum substantiarum et perdidit totum et resolutum fuit et devenenit substantia et mansit nisi ipse unus verus qui necesse esse et ipse dicit verbo suo quod non est dispositio super formam ad quam est habitus³⁰⁹ hodie indeum unum ens quod est motor et intellexit verba eius et audivit vocationem suam et non perturbavit quodcumque etiam quod esset quod non cognosceret sermonem nec loquebatur. Et profundabatur inhac dispositione et vidit quod oculus non potest videre nec auris potest audire nec potest intrare incor[sic] hominis et non cogitest in corde tua figurare dispositionem quae non intrat in cor hominis quoniam multitudo[sic] ex dispositione quae intravit in corda hominis privatur conditionibus suis quanto magis dispositio quae non habet viam ingurdiendi(?) in cor nec est de mundo eius nec ordinatis eius. Et non dico incorde hoc est incorpore cordis nec spritum qui stat in concavitate sua nec volo dicere in hoc formam illius spiritus qui influit in virtute eius super corpus hominis quoniam quodlibet horum trium modorum potest dici cor et non est modus quo intret illa dispositio super aliquem istarum trium et non advenit interpretatio nisi ei quae elevat se super hos et qui nititur interpretarere de illa dispositione iam laboravit in vanum est istar eius qui vult gustare colores in quantum sunt colores et querebat quod nigrum esset ubi generia dulce aut amari(?). Dixit abubacar. Fiet(?) nos cum toto hoc non pt(?) nuetemus(?) signare aliquod signatum de eo quod vidit de mirabilis illius loci per viam exempli et non per viam

³⁰⁹ non est dispositio addita essentie sue

veritatis quoniam non est modus veritati quae est in eo loco nisi qui pervenit ad eum. Et audias nunc cum auditu cordis tui et in speciis cum oculis intellectus tui

[107v] id quod signibimus forsan invenies ab eo unam rectitudinem quae conducet te ad eo(?) iter pono conditionem tecum quod non exigas a me hac hora maiorem cretionem(?) oris ad os eius³¹⁰ quod tibi tunc pono in hoc folio quoniam clausee(?) sunt auguste et iudicare cum verbis dedispositione quae non est modi sui ut interpretetur corde. Et hec est eodem quoniam iam fuit extra animam suam et omne(?) substantias et non vidit in mundo nisi unum verissimum et vidit quod vidit. Adhuc rediit ad inspiciendum vere simile cum eo quod invenit de dispositione ad eam quae videtur abstractio et servitudini. Intravit in cor suum quod non transmutaret substantiam mutata et quod veritas substantie sue est substantia et quod id quod cogitabat in primis quod esset substantia sua illa quae transmutabatur in substantiam veritatis non est res in virtute nec non habet res nisi substantiam veritatis. Et quod est instar lucis solaris quae adit super multa corpora et apparet in eis quod ipsa etiam eclucesserit(?) super illud corpus super quo apparuit non est in veritate aliud a luce solis et quando tollitur illud corpus removetur lux eius et remanet lux solis uti fuerat et non deficit cum esse illius corporis nec habundavit cum privatione. Et quando innovatur corpus quod est dispositum ad recipiendum illam lucem recipat eam et quando tollitur illud corpus tollitur receptio et non habet modum. Et convaluit apud eum illa ymaginatio cum eo quod iam era[t] clarum ei. Quod substantia m(?) dei non multiplicatur aliquomodo et quod cognitio sua in substantia cum substantia est substantia eius propria. Et sequebatur ei ex hoc quod illud quod cognovit cognitionem esse sue. Iam advenit ei essentia sua et iam devenit ad eum cognitio et devenit essentia et haec essentia non additur nisi apud substantiam suam et substantia ymaginationis sue est substantia propria. Et ita omnes substantie separate materiae quae cognoscunt cum illis substantiis quas videbat ipse prius et erant apud eum in hac ymagitione una res et erat hec similitudo profundata in anima eius nisi quod cognovit. Deus propter pietatem eius et coniunctionem cum eo propter rectitudinem ipsius. Et cognovit quod haec similitudo certe remansit ex desiderio[sic] corporalitatis et tenacitate sensuum. Quoniam

³¹⁰ pars claritatis.

multitudo et paucitas multum et pauce et unum et unitas. Et adgregatio et coniunctio et disseparatio omnia sunt de proprietatibus corporeis et de sensuum et illa substantia separata quae cognoscit essentiam dei propter puritatem quae habet a materia non est necesse quod dicatur quod multa aut una quoniam certum est quod multitudo est eo quod transmutatur substantia ab una parte ad alteram et unitas etiam non est nisi cum separatione et non potest intellegi aliquod huius nisi cum dispositionibus compositis ex adiacentiis materiei. Quoniam se

[108r] afferendo hoc in loco interpretationem vidit(?) multum quoniam se interpretaret de substantiis separatis in modo adgregationis mixtione(?) linguam propriam cuiuslibet afferet ymaginando in hanc dispositionem multitudinem cum ipsa sit munda a multitudine et si interpretaretur cum modo dispositionis conduceret ad ymaginandum hanc unitatis et hoc est finis in eo et est qui accedit adhuc locum ac si foret noctua cui obscuraretur ad praesentiam solis qui movet se intricate et est dictum quod iam te profundasti[sic] te cum subtilitatibus tuis quosque elengans(?)³¹¹ te super naturam(?) intelligentium proiecasti iudicum intellectus quoniam de iudiciis imo rationis intellecti est quod una res sit una aut multe et elicit cum extremitate lingue eius et cogitat ita et ymaginatur Inse[sic] et experitur mundo sensibili[lis] imperfecto qui est in pactis suis modo quo expertus est una *caia ben iottan* quoniam studuit in eo aliquo studio et vidit multiplicatum non antea ingreditur nec comprehenditur sub definitione unius et studet in eo alio studio et videt omnes et remanet in hoc dubius et era(?) bundus(?) et est ei impossibile quod iudicet in altero duorum modorum. Et mundus sensibilis est oroigo(?) adgregationis et separationis et in eo percipitur istas(?) duorum et in eo est convictio et separatio et unitas et alteritas et concordantia et disconvenientia. Et illud quod ymaginabatur in mundo divinino in quo non potest dici universitas et particularitas nec potest loqui in de dispositione sua cum aliquo terminorum usitatorum³¹² nisi cogitaretur in eo aliquod contra veritatem eius et non potest discernere nisi qui videt et non potest cofirmare eius veritatem nisi qui adcedit ad ipsum. Tamen illud quod voluit dicere usque quo permutatus es a natura intellectuali et abducisti iudicum intellectus nos consentiemus ei et permuotemus(?) cum intellectu suo et quod

³¹¹ at tritiscis(?)

³¹² consuetorum

vult ipse et exemplis suis. Certe sunt virtutes rationabiles cum quibus requaerunt partes entium sensibilium et adgragaret[sic] ex eis dispositione universalis et intellectus quos ipsi volunt sunt illi qui intuentur cum hac visione. Tamen species de qua loquimur superior est super exaltata ab hac totale et est impossibilis ab eis auditum suum volo dicere eorum qui non cognoscunt nisi res sensatas Et ambo redeunt ad scolam eorum qui non cognoscunt magnifesta huius mundi qui sunt ab ultimo mundo expediri. Et si tu eris de eis qui contentantur in eo quod non habet de hac specie visionis nec de signato dei quoniam non sufferet lingua natura de dispositionibus consuetis sufficeret cum eis. Nos super addemus tibi de eo quod vidit *caia ben iottan* et locum ubi anticipata est nominatio eius.

[108v] Dixit abubacar et hoc est quod ipse post profundationem³¹³ integra et infrustram completa et veritate conductionis. Vidit sp[h]eram ultimam quae non habet corpus post eam essentiam propriam et eam esse puram a materia quae non essentie unius vere nec essentia spere nec absolutum ultra eam quasi est forma solis quae apparet et in aliquo speculorum et vidit substantiam spere separate et perfectionem et pulc[h]ritudinem et formositatem de eo quod est magis quam praeferatur lingua et est remotum nominatione nec litteris nec voce et vidit in ultimo suavitatis et gaudii et voluptatis quando vidit substantiam vam(?) Et vidit adhuc sp[h]eram que sequitur ad eam quae est spera stellarum fixionis substantiam puram a materia adhuc³¹⁴ non est substantia unius vere nec est substantia prior sp[h]ere supreme separate in anima sua nec est ultra eam et quasi sic forma solis que videtur in uno speculo in quo reverberavit forma alterius speculi oppositi soli. Et vidit hanc substantiam etiam sic viderat alias pulc[h]ram suava[sic] et delectationem³¹⁵. Et non recessit quin videret quamlibet

³¹³ immersionem

³¹⁴ etiam quod non sit nec anima sua

³¹⁵ [109r] ac si esset possibile ut esset alia substantia s(?) quae habet 7000 facies diceremus quod esset pars earum et nisi quando hec substantia est innovata postquam habuit non esse diceremus quod ipsa est ipsa et nisi quod est adpropriata corpore suo quando innovatur diceremus quod non innovatur. Et vidit in hoc gradu substantias suas sic substantias corporum quae fuere postquam eorum corpora fuerunt cor[r]upta et est impossibile quando sit ipsa cum eo inesse quae est ipsa de multitudine interno qui non inveniret ad finem. Si esset possibile quod diceretur ei multitudo aut quod ipsa tota esset unum si esset possibile quod diceretur ei unum. Et vidit essentie sue et ei essentialitati[sic] quod habet in gradu suo pulc[h]ritudinem suavitatem et com[m]odum infinitum quod non vidit oculus nec audit auris nec possunt describere formatores et non possunt intellegere. Illi qui conducunt et illi qui cognoscunt. Et vidit substantias multas separatas a materia ac si forent specula rubrigiosa et que stant

sp[er]eram et essentiam earum separatus a materia et non est aliquod substantiarum que sunt ante eam nec post est quasi sic forma solis quae reverberat de speculo in speculum de gradu in gradum secundum gradus. Et vidit cuilibet harum substantiarum de gaudio pulchritudine et suavitate quod oculus non potest videre nec auris audire nec incor hominis intrare usque quo non pervenit ad mundum generationis et corruptionis qui est tota concavitas in sua(?) speram lune. Et vidit ei substantiam puram a materia non est ipsa ad substantiarum[sic] quas viderat ante eam nec post eam. Et hoc substantia est corruret(?) 7000 facies et in qualibet faciebus 7000 ora et in quolibet ora 7000 lingue. Laudantes substantiam veram et sanctificando et laudandorum non quaesi(?) cessant. Et vidit hanc substantiam in qua ymaginatur multitudo et non est multitudo deperfectione non et suaves sic viderat ens que sunt ante eam Et hoc substantia est quae sicut forma solis que apparet in aquis multiplicans arcus quoniam iam reverberavit in eam forma ultimi speculi in quo sunperat(?) reverberatio ordinis antedicti a speculo primo [quod] opponebat soli. Expost vidi sibi recesse unam essentiam separatam.

[109v] Et dico ti[sic] quod quantum est velox quoniam monet monitionem tantum tamen est dissolvere hunc modum non anticipatus tibi in quo locis interpretationis hic remansit et quod verba omnia afferunt iudicium ad imaginandem blera(?) veritatem et hoc quod veri(?) et exemplatum in uno iudicio ex omni latere et non est rationabile ut fiat hoc in speciebus interpretationum consuetarum quanto magis hic.

indirectum speculorum relucens in quibus fuerat in praesente(?) forma solis et est abstracta ei in faciem suam nisi quod facies ens et post humeros aliorum speculorum. Et vidit hiis substantiis imperfectione turpitudinem quod id qui non potest memorare aliquomodo incor suum et vidit eas impaxione[sic] cuius non est finis et imperfectione quae umquam deficit. Iam circumdavit in eo circulatio afflictionis et combussit ignis veli et est in ambine(?) ascensus et descensus has substantias absque hac suavitate inspiciuntur et postea dextruuntur[sic] congelantur et postea resoluntur et sunt fixe in hoc et bonificerat[sic] studium ineis et vidit timorem magnum et semperationem fortem et intuitum velocem et iudicium profundum sic iudicium eius quod est expertus et aequalitatem corpore suo et inflationem et crementum et resolutionem et non est hoc nisi quod ad pro(?) sequabatur(?) sensibus suis et reducunt ad eum sensus sui et excitaverunt adispitione sua quae apparabat veluti sino pinatus(?) et refugerunt pedes eius ab eo loco et Inspessit[sic] mundum sensibilem et oc[c]ultatus est ei mundus divino[sic] quoniam est impossibile quod universitas aut imaginantur(?) in una dispositione postquam hic mundus et mundus futurus sunt veluti duo contraria, si abhoreret unum eorum diligit alterum. Et si dicetur manifestum de eo quod narrasti[sic] de hac visione quod substantie separate si adhessent[sic] corpore co[n]tinuo in essendo non corrumperetur. Et si adhessent corpori quod tendet in corruptionem sic animal reale corru[m]pentur. Ipse etiam et dextruuntur[sic] et per derogatur sic dedimus in ea exemplum reverberationes quod forma non est fixa nisi cum fixatione speculi et quando est cor[r]uptum speculum est finita ipsa.

Et sol et lux eius forma fians(?) et fi(?) eius et species quae conducunt in eum omnes sunt conditiones non separate a corporibus et non habet existere nisi in eis et eodem inveniunt cum esse suo et privantur cum privatione sua.

Tamen substantia divina et spiritus divinus sunt omnia pura a corporibus et ab accidentibus eorum et sunt elevata in ultima elevatione ab eis et non habet colligationem nec de dependentum cum eis et equale et ratione(?) eorum per se corpora aut esse fixa aut eorum esse aut non esse. Tamen colligatio earum est cum substantia vera quae est ens quod necesse est esse quod est prima earum et principium earum et origo(?) earum et quod facit quod sint(?), donat eis esse et continuitatem et facit eas stare in perpetuitate eternitate non indigent corpore set corpora indigent eis. Et si esset possibilis privatio earum perderent corpora quoniam ipse sunt principium earum. Ac si esset possibile quod privaret aut tolleretur substantia vera unius quod absit sanctificetur ipse quoniam non est deus nisi ipse perderent istae substantiae omnes et privarentur corpora de mundo sensibili ultime et non remanent ens quoniam totum et colligatum pars cum parte[sic] et mundus sensibilis etiam quod sequitur ad mundum divinum quoniam super additur cum eo de eo et est ab eo et tum cum falsitate ipsius esse possibilem privationum eius quoniam ipse sine dubio sequitur ad mundum divinum. Id eo corruptio eius est quod transmutetur non quod desinat esse totale. Et hoc signavit liber quando dixit generalis vadet nec generatio praeteriit at generatio advenit terra aut in eternum fiat.

Ecce hec est tractatus quem possibile est nisi nunc significare de eo quod vidit *caia ben iottan* in eo loco nobili et non querat magis copiam aperte verborum quoniam hoc est sic impossibile. Tum complementum narrationis ponam tibi quod ipse postquam rediit ad mundum sensibilem post ens investigationem quoniam inquaerebat diversitates vitarum huius mundi et confirmavit desiderium eius in vita ultima et proposuit cedere ad illum locum in modo quo quaesivit primitus cum venit ad eum usque venit ad eum cum minori labore quoniam primus et continuavit in eo longiori

[110r] tempore quam primus post rediit ad mundum sensibilem post hoc laboravit³¹⁶ venire adeum locum post erat ei minor dif[f]icile quam primus et secundo[sic] et erat continuitas eius in eo diutius prolongata et non recessit venire ad eum locum nobilem et addebatur ei facilitas et continuitas sic habundans longitudine temporis post tempus quosque devenerit ad modum quo inquaerebatur ei quandocunque voluit et non separabatur ab eo nisi quando vellet et coniunctio illi loco et non recedebat nisi propter necessitatem sui corporis quod iam deminuerat usque quasi non de occubatur minor soleto. Ipse cum toto hoc dexiderabat[sic] quod deponeret eum in totum deus acorpore suo quam [sic] faciebat cum separari ab eo loco et quod liberaret suavitatem suam libertate continua et purificaret ab eo quod continueba[t] depaxione quoniam separabatur ab eo loco propter necessitatem corporis et permansit in ea dispositione usque transiret(?) septem septimane annorum adie quantus et sunt 50 anni. Intantum praeparabatur ei societas eius cum *assal* et sei tamen cum eo quantum ego tibi dicam et iam veniet memoratio de eo³¹⁷

[110v] Dixit abubacar.Nominaverunt insulam ubi natus est *caia ben iottan* et in uno duorum modorum ditsin[c]tuorum in enarratione principii eius.Adplicuit[sic] unas ex populis veris qui sunt accepti ex parte prop[h]etarum antiquorum quibus sit gloria.Erat unus populus tenens humorem[sic]³¹⁸ entium verorum in exemplis que dixerant qui donant similitudinem illarum rerum et confirmabant formam earum in animalibus secundum quod est consuet in verbis popularibus et non dimisit ille populus desperire per illam insulam et conatus est et fuit manifestatum quosque esset inhabita et substulerunt filios(?) hominem quod requirerentur cum eis et evenit quod iam fuerant

³¹⁶ conatus est

³¹⁷ Pars octava declarat conventiam eius quod est in lege vera cum eo qui appare[t] in abstractione quoniam non veritas non conatur veritati nisi in duabus dispositionibus et mirabile erit concordare in illis duobus. Prima est quod habeat legislator ponere exempla hominibus in describendo mundum divinum aut in explicare cum verbis conventibus corporalitati usque deduxerat populum adcredendum corporitatem et paxibilitatem Indeo benedicto et ita de paxionibus quae sunt corporales. Secunda et dare locum bonis fortune et dare locum voluptatibus corporalibus et occupatio increbilinanis(?) Et declarabit post hoc quod lex etiam quod non sit naturalis nec veniat per hominem naturalem habet intecitum(?) in dispositione nec et providet nec hominis sic ratione(?) quod est cavarum(?) adcausata intenta. Et quod necessitatur in hoc praebere locum his duobus tractatibus secundum exigentiam ne populans quorum verba impius su[n]t exeis et ex ordina corpora et adgregationem eorum et occupatio eorum insuavitate corpora

³¹⁸ adgregationem

iventis in illis insulis duo infantes homines virtutis et nobilitatis et boni desiderii[sic] ex vocabatur unus eorum *assal* et alter eorum *suleman* et invenerunt illum populum et vacaverunt circa eum ultima vacatione³¹⁹ et proposuerunt in modo eorum assumere omnes leges eorum et uti omnibus operibus eorum. Convenerunt in hoc et erant deperitissimi aliquando in eo quod sequebatur ex interpretatione in ea lege et inattributis dei et angelorum suorum et descriptiones promissionum et nutri(?) et penitentiae. Tamen *assal* profundavit se magis circa internus(?) secum(?) et fortior in permanendo indispositionibus speculibus et magis profundatus indeclarando. Tamen *sullema[n]* erat maioris apprehensione et rerum manifestarum et fortior instando in eorum conservatione et distantior assecutio et ambo erant bonarum operationum manifeste et nobilium animarum et homines qui exercebant potentias eorum et erat in ea lege unus tractatus quo sufferunt ut debeant manere in societate in conventionem hominum et inclinatus est *assal* inquerendo solutionem et praeponderavit ymaginationem suam in hoc quoniam.

320

[111r] natura eius continue ymaginationis et profundare se indispositionibus et plurimum quod tenebat studium suum in hoc erat contemplatione. Et inclinabatur *sulleman* in societatem hominum et praeponderat toxetum(?) in eam quoniam natura eius erat esse solitarium et minuere(?) se et erat societas apud eum eorum qui elongabant eum ab errore et ab homine bestiali et quod aufugeret a timoribus demonum et fuit pars eius in hoc opinione ex dissepationis eorum.

Dixit *abubacar*. Et fuit *assal* iam audiverat quod dicebatur de insula quod *caia ben iottan* fuerat in ea et cognoscebant quod in ea era[t] maturanda et deliciae et temperiei aeris et quod convenit querenti contemplationem et deliberavit movere se unde et ire illud et quod manere in ea residuum vite eius et congregavit quod habebat de pecuniis et erat cum parte earum navium quae deficeret eum in eam insulam et residuum donavit pauperibus et dimisit socium eius in condit mare et detulerunt et ita

³¹⁹ at occupati sunt(?)

³²⁰ Et dividuntur circa hoc expositores legis in duas species una est quae intendit spiritualitati et quod contra ponderant sequationem a convictis et communicationem ut sit pars causatis. Altera est quae affirmat interpretationem et compensat coniunctos et esse pars causatis(?) et qualibet earum declarat quod felicitas advenit cum eo quod est magis gratum apud eum et complebit regimen contemplatoris causis(?)

navit in illam insulam et dimiserunt in litore eius et discesserunt ab eo. et remansit *assal* in ea insula serviendo deo et magnificendo eum et sanctificando et ymaginando in nominibus nobilibus et attributis eius nobilibus et non cessabit ymanigatio sua nec remanebat eam et cum indigeret in nutrimento sumebat de fructibus insule et nutriebatur ex eis quantum sedabat famen suam et permansit in eo dispositione per tempus et erat dinaiori perfect³²¹ione gaudii et fortioris contemplationis qui posset esse circa felicitatem dei universi et omni die circulabatur secundum consuetudinem eius et deminuere nutrimentum eius quod confirmatus est in veritate sua et firmam habuit. Erat eo tempore *caia ben iottan* fortiter profundatus in loco suo nobili et non exibat de caverna sua nisi semel in [h]ebdomada ut sumeret quod erat ei necessarium de nutrimento et eodem non invenit eum *assal* imprivatio adventus sui eodem circumambulabat pro hora(?) insule et clamabat per extrema eius et non videbat hominem et habundabat³²² cum hoc contemplatio sua et distendebatur anima eius per id quod iam intellexerat inquaerendo solitudinem contemplationem quosque occurrerit et aliquibus horis cain ben iottan cum quereretur nutrimentum suum et *assal* iam erat in ea parte et cecidit oculus cuiuslibet in socium eius tamen *assal* non fuit dubium quod ipse erat de servitoribus solitudinis et quod venerat in eam insulam ad inquaerendam solitudinem quem admodum venerat ipse in eadem. Et timuit adpropinquare et facere si ei se notum ne[c]esse causa cita corruptionis dispositionis et perturbans inter ipsum et diligentiam eius. Tamen cain ben iottan ignorabat quis esset quoniam non videt eum informa materialium que viderat ante

[111v] et erat super eum tunica expulo et lana et putabat quod esset coopertura naturales et stabat³²³ admirans de eo et adhesit ei et *assal* fugiebat cum pro timore quod non turbaret eum a dispositione sua et *caia ben iocan*[sic] sequebatur post eum quoniam erat natura eius inquaerere veritatem rerum et quoniam vidit quod conabatur fugere occulcabat se ab eo et discedebat quosque cogitaverat *assal* quod dimiserat et fuisse elongatus ab eo latere et incepit *assal* vocare et clamare et plorare et require quod non perturbaret de illo quodcumque et rediit *caia ben iottan* adpropinquare ei paulatim et

³²¹ at fortior in contemplatione

³²² augebatur

³²³ at mirabatur de eo

assal non sensit usque quo adpropinquerat ei in modo quod audivit eius clamorem et laudes suas et videret res(?) eius et humilitatem suam et audivit vocem eius quae bonificabat cum litteris dearticulatis quibus simile non consueverat species aliqua animalium et inspiciebat figuram eius et vidit eum quod erat forme suae et clarivit ei quod tunica quae erat super eum non erat corium naturale tamen erat vestimentum constructum sic construxerat ipse. Et quando vidit de motu suo et supplicationis eius et ploratum eius non dubitavit quin esse de substantiis gnosticionis. Et desideravit eum et voluit videre quod haberet et cur ita ploraret et addidit adpropinquare ei quosque sensit eum *assal* et conatus est currere *caia ben iottan* quosque anxiet eum quoniam dederat ei deus copiam virum in corpore et cognitionem et commetetur secum et accepit eum et erat impossibile est ut aufugeret ab eo et postquam respexit eum *assal* et erat coopertus corio animalium quae habent pilos et figuravit quod erat longior eo satis et videbat id quod habebat de velocitate cursus et fortitudinis multe et esset distinctus distinctione forti et cecidit ante eum orando et supplicando curam eo verbis quae non intelligebat *caia ben iottan* et non cognoscebat quod esset nisi quod cognoscebat in eo signa timoris et respondebat ei cum voce quoniam iam dedicerat ab aliquibus animalibus et leniebat ei caput suum et mundabat eum et ostendebat magnam delectationem et gaudium quoniam invenerat usque quieverat syncopis *assal* pro timore suo et cognovit quod nolebat eum ledere(?). Et *assal* ante hoc propter desiderium sciendi ad maiorem declarationum didicerat multa ydiomata et usus est eis et incepit loqui cum *caia ben iottan* et petebat eum de regula cum sua cum omnibus linguis quas sciverat et red[de]bat loqui cum omnibus linguis ut intellexeret eum et non poterat. Et *caia ben iottan* mirabatur de omni eo quod audiebat et nesciebat quod nisi sibi vellet nisi quod percipiebat in eo delectationem.

[112v] et bonam receptionem erat extraneus cuilibet eorum dispositio socii sui et habebat *assal* residuum venatoris suae quod iam praeparaverat per iter suum in insula populata et adposuit ante *caia ben iottan* ut comederet et nesciebat quid foret quoniam non viderat prius et comedit ex eo *assal* et significavit ei quod comederet et ymaginabatur est *caia ben iottan* quod propter conditiones quas habebat in assumptione nutrimenti et nesciebat fundamentum eius rei quae veniebat ei quid esset

et si conveniret ei remedere an non et cessabat comedere et non dimittebat *assal* rogat eum inprasentia et iam respiciebat eum *caia ben iottan* et timuit quod si continuaret cessare comedere quod miraretur de eo et appropinquatus est illi nutrimento et comedit ex eo et postquam gustavit sapiebat ei res(?) videbatur ei male praetritur consuetudine conditionum suarum in re nutrimenti et penituit de eo quod fecerat et voluit discedere ab *assal* et respexit versus iter ut quaerere redire adillum locum nobilem et non erat ei conveniens dimittere tam cito et vidit quod staret cum *assal* in [il]lo mundo sensibile quosque rediret adverum iter suum et non cessaret in anima eius in velimatio(?) venire adeum et recederet post hoc ad locum suum absque quod perturbaret eum aliquod perturbans et coniunxit se cum societate *assal*. Et quoniam aderat *assal* etiam quod non loquebatur casus est condicere ei legi sue et expectabat docere eum semonem legis et quod haberet in hoc nutrimentum magnium in nutrimento dei Et incepit *assal* docere eum loqui im principio cumquo significabat substantias entium et loquebatur cum nominatibus suis et repetebat et sequebatur et elevabat cum verbis et loquebatur cum eis ostenso significato quosque eum nomina omnia et deduxit eum paulatine quosque loquebatur in modico tempore.

Dixit abubacar. Et incepit *assal* peter[e] ab eo de regula³²⁴ sua et unde venir[e] in eam insulam et fecit eum scire *caia ben iottan* quod non cognoscebat principium suum patrium nec matrium praeter cervam que nutrit et narravit modum et regulam omnem suam et quo veniret in cognitionem quosque pervenerat ad graduum inquisitionis. Et quando audivit *assal* ab eo designare illas veras et substantias separatas mundi sensibilis que cognoscunt substantiam verae et laudatam et quod describebat ei substantiam veram laudatur ipsa cum attributis nobilibus et quod describebat ei id quod est possibile describere de eo quod cogniverat per abstractionem³²⁵ eorum qui accedunt et depaxionibus eorum qui habent velum. Non dubitavit *assal* quod omnes qui venerunt orma(?) quae sunt in lege de dispositione dei angelorum suorum et descriptura sua et nuntiis suis et de paradiso suo et de inferno suo sunt exempla ad hoc quod conducit *caia ben iottan* et fuerant aperti oculi cordis eius et acce[n]sus ignis ymagitudine sua et concordaverunt apud eos intellegibile abstractum et appropinquatum est ei iter claritatis

³²⁴ norma

³²⁵ et demonstrationibus

et non restabat ei dubium in lege quod non patefieret ei nec res occulta quod non esset manifesta et rediit de eis qui habent cor et simile cum hoc respexit *caia ben iottan* cum oculo celsitudine et nobilitis et verificatum est apud eum quod esset de nuntiis dei qui non timent nec tristantur et adiunxit se servitio totiens(?) et sequi post eum et capere consilium eius in eo quod accideret ei de rebus legis quam iam docuerat in populo suo. Et incepit *caia ben iottan* facere inquisitionem dispositionis modo suo et *assal* narravit ei modum insule sue et quod erat in ea de mundo et quomodo erat de consuetudine sua antequam adcederet populus adeum et quomodo est nunc postquam venit adeum. Et describebat ei totum illud quod continuetur in lege de veritate et rectitudine mundi spiritualis et de paradiso et de inferno et de profeta et nuntio dei et de sequila et de recreatione et de ratione(?) et pondere et de itinere et recognovit *caia ben iottan* hoc totum et non vidit in eis rem contra eius modi quo viderat in loco nobili et cognovit quod illud quod describebat et portaverat in eo et iustitionis³²⁶ dicto suo a domino suo et ausus est cum eo et credidit et vidit quod erat missus. Et exposit petuit de eo quod tenebat de praeceptis et descriptionem eius in obedientia et ostendit orationem et clemensinam(?) et puritatem cordis et ieiunium et similia de operibus manifestis. Et accepit hoc et coniunxit se cum eo. Et portavit ei ponere exemplum de dispositione ei verificata et credebat dicto suo nisi quod remanserat in mente eius due dispositionis magnie de quibus mirabatur et ignorabat modum sciendi has duas una earum est cur posuit hoc quod est praeceptum in exemplis hominibus cum maiori parte eius quod designant de dispositione mundi divini.

[113r]³²⁷

[113v]³²⁸

[114v] et recessit a manifesto tum quod ceciderunt homines in dispositionem fortem corporalitatis et crederet res in substantia vera que est super exaltata ab eis et pura. Et ita circa dispositionem nutrimenti et penitentie. Secunda dispositio c(?) nec contentus fuit cum hac quantitate praeceptorum et speciebus obendientie et dedit locum

³²⁶ at concors

³²⁷ [spatuum vacuum relictum]

³²⁸ [spatuum vacuum relictum]

lucro divitiarum et distendere se in comestionibus usque dederat vacationem hominibus ut occuparent se in rebus vanis et romoverent se veritate Et opinio sua erat quod non caperent de nutrimento nisi quin substentia corpus ideo divitie non erant apud ei alicuius mome[n]ti. Et videbat eos qui habe[n]t leges iudiciorum in dispositionibus causarum civilium erat ei in totum hoc extraneum et videbat quod res pro longa. Et dixit quod si homines intenderent dispositionem eorum in veritate non vacarent istis rebus vanis vacarent tum veritati ei indigerent omnibus istis rebus et non habet imtus(?) aliquis proprietatem in rebus quod si peteretur ab eo quem habuisti eam et quod repeterent de furto aut quod discederent anime capere impraeliis(?)et illud quod portavit eos in hoc est quod ymaginabatur in ymagitudine sua quod omnes homines essent de creatione nobili sicut ipse cum intellectu puro et animis nobilibus et non cognoscebat id quod inveni de pigritia et imperfectione et perverso auditio et de debilitate ymaginabilis et quod ipsi sunt veluti ceci extra viam. Dixit abubacar postquam conati sunt pietates super homines et sperabat quod esset eis felicitas eorum pervanus eorum venit in mentem ire adeos et aperire veritatem eis et loquutus[sic] est in hoc socio suo *assal* et petit si erat possibile ei prudentia quae venit adeos. Et fecit scire *assal* illud quod habet imperfectionis decorationis et distantie a praeceptis dei quod sit inconveniens hoc eis et remansit in anima anceps in hoc quod iam erat in studio suo et erat spes[sic] *assal* etiam cum eo quod dirigeret deus aliquam rem scientem in voluntate qui sunt propinquiores felicitati qui reliqui adiuvit eum in consilio suo Et vidit quod si convenirent in litore maris et non discederent inde die ac nocte forsan praeparavit deus eis aliquod passagium³²⁹ per mare et steterunt ibi concorditiae contiunaverunt clamare deus benedictum quod praepararet eis dispositione sua recta et fuit adeo quod una navis per mare

[114v] admiserat iter suum et impulit eam ventus et tulerunt eam unde maris adlitus suum et quando adplicuerunt litore viderunt homines navis hos duos homines qui stabant in litore et adh[a]eserunt eis et loquutus[sic] est cum eis *assal* si deferent cum eis et responderunt quod ita et in tre miserunt eos in unum et misit eis deus bonum ventum duxit navis in brevi ad insulam quo proposuerunt ire et descendunt per civitatem

³²⁹ trans vehiculum

et congregavit *assal* socios suos et fecit conscire modum *caia ben iottan* et adiunxerunt suos ei et magnificaverunt eum et honoraverunt et fecit ei scire *assal* quod illa scola erat propinquior intellectioni et purior ceteris aliis et quod si laboraret docere eos quod longie magnis(?) laborare in docendo populum et erat caput illius scole manus eius su[1]leman qui erat socius *assal* qui eligebat minore cum hominibus et dicebat quod erat peccatum solitudo. Et incepit *caia ben iottan* docere et discoperire secreta scientie eis et noluerunt exire a manifesto parum et cepit declarare illud quod anticipaverat intellectioni eorum per viam et illi inceperunt elongare se ab eo et admonere mentem suam ab eo quod intenderant et habebant cum prohibitione in cordibus eorum etiam quod ostenderent desiderium in praesentia eius ita³³⁰ quod honorabant quoniam trahebat eos in regimen socii sui *assal* et non recedebat docere eos *caia ben iotta*[n] de nocte et³³¹ die et docere veritatem plane et alte³³² et non augebatur in eis aliquid nisi elonga(?) eo(?) et elongationem dispositionum earum diligebant bene et eligeabant in veritate nisi quod ipsi propter infectionem creationis eorum non requirebant veritatem secundum modum suum et non querebant quoniam figurabit eam ipse. Tamen nolebant quod cognitio eorum esset proportis hominibus et desperavit dirigere eos et defecit spes eius quod laborent recipere eum amplius Et iterum quaesivit aliam scolam hominem post hoc et vidit quamlibet scolam cum eo quod contentabantur et quod iam ceperant deos suos secundum appetitus suos et idola eorum promeliori re eorum et moriebantur in congregatione bonorum huius mundi et in multitudine theologie sue usque quo despicerent sepulturam suam non perderat eis castigatio nec operabantur in eis boni sermones et non adquirebatur ex disputatione nisi dapnum et eodem scientia non habet iter adeos nec habent partem in ea. Iam obscuravit eos ignoratia et clausit cor eorum id quod habebant et fuerunt clausi

[115r] et domuit deus cordibus eorum obscuritatem et ipsi habent afflictionem magniam et postquam quod afflictio circumdabat et quod tenebra veli iam cooperiebat maiorem partem eorum demptis paucis non retinebant veritatem nisi cum peccato Et iam intenderunt operationes suas cum facilitate sua et facilitatem suam post manifestam

³³⁰ inquo

³³¹ die noctuque

³³² elevata

eius et emerunt cum eis paucis pretio et theologicae nominata deum et est mercatura et non timent diem mortis Declaratum est verificatum est ei in sententiando quod debere interpretari integre modum manifestum est impossibile et quod labor suus nec operatio sua in plusquam in hoc nunquam contingeret et quod maior pars populi tenet quod utilitas legis sit in hac vita hoc dirigere vitam suam et quod veniet ei aliud quam illud quod proportile(?) ei³³³ et quod non faciet eis utile de felicitate ultima nisi parum et extraneum quod est id quod vult mundum futurus Et laboravit in eo et posuit in eo diligentiam suam et illud credit et eo³³⁴ ille qui erravit elegit vitam huius mundi honorationem et populariorem et aequali electione et maiori³³⁵ quam illud quoniam quando requiritis opera sua ab hora qua excitur a somnio suo usque ad horam qua redit non reperit de eis aliquid nisi illud quod requirit in eo iungit³³⁶ in aliquem finem istarum dispositionum sensibilium vilium Si divitiae congregavit suavitatem(?) consequi aut desiderium habere aut iram liberari ab ea aut superbiam habere eam aut opus aliquod legale³³⁷ cum quibus sit legista aut quod abiciat iugum a collo suo et hec omnia sunt obscura una magisquam altera in mari rebellionis et si sunt ex eis in quas non descendi est in domino tuo unius sigillum indicatum Et postquam intendit indispositiones hominum quod maior pars earum est in gradu earum in animalibus irrationabilis Cognovit quod scientia tota et ordo et concordantia in eo est illud quod locutus est in eo mandatum domini superi emisit pax[sic] in eo qui adinvenit legem et in enarrationibus que sunt intus est impossibile ultra istud et non sufferet additionem super hoc et omni opere et consuetudine habet fundamentum et omni qui vadit ad dexteram et ad sinistram ad illud quod creavit eum tenet legem divinam et illi qui dimiserunt imprimis non inveniunt legem dei par³³⁸.

[115v] Et invenerunt ad *sulleman* socii sui et dedit rationem eis de eo quod loquebatur cum eis et manifestabat ei et fecit conscire quod iam reducerat opinionem suam ad opinionem eorum et quod iam induxerat in iter suum et praecepit quod

³³³ adpraeparatum ei

³³⁴ devenire

coniungerent se in eo quod erant de in necessatione in conservando praecepta et operationes manifestas et modice disputationis cum eo quod nolunt ipsi[sic] et fidem in rebus similibus et quod recipiant eos et quod discedant a rebus inventionis et appetituum et quod sequuntur antiquos bonos et quod dimittant innovationem mundi Et praecepit ut elongaretur ab eo in quo sunt populi in dimittendo legem et occupare se in rebus mundi huius mundanus Et monuit ultima monitione Et cognovit ipse et socius suus *assal* quod hec scola quae vult brevitatem non habet felicitatem nisi hoc modo et quod si expellerentur ab illo eos(?) splendor abstractionis perderent id quod habent et est impossibile ei ut deveniunt adgradum eorum qui sunt felices et quod *tarlata*(?) et concavata et malus suus eius et quod ipsa continuaret in eo habet usque perveniat ad veritatem et conetur in credendo et sit de sotiis *sulleman* Ideo antiqui adpropinquantur rediit ad insulas eorum quosque praeparet deus reditum illuc et quesivit *caia ben iottan* hunc locum suum nobilem in modo quo quaesiverat inprimis quosque comprehendedet et secutus est eum *assal* quosque coniunxerit se cum eo et serverant deo in ea insula quosque venerat ad eos veritas.

Dixit Abubacar. Ecce hoc est dirigat te deus de narratione cain ben ioctan et suleman et iam comprehendit unam speciem sermocinationis quae non reperitur³³⁹ in libro neque fuit audita in sermone consueto quae est de cognitione ultima vera quam non recipiunt nisi qui habent cognitionem dei et non intelligunt nisi illi qui tenent occultum eis Et iam ibat per hoc iter antiquorum bonorum in custodia eius et recirculatione super eum Et nos non curamus discoperire aut significare. Tum illud quod fecit nobis facile discoperire hoc secretum et abrumpere hoc velum ab eo quoniam videmus in hoc nostro tempore opiniones corruptas quae dixerunt illi qui existimant se philosophos et declaraverint usquemquo quo extenderint se per terra[s] cum magna fortitudine et propter³⁴⁰ timorem nostrum eorum qui sunt debiles qui proiecerunt cabala profetarum

[116r] et voluerunt recipere cabala huius opinionis et descriptionem eius quoniam cogitaverunt quod ille opiniones erant secreta que ymaginantur in eis ultra eos

³³⁹ loquele

³⁴⁰ cabala

et auxerunt in hoc studium eorum et amorem suam in ea Et vidimus nos splendere in aliqua parte descretis secretorum per abstractionem ad veritatem et remove ab ea vis Et non dimittemus de hoc quod sequitur in hiis foliis pauca secreta frangere aliquam telam subtilem et aliquod umbraculum subtile propter eum propter quem rationabile frangere in ingrossare ei quibus non est rationabile quod transcant illuch[sic] ne transeant. Et ego supplico fratribus meis qui consistent in hac sermocinatione quod recipiant narrationem veram in qua ego feci facile hanc declarationem et dedi occasionem loquendi in eo et non feci hoc nisi quod invaluit anima mea super potestatem terrestrem quae est in me et voluit adpropinquare narrationem per viam desiderii et spei introducere eos inviam. Supplico deo cui serviam et timeam et quod ducat me in puram cognitionem eius que est una virtus multum nobilis. Et pax tibi frater mi quod percipias stare in unitate sua pie agat pius et bene dicat ei!

SONUÇ

Rönesansın “en güzide” filozofu en “gözde” İslam klasiklerinden birini çevirmiş ve onunla kendini özdeşleştirmiştir. Pico, yaşamı, düşünceleri ve deneyimleriyle adeta İbn Tufeyl’in Hayy b. Yakzan kahramanı olmuştur. Hayy. b. Yakzan, medenî dünyadan mücerred bir ortamda tek başına varlığı sorgulamış, herşeyden yoksun olduğu halde kendini riyazete verdiği andan itibaren yaşadığı “yokluk içinde yokluk”, onun metafizik bir gerçeğe ulaşmasını sağlamıştır. Bu gerçeği insanlığa mal etmek için bir misyon üstlenmiş, bütün iptidaî koşulların ironisine rağmen medenî bir ada halkının selameti için kendini feda etmiştir. Ancak onun bu metaneti bile hayatın gerçeklerini değiştirmek için yeterli olmamıştır.

Pico’nun da düşünce serüveni bundan çok farklı değildir. Pico, Aristotelesçi bir kilise geleneğinde yetişmiş ve kilise normlarını sorgulaması onu Ficino’nun Platon akademisine sürüklemiştir. Ficino akademisinde geçirdiği süre içerisinde humanist felsefesi onu *philosophia perennis* (ezeli hikmet) anlayışına götürmüştür. Bu yaklaşımıyla Rönesans Manifestosu gibi ağır bir yükün altına girmiştir. Tek başına tam 900 tez hazırlayan Pico’nun akıbeti Papalık tarafından mahkûm edilip faili meçhul bir cinayetle öldürülmesidir.

Pico, İslam felsefesinin İtalya’ya intikalinde etkili bir isim olmuş, Ficino akademisinde bulunduğu süre zarfında ve akabinde bu katkısını sürdürmüştür. Hayy. b. Yakzan çalışması da bu faaliyetlerin bir ürünüdür.

Pico’nun sahiplendiği bu yazmanın aidiyeti ile ilgili yapılan açıklamaların ise ihtilaflı olduğu görülmektedir. Bu açıdan sadece literatür bilgileri üzerinden yapılacak bir değerlendirmeye kesin bir sonuca varılamamaktadır. Yazmanın kaynak dilinin İbranice olmakla birlikte kaynak metnin Moses Narbonnes’in şerhiyle deveran eden

anonim bir İbranice bir çeviri olduğu anlaşılmaktadır. Eserin batıya etkisinin edebi bir nitelikte olduğu görülmektedir. Eserin yazıldığı tarihle ilgili bir ittifak yoktur. Modern araştırmacılar arasında yazmanın tarihini 1492 olarak tespit edenlerin yanı sıra bu tarih hakkında takribî konuşanlar da olmuştur. Yazmanın problemlerine bütünüyle açıklık getiren kesin bir sonuç ancak tartışmaya konu olan isimlerden Pico Della Mirandola, Elias del Medigo, Isaaco, Jochanan Alemanno ve Flavius Mithridates'in el yazma eserlerini paleografik, filolojik bir analize tabi tutmakla elde edilebilir. Diğer taraftan Pico'nun *vertimus* "çevirdik" ifadesi onun bu çeviri sürecinde etkin olduğunu göstermektedir.

Metnin muhteva tahlilinde lafız ve delaleti açısından getirilen örnekli açıklamalar bir islam eserinde filolojik çalışmaların sağladığı çapraz sorgulama imkânıyla mahiyet ve anlam sorunlarının nasıl aşılacağına ilişkin alternatif bir model denemesi olmuştur.

BİBLİYOGRAFYA

- Allen Michael J. B ve Diğerleri, *Marsilio Ficino: His Theology, His Philosophy, His Legacy*, Brill, Leiden 2002.
- Alper Ömer Mahir, *İbn Tufeyl'in Hayatı ve Felsefesi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi SBE, 1993)
- ANI, "Medici's Philosopher's Was Poisoned, Say Forensic Scientists", *Thaindian News*, 7 Şubat 2008, http://www.thaindian.com/newsportal/health/medicis-philosophers-was-poisoned-say-forensic-scientists_10016634.html (28 Haziran 2009)
- Arberry A. J., *Fitzgerald's Salaman and Absal*, Cambridge University Press, Cambridge 1956.
- Ausubel Nathan, *Pictorial History of the Jewish People, from Bible Times to Our Own Day Throughout the World*, Crown Publishers, New York 1953.
- Bachelli Franco, "Pico Della Mirandola* Traddutore di İbn Tufayl", *Giornale Critico della Filosofia Italiana [Texte imprimé]*, Casa editrice G. C. Sansoni, Floransa 1920.
- Booth Edward, *Aristotelian Aporetic Ontology in Islamic and Christian Thinkers*, Cambridge University Press, Cambridge 1983.
- Brockelmann C., *Geschichte der Arabischen Litteratur*, C.1, Weimar, 1898, and Supplementbanden, I, Leiden 1937.
- Burnett Charles, "Arapça'dan Latinceye: Arapça Felsefe Geleneğinin Batı Avrupa'da Kabülü", *İslam Felsefesi'ne Giriş*, (çev. M. Cüneyt Kaya), Küre Yayınları, İstanbul 2007.
- Busi Giulio, *L'enigma dell'ebraico nel Rinascimento*, Biblioteca Aragno-Torino 2007.
- Cartaregia Oriana, *I manoscritti "G. Gaslini" della Biblioteca Universitaria di Genova, Catalogo a cura di Oriana Cartaregia*, Roma 1991.

- Condivi Ascanio, Hellmut Wohl, *The life of Michel-Angelo*, Penn State Press, Pennsylvania 1999.
- Conrad Lawrance I, *The World of Ibn Tufayl: Interdisciplinary Perspectives on Hayy ibn Yaqzan*, Brill, Leiden 1996,
- Copenhaver Brian, "Giovanni Pico Della Mirandola", *Standart Encyclopedia of Philosophy*, Stanford University, Center For The Study Of Language and Information, <http://plato.stanford.edu/entries/pico-della-mirandola/#Lif> (3 Haziran 2008);
- Craig Edward, "Ficino, Marsilio", *Routledge Encyclopedia of Philosophy*, Taylor & Francis, New York 1998
- Cunningham Lawrence, Reich John, *Culture and Values: a Survey of Humanities*, Cengage Learning, New York 2005.
- de Boer T.J, *The History of Philosophy in Islam*, (çev. Jones E. R.), Luzac and Company, Londra 1933.
- de' Medici Lorenzo, (Ed. Jon Thiem), *Lorenzo de Medici: Selected Poems and Prose*, Penn State Press, Pennsylvania 1991.
- Ernst Cassirer, "Giovanni Pico Della Mirandola: A Study in the History of Renaissance Ideas", *Journal of the History of Ideas*, III/2, University of Pennsylvania Press, Pennsylvania 1942.
- Erwin Fahlbusch, "Exodus" [çev. Geoffrey William Bromiley], *The Encyclopedia of Christianity*, Wm. B. Eerdmans Publishing, Leiden 2001.
- Ficino Marsilio, *Platonic Theology: Books I-IV*, (Ed. James Hankins, William R. Bowen, Michael J. B. Allen), Harvard University Press, Cambridge 2001.
- French Roger Kenneth, *Medicine Before Science: the Rational and Learned Doctor From the Middle Ages to the Enlightenment*, Cambridge University Press, 2003.
- Garin Eugenio, *History of Italian Philosophy*, (çev. Pinton Giorgio), Rodopi, Amsterdam-New York 2008.

- Geanakoplos Deno John, *Constantinople and the West: Essays on the Late Byzantine (Palaeologan) and Italian Renaissances and the Byzantine and Roman Churches*, Univ of Wisconsin Press, Wisconsin 1989.
- Ghallab Dr. M, “İbn Tufail”, *Mecelletu’l-Ezher*, Kâhire 1361/1942.
- Godman P., *From Poliziano to Machiavelli: Florentine Humanism in the High Renaissance*, Princeton University Press, Princeton 1998.
- Gogan Brian, *The Common Corps of Christendom: Ecclesiological Themes in the Writings of Sir Thomas More*, Brill, Leiden 1982.
- Grendler Paul F, *The Universities of the Italian Renaissance*, JHU Press, Baltimore 2004
- Guerrero Rafael Ramon, “La Idea de Razon Natural en el Filosofo Andalusi”, *Anales del Seminario de Historia de la Filosofia*, Madrid, 1985
- H. Kahn Charles, *Plato and the Socratic Dialogue: The Philosophical Use of a Literary Form*, Cambridge University Press, y.y. 1998
- Hancock Lee, *Lorenzo De' Medici: Florence's Great Leader and Patron of the Arts*, JHU Press, New York 2007
- Hanegraaff Wouter J., *New Age Religion and Western Culture: Esotericism in the Mirror of Secular Thought*, Brill, Leiden 1996.
- Hawi S. Sami, *Islamic Naturalism and Mysticism: A Philosophic Study of Ibn Tufayl's Hayy bin Yaqzan*, Brill Archive, Leiden 1974.
- Hitti P. K., *History of the Arabs*, London 1937.
- House Seymour Baker, “Pico Della Mirandola And The Development Of Thomas More's Christian Humanism”, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Concordia University, Faculty of Religion, 1982.
- İbn Tufeyl, *Hayy. b. Yakzan*, (thk. Ahmed Emin), Dâru'l-Ma'ârif, y.y. 1902.
- Karlığa Bekir, *İslam Düşüncesinin Batı Düşüncesi'ne Etkileri*, Litera Yayıncılık, İstanbul, 2004.
- Kent F.W. *Lorenzo De' Medici and the Art of Magnificence*, JHU Press, Baltimore 2007.

- Kraye Jill, *Pico on the Relationship of Rhetoric and Philosophy, Pico della Mirandola: new essays*, (Ed. Dougherty M. V.), Cambridge University Press, New York 2008.
- Kristeller Paul Oscar, Mahoney Edward P, *Philosophy and humanism: Renaissance essays in honor of Paul Oscar Kristeller*, Brill Archive, Leiden 1976.
- Kristeller Paul Oskar, “Pico Della Mirandola, Count Giovanni”, *The Encyclopedia of philosophy*, C.10, Macmillan & The Free Press, London 1972.
- Kusukawa Sachiko, Maclean Ian, *Transmitting Knowledge: Words, Images, and Instruments in Early Modern Europe*, Oxford University Press, Oxford 2006.
- Kutluer, İlhan, *Akıl ve İtikad*, İz Yayıncılık, İstanbul 1996.
- Labriola Albert C., “Milton And the Traditions of Merkabah Speculation in the Renaissance”, *Milton Studies*, Univ of Pittsburgh Press, *Milton Studies*, Univ of Pittsburgh Press, Pittsburgh 1988.
- Lee Greene Edward ve Diğerleri, *Landmarks of Botanical History*, Stanford University Press, Stanford 1983.
- Lehmberg Stanford E, “Sir Thomas More’s Life of Pico Della Mirandola”, *Studies in the Renaissance*, The University of Chicago Press on behalf of the Renaissance Society of America, y.y. 1956.
- Loudon Irvine, “Western Medicine: an Illustrated History”, *Miscellanea*, Oxford University Press, Oxford 2001.
- Macdonald D. B., *Development of Muslim Theology, Jurisprudence and Constitutional Theory*, Londra, 1903.
- Maier Ida, *Ange Politien La Formation D'un Poete Humaniste (1468–1480)*, Librairie Droz, Genova 1966.
- Manni Domenico Maria, *Vita di Aldo Pio Manuzio, Insigne Restauratore dele Lettere Greche e Latine in Venezia*, Presso Giambatista Novelli, Venedik 1759.
- Martin Davies, *Aldus Manutius: Printer And Publisher Of Renaissance Venice*, Center For Medieval and Renaissance Studies, Tempe-Arizona 1999.

- Nauert Charles Garfield, *Humanism and the Culture of Renaissance Europe*, Cambridge University Press, Cambridge 1995.
- Novak B. C., “Giovanni Pico Della Mirandola And Jochanan Alemanno”, *Journal of the Warburg and Courtauld Institutes*, C. 35, The Warburg Institute 1982.
- O’Leary de Lacy, *Arabic Thought and Its Place in History*, London 1922
- Olin John. C, *The Catholic Reformation: Savonarola to Ignatius Loyola*, Fordham Univ. Press, New York 1992.
- Pardi Giuseppe, *Lo studio di Ferrara nei secoli XV e XVI: con Documenti Inediti*, G. Zuffi, Ferrara 1903.
- Parveen Hasanali, “*Texts, Translators, Transmission “Hay İbn Yaqzan” And Its Reception in Muslim*”, *Judaic and Christian Miliuex*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi) , McGill University Institute of Islamic Studies, Nisan 1995.
- Pasquale Villari, Villari Linda, *Life And Times of Girolamo Savonarola*, Kessinger Publishing, y.y. 2005
- Pico Della Mirandola Giovanni (çev. Paul Richard Blum), *Über das Seiende und das Eine*, Meiner Verlag, Hamburg, 2006
- Rafiabadi Hamid Naseem, *Emerging from Darkness: Ghazzali's Impact on the Western Philosophers*, Sarup & Sons, New Delhi 2002.
- Richard Blum, “Pico della Mirandola”, *New Essays*, (Ed. M. V. Dougherty), Cambridge University Press, Cambridge 2008.
- Rinuccini Ottavio, *Pastor Fido Di G. B. Guarini EURIDICE*, Presso Sebastian Valle, Venedik, 1797.
- Rossi Vittorio, *Battista Guarini ed Il Pastor Fido*, (Ed. Ermanno Loescher), Torino 1886.
- Schmitt C. B. ,”Pico Della Mirandola”, *New Catholic Encyclopedia*, Catholic University of America, Thomson Gale, Washington 2003.
- Serrai Alfredo, Cochetti Maria, *Storia della Bibliografia: Bibliografia e Cabala. Le Enciclopedie Rinascimentali (I)* / a cura di Maria Cochetti, Bulzoni 2001.
- Sorabji Richard, *Aristotle Transformed: the Ancient Commentators and Their Influence*, Cornell University Press, New York 1999.

- Stephane, *Ficino's Orphic Magic Or Jewish Astrolog And Oriental Philosophy?* Academia-II, Revue De La Societe Marsile Ficin, Diffiusion exclusive sux Belles Lettres, Paris 2000.
- Tamani G., Traduzioni, *Ebraico-Latine di Opere Filosofiche et Scientifiche, l'Hebreu au Temps de la Renaissance in Jewish Studies*, [Ed. I, Zinguer], Brill, Leiden 1992.
- Thilly F. , *A History of Philosophy*, New York 1951.
- Thomas J., *Universal Pronouncing Dictionary of Biography and Mythology Part Two*, Kessinger Publishing, y.y 2005.
- Valeriano Pierio, Gaisser Julia Haig, *Pierio Valeriano on the Ill Fortune of Learned Men: a Renaissance Humanist and His World*, University of Michigan Press, y.y. 1999.
- Voss Angela, *Marsilio Ficino*, North Atlantic Books, California 2007.
- Wirzubski Chaim, "Pico Della Mirandola, Giovanni", *Encyclopedia Judaica, Second Edition*, Michigan Üniversitesi, y.y. 1972.

[illegible][illegible][illegible][illegible][illegible]

